

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
นครสวรรค์ เขต ๒

AN APPLICATION OF BUDDHADHAMMA PRINCIPLES IN SCHOOL
ADMINISTRATION IN NAKHONSAWAN PRIMARY
EDUCATION SERVICE AREA OFFICE 2

นางสาววิภา แดงไทย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
นครสวรรค์ เขต ๒

นางสาววิภา แดงไทย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

AN APPLICATION OF BUDDHADHAMMA PRINCIPLES IN SCHOOL
ADMINISTRATION IN NAKHONSAWAN PRIMARY
EDUCATION SERVICE AREA OFFICE 2

Wipa Thangthai

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for The Degree of
Master of Arts
(Educational Administration)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E.2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(รศ.ดร.ธานี เกสทอง)

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร.สาธิต ทรัพย์รวงทอง)

กรรมการ

(พระราชวรชिरเมธี, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(รศ.ดร.ประเทือง ภูมิภัทราคม)

กรรมการ

(ผศ.ดร.วิรัช จงอยู่สุข)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

รศ.ดร.ประเทือง ภูมิภัทราคม

ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.วิรัช จงอยู่สุข

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นางสาววิภา แดงไทย)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต ๒

ผู้วิจัย : นางสาววิภา แท่งไทย

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: รศ.ดร.ประเทือง ภูมิภักตราคม, กศ.บ. (เคมี), กศ.ม. (การแนะแนว),
ค.ด. (จิตวิทยาการศึกษา)

: ผศ.ดร.วิรัช จงอยู่สุข, กศ.บ. (ภาษาอังกฤษ-ไทย), น.บ. (นิติศาสตร์),
ค.ม. (การบริหารการศึกษาและพัฒนาหลักสูตร), กศ.ด. (การศึกษาชุมชนบัณฑิต)

วันสำเร็จการศึกษา : มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต ๒ ๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต ๒ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) ศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต ๒ ตามทัศนะของผู้บริหารและครูผู้สอน โดยศึกษากับกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๔๐๗ คน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบเชิงพรรณนา (Description Research) โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) จากแบบสอบถาม (Questionnaire) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เปรียบเทียบโดยการทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA) เมื่อพบความแตกต่างกันจึงทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยมีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) และสรุปข้อมูลข้อเสนอแนะแนวทางโดยวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต ๒ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๕๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๖๔ มีอายุตั้งแต่ ๔๖ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๑๑ มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน ๒๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๙๓ มีประสบการณ์ทำงาน ๑๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๔๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๖๑ และมีตำแหน่งเป็นครูสอน จำนวน ๓๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๖.๒๒

๒. ความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.90$) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละด้านพบว่า มีความเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน

๓. เปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยจำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน และตำแหน่งในการปฏิบัติงาน พบว่า ผู้บริหารและครูสอนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน และตำแหน่งในการปฏิบัติงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔. ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ๑) ไม่ตระหนักและเห็นความสำคัญของงานวิชาการ ๒) ไม่มีงบประมาณเพียงพอในการพัฒนาระบบสารสนเทศให้ทันสมัย ๓) บุคลากรไม่มีความสามารถหรือเหมาะสมกับตำแหน่งงานที่ทำ และ ๔) ไม่มีการวางแผนออกแบบงาน ทำให้งานออกมาไม่มีประสิทธิภาพ

สำหรับข้อเสนอแนะ คือ ๑) ควรมีความตระหนักเห็นความสำคัญของงานวิชาการซึ่งเป็นงานหลักของสถานศึกษา ๒) ควรมีการวางแผนการเงินและคาดการณ์ล่วงหน้าเกี่ยวกับการใช้จ่ายและดำเนินการเกี่ยวกับเงินของโรงเรียน ๓) ควรหมั่นดูแลและประเมินการทำงานของบุคลากรงานบุคคลเป็นประจำเพื่อให้มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่มากยิ่งขึ้น และ ๔) ควรมีการติดตามประเมินผลและปรับปรุงงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

Thesis Title : An Application of Buddhadhamma Principles in School Administration in Nakhonsawan Primary Education Service Area Office 2

Researcher : Miss Wipa Thangthai

Degree : Master of Arts (Educational Administration)

Thesis Supervisory Committee

: Assoc. Prof. Dr. Phattheuang Phumiphathrakhom,
B.Ed. (Chemistry), M.Ed. (Guidance),
Ph.D. (Educational Psychology)

: Asst. Prof. Dr. Wirat Jongyusuk, B.Ed. (English-Thai), LL.B. (Law),
M.Ed. (Supervision and Curriculum Development),
Ph.D. (Educational Administration)

Date of Graduation : March, 2018

Abstract

Objectives of this research are as the following; 1) to study an Application of Buddhadhamma Principles in School Administration in Nakhonsawan Primary Education Service Area Office 2 2) to compare opinions of among individuals on an Application of Buddhadhamma Principles in School Administration in Nakhonsawan Primary Education Service Area Office 2 3) to study opinions of groups of school principals and teachers on an Application of Buddhadhamma Principles in School Administration in Nakhonsawan Primary Education Service Area Office 2. In this study, total numbers of sample were 407 persons on the description research. There were two methods on doing this research, quantitative research and qualitative research. In quantitative research, a tool on the study was a questionnaire. The raw data from the questionnaire would be calculated for frequencies, percentages and standard deviations. These calculated numbers would be further compared by using T-test and one-way ANOVA analysis. If two varietal means had exceeded significant differences, the results were further analyzed with more comprehensive estimate by least significant difference (LSD) calculation. For qualitative research, this research would be performed with in depth interview on key informants. The information from the interview would be then analyzed and concluded.

The findings of the study were concluded as follows:

1. Major respondents (259 persons, 63.64%) are female, 147 respondents (36.11%) are above 46 years old, 248 respondents (60.93%) are educated with bachelor degree, 149 respondents (36.61%) have above 11 years of work experiences and 310 respondents (76.22%) are teachers.

2. Opinions of overall individuals show that major respondents highly agree on the application in school ($\bar{X} = 3.90$) and also highly agree on every supporting issues about this application in school.

3. Opinions of different groups of school principals and teachers considered by genders, ages, levels of educations, work experiences and positions in schools show difference in statistically significance at the 0.05 level.

4. Problems that interfere the application in schools are; 1) Education are not considered as important factor 2) There is no enough budget to develop the educational media 3) Staff are not working at suitable positions or have less ability in particular positions 4) Inefficient work planning of staff causes inefficient results.

For recommendations are; 1) The education must be considered as important factor 2) The budget management in school must be run efficiently 3) The staff in school must be checked and controlled regularly to keep them working efficiently 4) The operations in school must be checked and controlled to improve the efficiency.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อันประกอบด้วย รศ.ดร.ประเทือง ภูมิภักทราคม, ผศ.ดร.วิรัช จงอยู่สุข ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ ดูแลเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือในการปรับปรุงแก้ไขงานด้วยดีตลอดมา

ขอขอบพระคุณอาจารย์ทั้ง ๕ ท่าน ประกอบด้วย พระราชวชิรเมธี, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการวิทยาเขตนครสวรรค์, พระครูศรีสุธรรมนิวิฐ, ดร. ประธานหลักสูตรพุทธบริหารการศึกษา วิทยาเขตนครสวรรค์, พระมหาอุดร อุตตโร, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรการบริหารการศึกษา, รศ.ดร.วรกฤตเถื่อนช้าง อาจารย์ประจำหลักสูตรการบริหารการศึกษา และนายจักรกฤต ขำหล่น ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านพนาสวรรค์ ที่กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่าช่วยเหลือในการอนุเคราะห์ตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ขอขอบพระคุณพระครูสิริศิริรักษ์ เจ้าคณะอำเภอแม่เป็น จังหวัดนครสวรรค์, นายทองสุข อยู่ศรี ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๒, นายจันทบูรณ์ เขตการ รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๒, นายชาติรี นิลวัชรภรณ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลลาดยาว, นายอรรถพงศ์ เลิศวิกรานต์ ผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านคลองสมบูรณ์, นายสมศักดิ์ ศิริวัฒนพงศ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเขาจกจั่น และนายมงคล แก้วแดง ผู้แทนครูอาวุโสโรงเรียนบ้านพนาสวรรค์ ที่ได้เมตตาอนุเคราะห์เสียสละเวลาในการตอบแบบสัมภาษณ์ และขอบคุณทุกโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๒ ที่ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการตอบแบบสอบถาม และเก็บรวบรวมข้อมูลส่งคืนผู้วิจัย

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณบูรพาจารย์ ผู้มีพระคุณทุกท่านที่คอยให้ความช่วยเหลือและเป็นขวัญกำลังใจอันมีค่าที่สำคัญยิ่งแก่ผู้วิจัย จนสามารถสร้างผลงานวิจัยจนประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี และการทำงานวิจัยนี้ขอขอบคุณเป็นกตเวทิตาคุณแต่บิดา มารดา ญาติมิตร และผู้มีอุปการะคุณทุกท่านที่ให้การสนับสนุนในการศึกษา รวมทั้งครูและอาจารย์ที่ได้ร่วมสรรค์สร้างงานวิจัยชิ้นนี้ให้แก่ผู้วิจัยจนเป็นผลสำเร็จด้วยดียิ่ง

นางสาววิภา แต่งไทย

มีนาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๕)
สารบัญ	(๖)
สารบัญตาราง	(๙)
สารบัญแผนภูมิ	(๑๔)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๑๕)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๕
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร	๙
๒.๑.๑ ความหมายของการบริหาร	๙
๒.๑.๒ ปัจจัยทางการบริหาร	๑๐
๒.๑.๓ กระบวนการบริหาร	๑๒
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา	๑๔
๒.๒.๑ ความหมายของการบริหารการศึกษา	๑๔
๒.๒.๒ กระบวนการบริหารการศึกษา	๑๕
๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา	๑๖
๒.๓.๑ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา	๑๖
๒.๓.๒ ความหมายของการบริหารสถานศึกษา	๒๒
๒.๓.๓ ขอบข่ายของการบริหารสถานศึกษา	๒๔
๒.๓.๔ กระบวนการบริหารสถานศึกษา	๒๘

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา	๒๘
๒.๔.๑ ความหมายของบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา	๒๘
๒.๔.๒ บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา	๒๙
๒.๔.๓ คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษา	๓๘
๒.๕ หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา	๔๓
๒.๕.๑ ความหมายของหลักพุทธธรรม	๔๓
๒.๕.๒ ความสำคัญของหลักพุทธธรรม	๔๕
๒.๕.๓ ลักษณะของหลักพุทธธรรม	๔๖
๒.๕.๔ หลักพุทธธรรมสำหรับผู้บริหาร	๕๑
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗๔
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๘๒
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๘๓
๓.๑ รูปแบบการศึกษา	๘๓
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๘๓
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๔
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๘๗
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๘๘
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๘๙
๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๘๙
๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๘๙
๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒	๙๒
๔.๔ ผลการทดสอบสมมติฐานการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒	๙๗
๔.๕ ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒	๑๒๒

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๔.๖ ผลการสัมภาษณ์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒	๑๒๕
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๒๙
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๓๐
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๓๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๓๖
บรรณานุกรม	๑๓๙
ภาคผนวก	๑๔๘
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	๑๔๙
ภาคผนวก ข ตารางสรุปค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถาม (IOC)	๑๕๕
ภาคผนวก ค หนังสืออนุเคราะห์ให้สถิติสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย	๑๕๘
ภาคผนวก ง ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient)	๑๖๖
ภาคผนวก จ หนังสืออนุมัติเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๑๖๘
ภาคผนวก ฉ แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๗๑
ภาคผนวก ช แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๗๘
ภาคผนวก ซ กลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของ Krejcie and Morgan	๑๘๐
ประวัติผู้วิจัย	๑๘๒

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๓.๑	แสดงจำนวนกลุ่มตัวอย่าง ๘๓
๔.๑	ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ๙๐
๔.๒	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวม ๙๒
๔.๓	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ด้านการบริหารงานวิชาการ ๙๓
๔.๔	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ด้านการบริหารงานงบประมาณ ๙๔
๔.๕	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ด้านการบริหารงานบุคคล ๙๕
๔.๖	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ด้านการบริหารงานทั่วไป ๙๖
๔.๗	แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามเพศ ๙๗
๔.๘	แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามอายุ ๙๘

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๙ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฐุสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามอายุ โดยภาพรวม	๙๙
๔.๑๐ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฐุสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามอายุ ด้านการบริหารงานวิชาการ	๑๐๐
๔.๑๑ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฐุสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามอายุ ด้านการบริหารงานงบประมาณ	๑๐๑
๔.๑๒ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฐุสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามอายุ ด้านการบริหารงานบุคคล	๑๐๒
๔.๑๓ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฐุสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามอายุ ด้านการบริหารงานทั่วไป	๑๐๓
๔.๑๔ แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฐุสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามระดับการศึกษา	๑๐๔

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๑๕ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฺปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามระดับการศึกษา โดยภาพรวม	๑๐๕
๔.๑๖ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฺปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามระดับการศึกษา ด้านการบริหารงานวิชาการ	๑๐๖
๔.๑๗ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฺปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามระดับการศึกษา ด้านการบริหารงานงบประมาณ	๑๐๗
๔.๑๘ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฺปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามระดับการศึกษา ด้านการบริหารงานบุคคล	๑๐๘
๔.๑๙ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฺปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามระดับการศึกษา ด้านการบริหารงานทั่วไป	๑๐๙
๔.๒๐ แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฺปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน	๑๑๐

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๒๑ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฐธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน โดยภาพรวม	๑๑๑
๔.๒๒ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฐธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน ด้านการบริหารงานวิชาการ	๑๑๒
๔.๒๓ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฐธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน ด้านการบริหารงานงบประมาณ	๑๑๓
๔.๒๔ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฐธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน ด้านการบริหารงานบุคคล	๑๑๔
๔.๒๕ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฐธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน ด้านการบริหารงานทั่วไป	๑๑๕
๔.๒๖ แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฐธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามตำแหน่งในการปฏิบัติงาน	๑๑๖

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๒๗ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฺริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามตำแหน่งในการปฏิบัติงาน โดยภาพรวม	๑๑๗
๔.๒๘ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฺริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามตำแหน่งในการปฏิบัติงาน ด้านการบริหารงานวิชาการ	๑๑๘
๔.๒๙ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฺริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามตำแหน่งในการปฏิบัติงาน ด้านการบริหารงานงบประมาณ	๑๑๙
๔.๓๐ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฺริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามตำแหน่งในการปฏิบัติงาน ด้านการบริหารงานบุคคล	๑๒๐
๔.๓๑ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัปฺริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามตำแหน่งในการปฏิบัติงาน ด้านการบริหารงานทั่วไป	๑๒๑

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่

หน้า

๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

๘๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ เป็นหลัก ในการอ้างอิง ซึ่งจะระบุเล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ขุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๒๕๓/๗๖. หมายความว่า ระบุถึงพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตกปาติ ฉบับภาษาบาลี เล่มที่ ๒๗ ข้อที่ ๒๕๓ หน้าที่ ๗๖ หรือ ขุ.ข. (ไทย) ๒๕/๙๑/๕๗. หมายความว่า ระบุถึงพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๙๑ หน้าที่ ๕๗ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๔-๕	วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสูตรตันตปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๑๑	ที.ปา. (ไทย)	= สูตรตันปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
๑๒	ม.ม. (ไทย)	= สูตรตันปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
๑๓	ม.ม. (ไทย)	= สูตรตันปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
๑๔	ม.อ. (บาลี)	= สูตรตันปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
๑๔	ม.อ. (ไทย)	= สูตรตันปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
๑๕	ส.ส. (ไทย)	= สูตรตันปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
๑๙	ส.ม. (ไทย)	= สูตรตันปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๒๐	อง.ติก. (ไทย)	= สูตรตันปิฎก อังคุตตรนิกาย ทิกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๑	อง.จตุกก. (ไทย)	= สูตรตันปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๓	อง.สตตก. (ไทย)	= สูตรตันปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๓	อง.อภฐก. (ไทย)	= สูตรตันปิฎก อังคุตตรนิกาย อภฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๗	ขุ.ชา.เอก. (ไทย)	= สูตรตันปิฎก ขุททกนิกาย เอกกนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
๒๗	ขุ.ชา.วิสตติ. (ไทย)	= สูตรตันปิฎก ขุททกนิกาย วิสตตินิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
๒๗	ขุ.ชา.จัตตารีส. (ไทย)	= สูตรตันปิฎก ขุททกนิกาย จัตตารีสนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การวางแผนพัฒนาประเทศไทยนับมีความสำคัญในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) อยู่ในห้วงเวลาของการปฏิรูปประเทศเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานหลายด้านที่สั่งสมมานานท่ามกลางสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วและเชื่อมโยงกันใกล้ชิดมากขึ้น การแข่งขันด้านเศรษฐกิจจะเข้มข้นมากขึ้นสังคมโลกจะมีความเชื่อมโยงใกล้ชิดกันมากขึ้นเป็นสภาพไร้พรมแดน การพัฒนาเทคโนโลยีจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและจะกระทบชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมและการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างมาก ขณะที่ประเทศไทยมีข้อจำกัดของปัจจัยพื้นฐานเชิงยุทธศาสตร์เกือบทุกด้านและจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาที่ชัดเจนขึ้น ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ นับเป็นจังหวะเวลาที่ท้าทายอย่างมากที่ประเทศไทยต้องปรับตัวขนานใหญ่ โดยจะต้องเร่งพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การวิจัยและพัฒนา และนวัตกรรมให้เป็นปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาในทุกด้านเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทยท่ามกลางการแข่งขันในโลกที่รุนแรงขึ้นมาก แต่ประเทศไทยมีข้อจำกัดหลายด้าน อาทิคุณภาพคนไทยยังต่ำ แรงงานส่วนใหญ่มีปัญหาทั้งในเรื่ององค์ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ สังคมขาดคุณภาพและมีความเหลื่อมล้ำสูงที่เป็นอุปสรรคต่อการยกระดับศักยภาพการพัฒนา^๑

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐ -๒๕๖๔) ถือเป็นแผนแม่บทหลักในการพัฒนาประเทศที่ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นกฎหมายบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๙ ถึงวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๖๔ นั้นมีหลักการสำคัญคือ “ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” มุ่งสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีสำหรับคนไทย พัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่ดี รับผิดชอบต่อสังคม มีคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการในฐานะหน่วยงานหลักในภาคการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพคนของประเทศได้ตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าวตั้งนั้น ภายใต้วิสัยทัศน์ “มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ คู่คุณธรรม มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุขในสังคม” ของแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐ -๒๕๖๔) ฉบับนี้ จึงได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์และวางเป้าหมายที่สามารถตอบสนองการพัฒนา โดยมียุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการพัฒนาระบบการศึกษาของไทย คือ ยุทธศาสตร์ที่ ๒ ยุทธศาสตร์ผลิต พัฒนาครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาที่มุ่งหวังให้มีการผลิตครูได้สอดคล้องกับความต้องการในการจัดการศึกษาทุกระดับทุกประเภท และมีสมรรถนะตามมาตรฐานวิชาชีพ สามารถใช้ศักยภาพในการสอนได้อย่างเต็มที่ ซึ่งตอบสนองการพัฒนาในด้านคุณภาพและยุทธศาสตร์ที่ ๓ ยุทธศาสตร์ผลิตและพัฒนากำลังคน รวมทั้งงานวิจัยที่สอดคล้องกับความต้องการของการพัฒนาประเทศที่มุ่งหวังให้กำลังคนได้รับการผลิตและพัฒนาเพื่อเสริมสร้างศักยภาพการแข่งขัน

^๑ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔), (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๖), หน้า ๑.

ของประเทศและเมืองมีความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม สนับสนุนการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนซึ่งตอบสนองการพัฒนาในด้านคุณภาพและด้านการตอบโจทย์บริบทที่เปลี่ยนแปลง^๒

จากยุทธศาสตร์การพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการดังกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่าการให้ความสำคัญกับการผลิตพัฒนาครู และบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เพราะการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพนั้นต้องเริ่มต้นจากผู้ปฏิบัติ การพัฒนาการศึกษาให้ได้ตามมาตรฐานการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการที่ได้วางไว้นั้นนับเป็นเรื่องที่มีความยากพอสมควร แต่เรื่องการพัฒนาที่นับมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยกลุ่มเป้าหมายที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนา คือ กลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษา ได้แก่ กลุ่มผู้บริหารโรงเรียนและกลุ่มครูผู้สอน เมื่อผู้บริหารมีความพร้อมและมีศักยภาพในการพัฒนาที่สามารถเป็นผู้นำให้แก่ครูผู้สอน ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเมื่อผู้สอนมีความรู้ความสามารถ และมีความเชี่ยวชาญแล้ว กระบวนการจัดการเรียนการสอนของครู ที่มีคุณภาพย่อมส่งผลให้ผู้เรียน ได้รับการฝึกฝนและเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^๓

ปัจจุบันได้มีหน่วยงานทางการศึกษาเป็นจำนวนมากหันมาสนใจเน้นการบริหารที่มีประสิทธิภาพภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดและสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพื่อให้วัตถุประสงค์ของหน่วยงานบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ และสามารถแข่งขันกับคู่แข่งได้ ทั้งนี้ การคัดเลือกบุคลากรระดับผู้บริหารนับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะบุคคลในระดับนี้จะเป็นผู้ขับเคลื่อนหน่วยงานใหม่ไปตามที่ตั้งเป้าหมายได้ เพราะฉะนั้นผู้บริหารการศึกษาจึงต้องเป็นผู้นำที่มีคุณสมบัติเป็นที่ยอมรับของคนในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ครูอาจารย์ เพื่อนร่วมงาน ลูกน้อง ตลอดจนนักเรียน เพื่อจะได้นำและพัฒนาบุคลากรในหน่วยงานให้ปฏิบัติงานได้บรรลุตามเป้าหมายของหน่วยงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล^๔ ส่วนคุณสมบัติของผู้บริหารที่ดีนั้นจะต้องมีจรรยาบรรณในวิชาชีพ เพื่อความสำเร็จในการบริหารจัดการของสถานศึกษาและการจัดการศึกษา สิ่งที่สำคัญคือต้องมีคุณธรรม และภาวะผู้นำตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน^๕

ปัจจุบันเราจะพบข่าวคราวตามสื่อต่างๆ ในการประพจน์มิชอบของผู้บริหารโรงเรียนและครูนั้นมีมากมาย ซึ่งสร้างความเสื่อมเสียและความเชื่อมั่นแก่วงการการศึกษาเป็นอย่างมาก และส่วนใหญ่ก็มีสาเหตุมาจากการประพฤติที่ขาดคุณธรรมจริยธรรม อีกทั้งจรรยาบรรณวิชาชีพซึ่งเป็นข้อสำคัญที่ทั้งผู้บริหารควรมีและพึงปฏิบัติ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าคุณธรรมและจริยธรรม ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินบทบาทหน้าที่ของการเป็นผู้นำที่ดี หากผู้นำขาดซึ่งคุณธรรมและจริยธรรม ย่อมจะทำให้

^๒ กระทรวงศึกษาธิการ. แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๖๔), (กรุงเทพมหานคร: อักษรพิพัฒน์, ๒๕๕๑), หน้า ๕.

^๓ ทองพูน สวัสดิ์รักษ์, “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๔.

^๔ ปฏิภาณ ขาขุนทด, “ผู้บริหารการศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓.

^๕ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สถาบันส่งเสริมการประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๓

ผู้นำนั้นขาดความชอบธรรมในการทำหน้าที่ในองค์กรนั้นต่อไป ทั้งนี้เนื่องจากคุณธรรมและจริยธรรมถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของบทบาท หน้าที่ของผู้นำที่ทำให้ผู้นำสามารถได้รับการยอมรับความเชื่อถือ ตลอดจนความนับถือจากบุคคลต่างๆ ทั้งในองค์กรและสังคมทั่วไป ดังนั้น ปัญหาการขาดคุณธรรมและจริยธรรมของผู้นำ ย่อมทำให้ผู้นำไม่เป็นที่ยอมรับต่อบุคคลทั่วไปทั้งในองค์กรและในสังคม ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อหลักบริหารงาน และภาพลักษณ์ขององค์กรให้เสื่อมลง และย่อมนำมาซึ่งความล่มสลายขององค์กรในอนาคต^๖ ซึ่งการบริหารงานที่ดีนั้น ผู้บริหารควรมีคุณธรรมในการครองตน ครองคน และครองงาน การพฤติกรรมคุณธรรมจริยธรรมทั้งสามด้านของผู้บริหารสถานศึกษานั้นมีความสำคัญต่อการบริหารงานในสถานศึกษาเป็นอย่างมาก ซึ่งโรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น นอกจากจะเกิดกับตัวครู นักเรียน วิธีการสอนแล้วผู้บริหารจะต้องมีความรู้ความสามารถในการบริหาร โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้ได้ประโยชน์สูงสุดต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติต่าง ๆ เช่น มีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะ มีคุณธรรม และมีจริยธรรมทั้งดงาม^๗

จากผลการดำเนินงานตามกลยุทธ์ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๘ มีการรายงานผลการดำเนินงานเป็นส่วนที่สำคัญส่วนหนึ่งของกระบวนการวางแผนในการบริหารจัดการศึกษา การดำเนินงานตามแผน การประเมิน และการนำผลไปใช้เพื่อการพัฒนา จึงเป็นองค์ประกอบที่สามารถนำไปพิจารณาและตัดสินใจในการวางแผนการบริหารจัดการในปีงบประมาณ ๒๕๕๘ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ ได้สรุปผลการดำเนินงานตามกลยุทธ์พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาทั้งระบบ โดยมีเป้าประสงค์เชิงกลยุทธ์ ครูและบุคลากรทางการศึกษามีวินัย จริยธรรมคุณธรรมและจรรยาบรรณของวิชาชีพ ซึ่งมีค่าเป้าหมายตัวชี้วัดอยู่ในระดับดีเมื่อเทียบกับข้อมูลฐานปี ๒๕๕๗^๘

ด้วยเหตุผลและความสำคัญดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความสำคัญในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา แต่เนื่องด้วยหลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับหลักการบริหารสถานศึกษามีมากมาย ผู้วิจัยจึงสนใจเฉพาะหลักสัปปุริสธรรม ๗ ซึ่งเป็นธรรมของสัตบุรุษคุณสมบัติของคนดี คือ ความรู้จักเหตุ ความรู้จักผล ความรู้จักตน ความรู้จักประมาณ ความรู้จักกาล ความรู้จักชุมชน และความรู้จักบุคคล เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาและประยุกต์ใช้ในการบริหารการศึกษาต่อไป

^๖พระมหารุ่งโรจน์ ธมฺมภูมเมธี (ศิริพันธ์), “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

^๗ถาวร อาจนนลา, “พฤติกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต๑”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๙), หน้า ๔.

^๘สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์เขต ๒, *แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๙*, (นครสวรรค์: อนุชนการพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๒๙.

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒

๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ตามทัศนะของผู้บริหารและครูผู้สอน

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ อยู่ในระดับใด

๑.๓.๒ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล มีความแตกต่างกันหรือไม่

๑.๓.๓ แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ตามทัศนะของผู้บริหารและครูผู้สอนเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตการวิจัยออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ศึกษาและเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้ มีขอบเขตด้านเนื้อหา ดังนี้

๑) หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา ได้แก่ สัปปริสธรรม ๗ ประการ คือ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล

๒) การบริหารสถานศึกษาของโรงเรียน ๔ ด้าน ได้แก่

๒.๑ การบริหารงานวิชาการ

๒.๒ การบริหารงานงบประมาณ

๒.๓ การบริหารงานบุคคล

๒.๔ การบริหารงานทั่วไป

๒. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑) ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๐ จำนวน ๑,๘๒๕ คน

๒) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๐ จำนวน ๑๕๐ โรงเรียน โดยใช้การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามตารางสำเร็จรูปของเครจซี่ และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ๔๐๗ คน

๓. ขอบเขตด้านตัวแปร

๑) ตัวแปรต้น คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ๑) เพศ ๒) อายุ ๓) ระดับการศึกษา ๔) ประสบการณ์ทำงาน และ ๕) ตำแหน่งในการปฏิบัติงาน

๒) ตัวแปรตาม ได้แก่ หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา คือ สัปปริสธรรม ๗

๔. ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒

๕. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านระยะเวลา ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ.๒๕๖๐ ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ.๒๕๖๑ รวมเป็นระยะเวลา ๖ เดือน

ตอนที่ ๒ การเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๗ รูป/คน

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ แตกต่างกัน

๑.๕.๒ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ แตกต่างกัน

๑.๕.๓ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ แตกต่างกัน

๑.๕.๔ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ แตกต่างกัน

๑.๕.๕ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีตำแหน่งในการปฏิบัติงานต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการนำไปปฏิบัติ

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม หมายถึง การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องกับหลักการบริหารสถานศึกษา ได้แก่ สัปปริสธรรม ๗ ไปประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาเชิงปฏิบัติและส่งผลต่อการพัฒนางานของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ ให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

สัปปริสธรรม ๗ หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ธรรมของผู้ดี มี ๗ ประการ คือ ๑) อัมมัญญตา ๒) อัตถัญญตา ๓) อัตตัญญตา ๔) มัตตัญญตา ๕) กาลัญญตา ๖) ปริสสัญญตา และ ๗) ปุคคลัญญตา

อัมมัญญตา หมายถึง การรู้ธรรม เป็นผู้รู้จักเหตุ รู้หลักการ รู้งาน รู้หน้าที่ มีความรู้ความเข้าใจในระเบียบกฎเกณฑ์และภาระงานของงานวิชาการ งานงบประมาณ งานบุคคล และงานทั่วไป

อัตถัญญตา หมายถึง ความเป็นผู้รู้ธรรมดา รู้จุดหมาย รู้ประโยชน์ มีความมุ่งมั่นและมีความเพียรพยายามที่จะขับเคลื่อนงานวิชาการ งานงบประมาณ งานบุคคล และงานทั่วไป ไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้

อัตตัญญตา หมายถึง การรู้จักตน รู้จักพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ มีวิสัยทัศน์ และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการบริหารงานวิชาการ งานงบประมาณ งานบุคคล และงานทั่วไป

มัตตัญญตา หมายถึง รู้ประมาณในการรับปัจจัย ๔ รู้จักความพอดี รู้ขอบเขตความพอเหมาะในการทำงาน มีการบริหารงานวิชาการ งานงบประมาณ งานบุคคล และงานทั่วไป ให้คุ้มค่า และเกิดประโยชน์ต่อสถานศึกษา

กาลัญญตา หมายถึง รู้จักกาล รู้จักแนวปฏิบัติอันเหมาะสมกับกาลเทศะ มีการจัดทำนโยบายหรือโครงการเกี่ยวกับงานวิชาการ งานงบประมาณ งานบุคคล และงานทั่วไปได้เหมาะสมกับจังหวะและเวลา

ปริสสัญญตา หมายถึง การรู้จักบริษัท รู้ชุมชน รู้สังคม มีการประชุมพูดคุยวางแผนหารือกับบุคลากรด้านงานวิชาการ งานงบประมาณ งานบุคคล และงานทั่วไปอย่างเนืองนิตย์

บุคคลัญญตา หมายถึง การรู้บุคคลและลักษณะความต้องการของบุคคล มีการแต่งตั้งและจัดวางบุคลากรได้เหมาะสมกับงานวิชาการ งานงบประมาณ งานบุคคล และงานทั่วไป

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ หมายถึง เขตพื้นที่การศึกษาที่มีหน้าที่ควบคุมดูแลโรงเรียนในจังหวัดนครสวรรค์ ๔ อำเภอ ประกอบด้วย ๑) อำเภอลาดยาว ๒) อำเภอแม่วงก์ ๓) อำเภอแม่เปิน และ ๔) อำเภอชุมตาบง

สถานศึกษา หมายถึง สถานศึกษาที่จัดการศึกษาระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ขยายโอกาส) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำนวน ๑๕๐ โรงเรียน

ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้บริหารสถานศึกษาให้ ปฏิบัติหน้าที่บริหารงานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒

ครูผู้สอน หมายถึง ครูผู้ที่ได้รับการบรรจุแต่งตั้งให้เป็นผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการเรียน การสอน ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒

การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ อย่างมีกลยุทธ์ในการทำงาน ให้ประสบความสำเร็จ โดยการใช้ทรัพยากรทางการบริหารเข้ามาดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ของสถานศึกษา มี ๔ ด้าน คือ ๑) การบริหารงานวิชาการ ๒) การบริหารงาน งบประมาณ ๓) การบริหารงานบุคคล และ ๔) การบริหารงานทั่วไป

การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การดำเนินงานกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษาที่ เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน

การบริหารงานงบประมาณ หมายถึง การดำเนินงานวางแผนการใช้ทรัพยากรให้บรรลุ วัตถุประสงค์ของแผนงานและโครงการที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพในสถานศึกษา

การบริหารงานบุคคล หมายถึง การดำเนินงานเกี่ยวกับบุคคลในการทำงานใน สถานศึกษา เพื่อให้บุคคลมาปฏิบัติงานตามที่ต้องการและให้บุคคลได้ปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ

การบริหารงานทั่วไป หมายถึง การดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบบริหาร สถานศึกษา ให้บริการบริหารงานอื่นๆ บรรลุผลตามมาตรฐาน คุณภาพ และเป้าหมายที่กำหนดไว้

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบถึงการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ อยู่ในระดับใด

๑.๗.๒ ทำให้ทราบถึงการเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหาร สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ โดยจำแนกตามปัจจัย ส่วนบุคคล ว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่

๑.๗.๓ ทำให้ทราบถึงแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ ตามทัศนะของผู้บริหารและ ครูผู้สอน

๑.๗.๔ ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธ ธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒

บทที่ ๒

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิดทฤษฎีจากตำราหนังสือ เอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบแนวความคิด ในการวิจัยซึ่งประกอบด้วยหัวข้อสำคัญ ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร

๒.๑.๑ ความหมายของการบริหาร

๒.๑.๒ ปัจจัยทางการบริหาร

๒.๑.๓ กระบวนการบริหาร

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา

๒.๒.๑ ความหมายของการบริหารการศึกษา

๒.๒.๒ กระบวนการบริหารการศึกษา

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา

๒.๓.๑ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา

๒.๓.๒ ความหมายของการบริหารสถานศึกษา

๒.๓.๓ ขอบข่ายของการบริหารสถานศึกษา

๒.๓.๔ กระบวนการบริหารสถานศึกษา

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

๒.๔.๑ ความหมายของบทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร

๒.๔.๒ บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

๒.๔.๓ คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษา

๒.๕ หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา

๒.๕.๑ ความหมายของหลักพุทธธรรม

๒.๕.๒ ความสำคัญของหลักพุทธธรรม

๒.๕.๓ ลักษณะของหลักพุทธธรรม

๒.๕.๔ หลักพุทธธรรมสำหรับผู้บริหาร

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร

๒.๑.๑ ความหมายของการบริหาร

จากศึกษาทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดของการบริหาร ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นหาความหมายของคำว่าการบริหาร พบว่ามีนักวิชาหลายท่านได้นำเสนอไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน^๙ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การปกครอง เช่น การบริหารส่วนท้องถิ่น ดำเนินการจัดการบริหารธุรกิจ เป็นต้น

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^{๑๐} ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น เมื่อว่าตามคำนิยามนี้ การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้นเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือในวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้น เมื่อมีพระสังฆรัตนะเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์

วากเนอร์ และโฮลเลนเบค (Wagner & Hollenbeck)^{๑๑} ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การบริหารจัดการว่าเป็นกระบวนการวางแผน การจัดองค์กร การเป็นผู้นำและการควบคุม

โฮล (Holt)^{๑๒} ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร หมายถึง เป็นศิลปะของการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งพร้อมด้วยกระบวนการวางแผน การจัดองค์กร การเป็นผู้นำและการควบคุม

จันทรานี สงวนนาม^{๑๓} ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร หมายถึง เป็นเรื่องของการทำกิจกรรมโดยผู้บริหารและสมาชิกในองค์กร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพด้วยการใช้ทรัพยากรและเทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ปราชญา กล้าผจญ และสมศักดิ์ คงเที่ยง^{๑๔} ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร คือ กระบวนการมีการวางแผน การจัดองค์กร การสั่งการและการควบคุม ซึ่งจะทำงานดำเนินไปได้ อย่างเรียบร้อยและกระบวนการต่างๆ เหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเสมอ

วิโรจน์ สารัตนะ^{๑๕} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร คือ กระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กร โดยอาศัยหน้าที่ทางการบริหารที่สำคัญ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การนำ (Leading) และการควบคุม (Controlling)

^๙ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๐๙.

^{๑๐}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีในการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

^{๑๑}Wagner, J.A., &Hollenbeck,J.R. Management of organization behavior, (New Jersey : Prentice – Hall, 1995), P. 74.

^{๑๒}Holt, D.H. Management printciples and practices, (New Jersey : Prentice – Hall, 1993), P. 3.

^{๑๓}จันทรานี สงวนนาม, ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บุ๊คพอยท์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

^{๑๔}ปราชญา กล้าผจญ และสมศักดิ์ คงเที่ยง, หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒.

พนัส หันนาคินทร์^{๑๖} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร คือ กระบวนการที่ผู้บริหารใช้อำนาจตลอดจนใช้ทรัพยากรต่างๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ ที่มีอยู่หรือคาดว่าจะมีการดำเนินงานของสถาบันหรือหน่วยงานนั้นๆ ให้ดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการ

สมพงษ์ เกษมสิน^{๑๗} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร คือ การใช้ศาสตร์และศิลปะ นำเอาทรัพยากรการบริหารมาประกอบตามกระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

จุมพล สวัสดิยากร^{๑๘} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร คือ การที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ร่วมกันทำงานเพื่อจุดประสงค์อย่างเดียวกัน

สรุปได้ว่า เป็นเรื่องของการทำกิจกรรมโดยผู้บริหารและสมาชิกในองค์กรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการใช้ทรัพยากร และเทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุด นักบริหารหลายคนจึงมีความคิดตรงกันว่า “การบริหารเป็นกระบวนการทำงานร่วมกันของคณะบุคคล โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะที่แน่นอนในการทำงาน” บางคนเห็นว่าการบริหารเป็นศิลปะของการเป็นผู้นำที่จะนำผู้อื่นให้ทำงานตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนั้น การบริหาร คือ ศิลปะในการทำให้สิ่งต่างๆ ได้รับการกระทำจนเป็นผลสำเร็จ หมายความว่าผู้บริหารไม่ใช่ผู้ปฏิบัติ แต่ใช้ศิลปะหรือกระบวนการ ทำให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานจนเป็นผลสำเร็จตรงตามจุดหมายขององค์กร หรือตรงตามจุดหมายที่ ผู้บริหารตัดสินใจเลือกแล้ว โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

๒.๑.๒ ปัจจัยทางการบริหาร

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางการบริหาร ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นหาแนวความคิดของคำว่า ปัจจัยทางการบริหาร พบว่า มีนักวิชาการนำเสนอไว้ดังนี้

จันทร์านิ สงวนนาม^{๑๙} ได้กล่าวว่า การบริหารงานในทุกองค์การ ไม่ว่าจะขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ จำเป็นจะต้องมีปัจจัยขั้นพื้นฐาน หรือองค์ประกอบ หรือทรัพยากรทางการบริหาร โดยทั่วไปถือว่าปัจจัยที่สำคัญของการบริหารมีอยู่ ๔ ประการ ซึ่งรู้จักกันในนามของ ๔ M ดังนี้

- (๑) คน (Man) ได้แก่ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ร่วมกันทำงาน
- (๒) เงิน (Money) ได้แก่ งบประมาณที่ใช้ในการบริหารทุกๆ ส่วนขององค์การ
- (๓) วัสดุสิ่งของ (Materials) ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ
- (๔) การจัดการ (Management) ได้แก่ การบริหารงานองค์การของผู้บริหาร

^{๑๕} วิโรจน์ สารรัตนะ, การบริหารหลักการทฤษฎีและประเด็นการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

^{๑๖} พนัส หันนาคินทร์, ประสบการณ์ในงานบริหารบุคลากร, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

^{๑๗} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๑.

^{๑๘} จุฬพล สวัสดิยากร, หลักการบริหารและมนุษยสัมพันธ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุวรรณภูมิ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

^{๑๙} จันทร์านิ สงวนนาม, ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: บุ๊คพอยท์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๘.

ปัจจัยขั้นพื้นฐานในการบริหารงาน เป็นสิ่งที่จำเป็นที่ต้องนำมาสู่กระบวนการของการบริหารงานในแต่ละองค์การ เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้คือ ทั้ง ๔ ประการ จะต้องเกื้อหนุนหรือสนับสนุนซึ่งกันและกัน แต่ถ้าจะพิจารณาในแต่ละประการแล้ว คน (Man) นับได้ว่าเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานที่สำคัญที่สุด เพราะคนเป็นผู้ใช้หรือบริหารเงิน วัสดุสิ่งของ และการดำเนินงานทุกอย่างในองค์การ ดังที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ ได้กล่าวไว้ว่า “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาทุกอย่าง

เอ็ดวิน ฟลิปโป (Flippo)^{๒๐} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร คือ เป็นกระบวนการในการวางแผน การจัดองค์การการปกครอง และการควบคุมกิจกรรมต่างๆ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพ

ฮาลพิน (Halpin)^{๒๑} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร คือ เป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นทางการศึกษา การอุตสาหกรรม หรือองค์กรของรัฐ ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ คือ

(๑) งาน (Task) หมายถึง งานที่ต้องทำให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ องค์กรใดปราศจากงานหรือภารกิจที่ต้องกระทำแล้ว องค์กรนั้นก็ไม่มีคามจำเป็นหรือมีเหตุที่จะดำรงอยู่อีกต่อไป

(๒) องค์กรที่เป็นทางการ (Formal Organization) หมายถึง กลุ่มชนิดพิเศษเป็นกลุ่มสังคมที่ประกอบด้วยผู้นำและสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งสมาชิกขององค์กรต่างก็มีหน้าที่รับผิดชอบ มีบทบาทที่คาดหวังหรือที่กำหนดเอาไว้แตกต่างกันออกไป โดยสมาชิกทุกคนร่วมมือกันทำงานเพื่อวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน

(๓) กลุ่มผู้ร่วมงาน (Work Groups) หมายถึง บุคคลซึ่งถูกเลือกให้ดำรงตำแหน่งตามที่ระบุไว้ องค์กรหนึ่งอาจมีผู้ร่วมงานกลุ่มเดียวหรือหลายกลุ่มก็ได้

(๔) ผู้นำ (Leaders) หมายถึง ผู้บริหารซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบต่อความสำเร็จขององค์กร ในองค์กรหนึ่งอาจจะมีผู้บริหารหลายระดับทำหน้าที่รับผิดชอบต่อความสำเร็จของกลุ่มย่อยในองค์กรก็ได้ ซึ่งแต่ละกลุ่มต่างก็มีส่วนร่วมรับผิดชอบการทำงานเพื่อความสำเร็จขององค์กร

สโตนอร์ (Stoner)^{๒๒} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร คือ เป็นกระบวนการวางแผน การจัดการ การแนะนำและควบคุม โดยการระดมทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งหมดในองค์กร มุ่งใช้สิ่งดังกล่าวให้เกิดผลเพื่อการบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

บาร์นาร์ด (Barnard)^{๒๓} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร คือ การทำงานภายในองค์กร ซึ่งเป็นระบบของการร่วมกันปฏิบัติกิจกรรมตั้งแต่สองคนขึ้นไป

^{๒๐} Flippo, Edwin B, **Principle of Personnel Management**, (New York : Mc Graw-Hall Inc, 1970), p.1.

^{๒๑} Halpin, Andrew, **Theory and Research in Administration**, (New York : Mcmillan Company, 1966), p. 61.

^{๒๒} Stoner, James A.F. and Charle. **Wankel Management**, (3rd ed). (Philippines : Prentice-Hall, International, 1970), p. 8.

เทอร์รี่ (Terry)^{๒๔} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร คือ กระบวนการวางแผน การจัดการ การจูงใจ และการควบคุมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ขององค์กร โดยใช้ทรัพยากรมนุษย์และอื่นๆ ที่มีอยู่

ไซมอน (Simon)^{๒๕} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร คือ เป็นศิลปะในการทำให้สิ่งต่างๆ ได้รับการกระทำจนเป็นผลสำเร็จ โดยผู้บริหารไม่ต้องเป็นผู้ปฏิบัติเพียงแต่ใช้ศิลปะทำให้ผู้ซึ่ง ปฏิบัติงานจนเป็นผลสำเร็จตรงตามจุดหมายขององค์กร หรือเป็นไปตามจุดหมายที่ผู้บริหาร ตัดสินใจเลือก

สรุปได้ว่า ปัจจัยทางการบริหาร คือ ปัจจัยขั้นพื้นฐานในการบริหารงาน เป็นสิ่งที่จำเป็นที่ต้องนำมาสู่กระบวนการของการบริหารงานในแต่ละองค์การ เพื่อให้บรรลุตามเป้าประสงค์ที่วางไว้ จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ คือทั้ง ๔ ประการ จะต้องเกื้อหนุนหรือสนับสนุนซึ่งกันและกัน แต่ถ้าจะพิจารณาในแต่ละประการแล้ว คน (Man) นับได้ว่าเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานที่สำคัญที่สุด เพราะคนเป็นผู้ใช้หรือบริหารเงิน วัสดุสิ่งของ และการดำเนินงานทุกอย่างในองค์การ

๒.๑.๓ กระบวนการบริหาร

จากการศึกษาทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการบริหาร ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นหา ความหมาย เนื้อความ และคำนิยามของคำว่า กระบวนการบริหาร พบว่า มีนักวิชาการนำเสนอไว้ดังนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต)^{๒๖} ได้กล่าวว่า หน้าที่ของนักบริหารมีอยู่ ๕ ประการตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบันเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กรเป็นการกำหนดโครงสร้าง ความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายใน

S คือ Staffing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

^{๒๓} Barnard, Chester I. **The Function of the Executive**, Cambridge, (Mass. : Harvard University Press, 1968), p.72.

^{๒๔} Terry, George R. **Principles of Management**, (Illinois : Richard D. Irwin, Inc, 1977), p.4.

^{๒๕} Simon, Herbert A, **Donald W. Smithburg and Victor A**, Thomson, Public Administration, (New York : Alfred A. Knopf, 1966), p. 1.

^{๒๖} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), **พุทธวิธีในการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔-๕.

จันทรณี สงวนนาม^{๒๗} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร คือ การบริหารองค์การผู้ที่ได้ร่วมกันนำเอาความคิดของ ฟาโยร์มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการ ได้ขยายส่วนสำคัญพื้นฐานที่เรียกว่า The Elements of Management ๕ ประการของฟาโยล์ มาใช้ในการจัดการองค์การทางราชการ โดยขยายกิจกรรมทางการบริหารออกเป็น ๗ ประการ คือ

(๑) Planning หมายถึง การวางแผนล่วงหน้าว่าองค์การจะต้องทำอะไรบ้าง เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

(๒) Organizing หมายถึง การจัดองค์การ การกำหนดโครงสร้าง การแบ่งส่วนงาน การจัดสายการบังคับบัญชา การกำหนดตำแหน่งหน้าที่

(๓) Staffing หมายถึง การบริหารงานบุคคล ได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การพัฒนา การสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน การประเมินผลงาน การพิจารณาความดีความชอบ การให้สวัสดิการ และการให้พ้นจากงาน

(๔) Directing หมายถึง การอำนวยการ การตัดสินใจ การวินิจัยสั่งการและการควบคุมบังคับบัญชา

(๕) Coordinating หมายถึง การประสานงานเพื่อให้เกิดความร่วมมือ เพื่อดำเนินการไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

(๖) Reporting หมายถึง การรายงานการปฏิบัติงานขององค์การ เพื่อให้สมาชิกขององค์การทราบความก้าวหน้าของการดำเนินงาน

(๗) Budgeting หมายถึง การงบประมาณ การใช้จ่ายเงิน การควบคุมการใช้จ่าย และการตรวจสอบด้านการเงิน

กิจกรรมทั้ง ๗ ประการนี้ รวมเรียกว่า “POSDCORB” ที่กูลิคและเออร์วิค ถือว่าเป็นงานในหน้าที่ของผู้บริหารในองค์การราชการโดยทั่วไป ซึ่งองค์การทางการบริหารการศึกษาก็นำแนวความคิดนี้มาใช้กันอย่างแพร่หลาย

สรุปได้ว่า กระบวนการบริหาร มีความหมายเดียวกับภารกิจหรือบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารเป็นสิ่งที่ต้องยึดถือเป็นจุดยืนสำหรับปฏิบัติกิจกรรมในการบริหารงาน ซึ่งเป็นลำดับขั้น ในการบริหารงาน หรือหมายถึงขอบข่ายของงานต่าง ๆ ที่อยู่ในหน้าที่ความรับผิดชอบของนักบริหาร ซึ่งประกอบด้วยการจัดการดังนี้ 1) การวางแผน (Planning) หมายถึง การเลือกวิธีการทำงาน เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายขององค์การ และกำหนดว่าจะทำงานนั้นอย่างไร 2) การจัดองค์การ (Organization) หมายถึง การนำเอาแผนงานที่กำหนดไว้มากำหนดหน้าที่สำหรับบุคลากรหรือกลุ่มบุคคลที่จะปฏิบัติภายในองค์การ เป็นการเริ่มต้นของกลไกในการนำเอาแผนงานไปสู่การปฏิบัติ 3) การนำ (Leading) เกี่ยวข้องกับการจูงใจ ภาวะผู้นำ และการสื่อสารระหว่างบุคคลในองค์การเพื่อช่วยให้องค์การบรรลุวัตถุประสงค์ตามต้องการ และ 4) การควบคุม (Controlling) หมายถึง หน้าที่ทางการจัดการสำหรับผู้บริหารในการรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้เป็นมาตรฐานวัดผลการทำงานในองค์การ รวมทั้งการวัดผลการทำงานในปัจจุบัน เพื่อกำหนดมาตรฐานขึ้น และเปรียบเทียบกับผลงานที่ทำได้ เพื่อปรับปรุงแก้ไขผลการทำงานได้สอดคล้องกับมาตรฐานที่กำหนดขึ้น

^{๒๗} จันทรณี สงวนนาม, **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : บุ๊คพอยท์, ๒๕๔๕), หน้า ๓๕-๓๖.

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา

ความหมายของการบริหารการศึกษา มีนักวิชาการได้เสนอความหมายไว้อย่างต่าง ๆ ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของการบริหารการศึกษา

กัลยา วิลาวรรณ^{๒๘} ได้ให้ความหมายว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง ความพยายามที่จะดำเนินเกี่ยวกับเรื่องของการศึกษา อันได้แก่ โรงเรียน หลักสูตร ครู นักเรียน วัสดุอุปกรณ์ ตำราเรียน และอาคารสถานที่ เป็นต้น ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้เรียนที่มีคุณภาพในที่สุด

ชิต ปรีโสตน^{๒๙} กล่าวว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง กิจกรรมที่กลุ่มคนหรือบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมกันดำเนินการ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม

ธณิศร์ จิตขวัญ^{๓๐} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารการศึกษา คือ การดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทุกด้านเพื่อพัฒนาการเรียนของนักเรียนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเป็นการพัฒนาสมาชิกของสังคมให้มีความเจริญงอกงามในด้านต่างๆ และให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

พิสุทธิ จันทรเนตร^{๓๑} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารการศึกษา คือ การดำเนินงานของกลุ่มที่มุ่งมั่นพัฒนาสมาชิกของสังคมให้เจริญงอกงามโดยการนำเอาทฤษฎีและหลักการบริหารทั่วไปมาประยุกต์ใช้ร่วมกับหลักการและวิธีการจัดการศึกษาดำเนินการให้การศึกษาที่มีประสิทธิภาพ

วรุณยุพา วิโนทพรรษ์^{๓๒} ได้ให้ความหมายว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง ความพยายามที่ผู้บริหารการศึกษาหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาร่วมกันกระทำ เพื่อพัฒนาบุคคลให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในทุกๆ ด้านโดยมีการใช้ทรัพยากรบริหาร คือ คน เงิน วัสดุ และวิธีการให้เกิดประโยชน์สูงสุด

โสภณา สุตสมบุรณ์^{๓๓} กล่าวว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ขององค์การทั้งกิจกรรมหลักและกิจกรรมสนับสนุน กระบวนการบริหารจำเป็นอย่างยิ่ง

^{๒๘} กัลยา วิลาวรรณ, “การปฏิบัติงานของผู้ช่วยผู้บริหารฝ่ายธุรการโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙) หน้า ๑๒.

^{๒๙} ชิต ปรีโสตน, “การบริหารการศึกษา”, ใน *บทความด้วยศรัทธาหาชัย*, รวบรวมจัดพิมพ์โดย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, (นครศรีธรรมราช: ถาวรการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐.

^{๓๐} ธณิศร์ จิตขวัญ, “ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อการบริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนนทบุรี”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๒.

^{๓๑} พิสุทธิ จันทรเนตร, “การศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดสกลนครจำแนกตามขนาดโรงเรียน”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖.

^{๓๒} วรุณยุพา วิโนทพรรษ์, “ศึกษากาการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒.

^{๓๓} โสภณา สุตสมบุรณ์, “การสังเคราะห์วิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษาในประเทศไทย”, *ดุษฎีนิพนธ์*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐), หน้า ๓๒.

ที่จะต้องอาศัยบุคคลที่จะดำเนินกิจกรรมเหล่านั้น ให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ โดยจะต้องรู้และเข้าใจว่าบุคคลดังกล่าวนี้มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบและบทบาทหน้าที่ต่อองค์การอย่างไร นอกจากนี้บุคคลดังกล่าวนี้จะต้องมีความรู้ ความสามารถและทักษะในด้านใดบ้าง รวมถึงพฤติกรรมและการเจริญก้าวหน้าในสายอาชีพและการประกอบอาชีพอย่างไรบ้าง

กู๊ด (Good)^{๓๔} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง การควบคุมและการจัดการ ด้านการบริหารโรงเรียน ซึ่งเกี่ยวกับกระบวนการการเรียนการสอน งานธุรการ งานที่เกี่ยวกับตัวครู และนักเรียนตลอดจนบุคลากรอื่นๆ

แคมป์เบล (Campbell)^{๓๕} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง การจัดแผน ยุทธศาสตร์ทางการศึกษา เพื่อให้การศึกษابรรลุเป้าหมายอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า การดำเนินงานของกลุ่มบุคคล ซึ่งอาจเป็นการดำเนินงานของครูใหญ่ร่วมกับครูน้อยในโรงเรียน หรืออธิการบดีร่วมกับอาจารย์ในมหาวิทยาลัย หรือรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับอธิบดีกรมต่างๆ และครูอาจารย์ในสถาบันการศึกษาต่างๆ และกลุ่มบุคคลเหล่านี้ต่างร่วมมือกันพัฒนาคนให้มีคุณภาพทั้งสิ้น การจะพัฒนาคนให้มีคุณภาพได้นั้น จะต้องมีการดำเนินการในการเรียนการสอน การจัดกิจกรรม การวัดผล การจัดหาอาคารสถานที่และพัสดุครุภัณฑ์ การสรรหาบุคคลมาดำเนินการหรือมาทำการสอนในสถาบันการศึกษา การปกครองนักเรียนเพื่อให้นักเรียนเป็นคนดีมีวินัย และอื่นๆ ซึ่งการดำเนินงานเหล่านี้รวมเรียกว่า “ภารกิจทางการบริหารการศึกษา” หรือ “งานบริหารการศึกษา” นั่นเอง

๒.๒.๒ กระบวนการบริหารการศึกษา

ในการบริหารการศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาควรต้องเลือกใช้กระบวนการบริหารทั้งในเชิงวิทยาศาสตร์และเชิงศิลป์ เพื่อให้การบริหารในหน่วยงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งได้นั้นกวีวิชาการต่างๆ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารการศึกษาไว้ดังนี้

ธรรณิศว์ จิตขวัญ^{๓๖} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารการศึกษา คือ กระบวนการบริหารการศึกษาที่จะนำไปสู่ความสำเร็จนั้น คือจะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องการวางแผน การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการ การประสานงาน และการควบคุมงานให้มีระบบเป็นไปตามแผนและมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารจึงจะสามารถจัดการศึกษาในโรงเรียนให้บรรลุเป้าหมายและมาตรฐานทางการศึกษา สามารถปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินการจัดการศึกษาของโรงเรียนให้มีความเหมาะสมกับสถานที่พัฒนาคนให้เจริญก้าวหน้าทันวิทยาการอย่างแท้จริง

^{๓๔} Good, Center V, **Dictionary of Education**, (New York : McGraw – Hill. 1973), P. 14.

^{๓๕} Campbell, Ronald F. et al, **Introduction to Education Administration 5th ed.** Boston (1980),p.22.

^{๓๖} ธรรณิศว์ จิตขวัญ, “ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อการบริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัดนนทบุรี”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๔๖.

ปราชญา กล้าผจญ และสมศักดิ์ คงเที่ยง^{๓๓๗} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารการศึกษา คือ การบวนการบริหารการศึกษาที่สำคัญไว้ ๕ ประการ ดังนี้ การวางแผนการจัดองค์การ การอำนวยการ การควบคุมการจัดบุคลากรลงสู่หน่วยงาน

กัลป์กร มั่นถาวรวงศ์^{๓๓๘} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารการศึกษา คือ กระบวนการบริหารการศึกษาประกอบด้วยองค์ประกอบใหญ่ๆ คล้ายคลึงกันผู้บริหารสถานศึกษาส่วนใหญ่จึงจำเป็นต้องเลือกใช้ตามความจำเป็นและความเหมาะสมของสถานการณ์เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการศึกษาในโรงเรียนให้เกิดประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า กระบวนการบริหารการศึกษาของโรงเรียนประกอบด้วย การตัดสินใจ การวางแผน การนำแผนสู่การปฏิบัติ การจัดองค์การ การจัดคนเข้าทำงาน การอำนวยการ การจัดสรรทรัพยากร การติดต่อสื่อสาร การประสานงาน การควบคุมงาน การประเมินผลงาน และการปรับปรุงรวมทั้งการกระตุ้นหรือการจูงใจ กระบวนการบริหารการศึกษา จึงเป็นเครื่องมือสำคัญของผู้บริหารทุกระดับซึ่งรวมถึงผู้บริหารการศึกษาด้วย การบริหารที่ดีจะช่วยให้งานบริหารดำเนินไปอย่างราบรื่น มีระบบไม่สับสนและบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพผู้บริหารที่ดีจะต้องมีทักษะในการใช้กระบวนการบริหารทุกขั้นตอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนการตัดสินใจนั้นมีความสำคัญมาก หากผู้บริหารตัดสินใจไม่ถูกต้อง การดำเนินการในขั้นต่อไปจะเกิดปัญหาและอุปสรรคตามมา ผู้บริหารควรเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกลมีแนวคิด และข้อมูลครบถ้วนในการตัดสินใจ และอาศัยกระบวนการบริหารเป็นหลักในการบริหารงาน

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา

๒.๓.๑ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา

การบริหารการศึกษาเป็นกระบวนการที่จัดได้ว่าเป็นงานหรือหน้าที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งมีความแตกต่างไปจากงานหรือหน้าที่ของผู้ปฏิบัติ ถึงแม้ว่างานหรือหน้าที่สำคัญต่างๆ เหล่านี้ ผู้บริหารสถานศึกษาไม่ได้เป็นผู้ปฏิบัติหรือผู้ให้บริการโดยตรง แต่ผู้บริหารสถานศึกษาอาจต้องปฏิบัติงานหรือหน้าที่สำคัญต่างๆ เหล่านี้ทางอ้อม จึงจำเป็นต้องใช้ทฤษฎีการบริหาร ทักษะกระบวนการบริหาร และเทคนิคการบริหารต่างๆ เข้ามาใช้ในการบริหารสถานศึกษา

จากการวิเคราะห์เอกสารพบว่า ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาที่มีความเกี่ยวข้องและสอดคล้องกับหลักการบริหารสถานศึกษาในด้านการครองตน การครองคน และการครองงาน ได้แก่ ทฤษฎีการบริหารการศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) ทฤษฎีการบริหารการศึกษาเชิงมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations) ทฤษฎีการบริหารการศึกษา

^{๓๓๗} ปราชญา กล้าผจญ และสมศักดิ์ คงเที่ยง, **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, (พิมพ์ครั้งที่ ๒), (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖-๑๗.

^{๓๓๘} กัลป์กร มั่นถาวรวงศ์, “บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการส่งเสริมการวิจัยในชั้นเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓.

เชิงพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Science) และทฤษฎีการบริหารการศึกษาเชิงระบบ (Systems Approach)

ทฤษฎีการบริหารการศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์ (Scientific Management)

ทฤษฎีการบริหารเชิงวิทยาศาสตร์^{๓๔} นี้เกิดขึ้นในช่วงโรงงานอุตสาหกรรมเริ่มมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว และมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งวิธีการจัดการแบบเดิมๆ ไม่สามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ ได้ โดยเฉพาะปัญหาการทำงานไม่เต็มศักยภาพของคนงาน นักทฤษฎีที่สำคัญ คือ เฟรดเดอริก ดับบลิว เทย์เลอร์ แฟรงค์ และลิลเลียน (Frederick Winslow Taylor, Frank, and Lillian)

เทเลอร์ (Taylor) ได้รับการยอมรับให้เป็นบิดาแห่งการบริหารเชิงวิทยาศาสตร์ เขาเชื่อว่าปัญหาคนงานทำงานไม่เต็มศักยภาพนั้น สามารถแก้ไขได้ด้วยการออกแบบงานและการจัดสิ่งจูงใจเสียใหม่ กรณีการออกแบบงานนั้น เขาเสนอหลักการ ๔ ประการคือ

(๑) ให้ใช้วิธีการเชิงวิทยาศาสตร์กำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุด เพื่อทดแทนวิธีการที่คนงานทำกันมาแบบลองผิดลองถูก

(๒) ให้มีการวางแผนเพื่อทดแทนการปล่อยให้คนงานเลือกวิธีการทำงานของเขาเอง

(๓) ให้คัดเลือกคนงานที่มีความสามารถ แล้วให้การฝึกอบรมและพัฒนาให้มีการทำงานร่วมกัน

(๔) ให้หลักการแบ่งงานกันทำระหว่างผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน เพื่อให้แต่ละฝ่ายทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสมที่สุด ทั้งนี้หัวใจสำคัญของหลักการดังกล่าวก็คือ การกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุด (One Best Way)

การจัดการตามหลักวิทยาศาสตร์ของเทเลอร์ สรุปออกมาเป็นหลักการสำคัญและเกี่ยวข้องได้ ๔ ประการ ดังต่อไปนี้

(๑) หลักการวิเคราะห์งานตามหลักวิทยาศาสตร์ (Scientific Job Analysis) จากการสังเกต การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวัดอย่างรอบคอบ ฝ่ายจัดการกำหนดวิธีที่ดีที่สุด (One Best Way) ของการปฏิบัติในแต่ละงานไว้ แล้วฝึกผู้ทำงานให้ทำได้ตามนั้น การวิเคราะห์เช่นนี้แทนวิธีการแบบลองผิดลองถูกหรือตามบุญตามกรรม

(๒) หลักการคัดเลือกบุคลากร (Selection of Personnel) เมื่อวิเคราะห์แต่ละงานแล้วหลักต่อไปจะต้องคัดเลือกผู้มาปฏิบัติงานหรือผู้ทำงานตามหลักวิทยาศาสตร์ แล้วฝึกอบรมสอนและพัฒนาผู้ทำงานเหล่านี้ ในอดีตคนทำงานเป็นผู้เลือกงานของตนเองและฝึกตนเอง

(๓) หลักการความร่วมมือของฝ่ายการจัดการ (Management Co-operation) ฝ่ายจัดการ (Management) ควรร่วมมือกับผู้ทำงานเพื่อให้มั่นใจว่างานทั้งหมดที่กำลังทำอยู่เป็นไปตามหลักวิทยาศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นมาแล้ว และมีมาตรฐานและวิธีการตามที่กำหนดไว้ของฝ่ายการจัดการ

(๔) หลักการแบ่งงานกันทำระหว่างผู้จัดการกับผู้ทำงาน (Division of Work Between Managers and Workers) เทเลอร์ ยอมรับในการแบ่งงานกันทำโดยมีการแบ่งงาน

^{๓๔} คำพันธ์ อัครเนตร, “การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐), หน้า ๓๒.

ระหว่างผู้จัดการและผู้ทำงานเพื่อให้ผู้จัดการรับผิดชอบการวางแผน (Planning) และการเตรียมงาน (Preparing Work) และรับผิดชอบการควบคุมดูแล (Supervising) ส่วนผู้ทำงานมีหน้าที่ปฏิบัติงานของตนในอดีตงานเกือบทั้งหมด และความรับผิดชอบส่วนใหญ่ตกอยู่กับผู้ทำงาน

หลักการจัดการตามหลักวิทยาศาสตร์ทั้ง ๔ ประการนี้ ได้แก่ การศึกษาเรื่องเวลาทำงาน (Time Study) เพื่อกำหนดเป็นมาตรฐาน การแยกหน้าที่ของฝ่ายการจัดการออกจากฝ่ายผู้ทำงาน (Separation of Managerial and Worker Duties) และระบบการให้ค่าตอบแทน (Incentive System) สามารถแก้ปัญหาได้

ทฤษฎีการบริหารการศึกษาเชิงมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations)^{๔๐}

การบริหารเชิงมนุษยสัมพันธ์มีจุดเริ่มต้นจากการทดลองที่โรงงานในเซตฮอร์ธอร์น (Hawthorne Experiment) ของเอลตัน เมโย และคณะ ซึ่งเป็นการทดลองที่มีผลกระทบต่อการบริหารการศึกษาในสหรัฐอเมริกาซึ่งมีความเป็นประชาธิปไตยและมีการบริหารงานที่เป็นประชาธิปไตย โรนัล แคมเบลล์ และคณะ (Campbell) ได้อธิบายว่า การจัดองค์การทางการศึกษาและการบริหารการศึกษาแบบประชาธิปไตยเกิดจากการผลักดันทั้งจากสังคมและกลุ่มปัญญาชนที่ความก้าวหน้าของงานทุกระยะ ทำให้สะดวกแก่การประสานงานในองค์กรประสงค์จะใช้ระบบการบริหารโรงเรียนแบบประชาธิปไตย เพื่อสนองต่อแนวคิดใหม่ของสังคมที่จัดการศึกษาเน้นไปที่คน การเปลี่ยนแนวคิดทางการบริหารแบบใช้อำนาจของผู้บริหารเป็นการให้บริการเพื่อให้บุคลากรเกิดความพึงพอใจ การให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการบริหารและการตัดสินใจ

แนวคิดในการบริหารเชิงมนุษยสัมพันธ์ เริ่มนำมาใช้กับการบริหารการศึกษาเชิงประชาธิปไตยตามปรัชญาของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ซึ่งเขาให้แนวคิดว่าการให้ครูมีส่วนร่วมในการบริหารมากขึ้นจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บริหารและครู ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีการผสมผสานกันระหว่างแนวคิดการบริหารเชิงมนุษยสัมพันธ์ให้ครู บุคลากร ผู้ปกครอง ตัวแทนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมการจัดการศึกษาโดยให้สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางของชุมชน ภาวะผู้นำของผู้บริหารจะเปลี่ยนแปลงจากการใช้อำนาจหน้าที่ทางการบริหารบีบบังคับ หรือกำหนดให้บุคลากรทำงาน เป็นการกระตุ้นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและพัฒนางานด้วยสติปัญญาและความเต็มใจ มีนักการศึกษานำแนวคิดการบริหารงานแบบประชาธิปไตยมาใช้ในการบริหารจัดการศึกษา ดังนี้

คูปแมน และคณะ^{๔๑} ได้เสนอหลักการจัดการศึกษาในสหรัฐอเมริกา ดังนี้

- (๑) สนับสนุนให้แต่ละคนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ทางการศึกษา
- (๒) ยอมรับว่าภาวะผู้นำเป็นงานของทุกคน และเป็นการกระตุ้นให้คนได้แสดงภาวะผู้นำที่สอดคล้องกับผลประโยชน์ความต้องการและความสามารถ

^{๔๐}สุนทร โคตรบรรเทา, หลักการและทฤษฎีการบริหารการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญาชน, ๒๕๕๒), หน้า ๕๗-๕๘.

^{๔๑}นิพนธ์ กินาวงศ์ และวรภาส ประสมสุข, “หลักบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม”, ศึกษาสาร, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๒ (มกราคม ๒๕๔๙): ๖๓-๗๐.

(๓) อำนาจการให้บุคคลได้วางแผนร่วมกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน และร่วมกันประเมินผลสำเร็จของงานดำเนินการให้การตัดสินใจที่มีผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ในองค์การอยู่ในความรับผิดชอบของคณะบุคคลมากกว่าความรับผิดชอบของบุคคลเพียงคนเดียว

(๔) จัดองค์การให้มีความคล่องตัวเพื่อให้การปรับตัวสนองต่อการเปลี่ยนแปลง

แดเนียล กิฟฟิธส์ (Daniel A. Griffiths) กล่าวว่า ผู้บริหารการศึกษาต้องการพัฒนาความสัมพันธ์ของตนเองกับคนอื่นในสังคมที่ตนอยู่ ทักษะนี้จะต้องผสมผสานอยู่ในพฤติกรรมของผู้บริหารซึ่งอาจจะพัฒนาและปรับปรุงได้โดยทำความเข้าใจเนื้อหาวิชามนุษยสัมพันธ์และโดยการปฏิบัติอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้เขายังเชื่อว่าขวัญกำลังใจของบุคลากรในโรงเรียนเป็นผลสืบเนื่องมาจากรูปแบบของการบริหารโรงเรียน บทบาทของผู้บริหารโรงเรียน คือ การช่วยเหลือสนับสนุนการปฏิบัติงานของบุคลากรที่เป็นทั้งผู้ริเริ่ม สนับสนุน ประสานงาน และการยอมรับสติปัญญาของกลุ่ม

ทฤษฎีการบริหารการศึกษาเชิงพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Science)^{๔๒}

การบริหารการศึกษาเชิงพฤติกรรมศาสตร์เป็นการบริหารที่เกี่ยวกับเอ็กต์บุคคล และวิธีการที่จะต้องมีความเกี่ยวข้องกับองค์การ แนวคิดของนักการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์ มีดังนี้

๑. การบริหารการศึกษาเชิงระบบราชการ

ทฤษฎีระบบราชการของ เวเบอร์ (Max Weber) คาบเกี่ยวระหว่างการบริหารเชิงวิทยาศาสตร์และการบริหารเชิงพฤติกรรมศาสตร์ คำอธิบายลักษณะของโรงเรียนในฐานะองค์การทางระบบราชการ คือ การจัดโรงเรียนหมายถึง การดำเนินการเฉพาะอย่างตามขอบเขตของอำนาจหน้าที่ที่ได้กำหนดไว้ มีการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในองค์การกำหนดมาตรฐานเป็นหลักประกันการทำงานให้เป็นระบบเดียวกัน มีสายงานการบังคับบัญชาที่ชัดเจน การเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งให้เป็นไปตามระบบอาวุโสและผลงาน มีการกำหนดช่วงอายุการทำงาน และมีผลตอบแทนเมื่อเกษียณอายุราชการ

อย่างไรก็ตาม ระบบราชการในหน่วยงานการศึกษาอาจแตกต่างจากระบบราชการในหน่วยงานประเภทอื่นหลายประการ เช่น มีแนวปฏิบัติในการบริหารที่แตกต่างไปตามโรงเรียนและขนาดของโรงเรียน เป็นระบบราชการที่มีการประสานงานของหน่วยงานย่อยอย่างหลวมๆ ไม่เคร่งครัดกับกฎระเบียบที่ตายตัว บุคลากรครูแตกต่างจากบุคลากรของระบบราชการอื่น คือ มีอิสระในการพิจารณาตัดสินใจเกี่ยวกับนักเรียนและสิ่งที่ตนเองจะสอน ความสัมพันธ์ของครูกับนักเรียนมีความสนิทแนบแน่นมากกว่าความสัมพันธ์ของผู้ให้บริการและผู้รับบริการของหน่วยงานระบบราชการอื่น

๒. การบริหารการศึกษาตามทฤษฎีทางสังคมวิทยา

นักการศึกษาได้ยอมรับในแนวคิดใหม่เกี่ยวกับการจัดองค์การในระบบเปิดที่มุ่งเข้าใจพฤติกรรมของบุคคลในองค์การที่มีปฏิสัมพันธ์เชิงพลวัต (Dynamic Interrelationship) และในฐานะที่สถาบันการศึกษาเป็นระบบย่อยของระบบสังคม การบริหารการศึกษาในระบบเปิดจึงทำให้สังคมต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดและบริหารการศึกษา มีการจัดตั้งสมาคมครูและผู้ปกครอง

^{๔๒}นิพนธ์ กีนาวงศ์ และวรภาส ประสมสุข, “หลักบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม”, ศึกษาศาสตร์, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๒ (มกราคม ๒๕๔๙): ๖๓-๗๐.

(Parents-Teacher Association) สมาคมศิษย์เก่า (Alumni Association) ซึ่งลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของสังคมที่มีต่อการบริหารการศึกษา ผู้บริหารการศึกษาจึงต้องเกี่ยวข้องกับองค์กรต่างๆ ทางสังคมมากขึ้น

กลุ่มอิทธิพลต่างๆ ทางสังคมมีบทบาทในการบริหารการศึกษามากขึ้น เช่น มีการรวมตัวของครูจัดตั้งเป็นสมาคมทางวิชาชีพครูเพื่อต่อรองกับผู้บริหาร แทนที่ผู้บริหารจะวางใจที่การบริหารภายในโรงเรียนเพียงอย่างเดียว แต่ต้องหันมาให้ความสนใจและพยายามติดต่อประสานสัมพันธ์กับกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ที่แวดล้อมโรงเรียนอีกด้วย

ทฤษฎีการบริหารที่สนองต่อความต้องการของโรงเรียนเป็นระบบเปิด และเน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการศึกษาและสภาวะแวดล้อม เช่น ทฤษฎีของทาลคอตท์ พาร์สันส์ (Talcott Parsons) ได้จำแนกภารกิจของผู้บริหารโรงเรียนเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ ระดับเทคนิค (Technical Level) เป็นการบริหารที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน พฤติกรรมกาปฏิบัติงานของบุคลากรทางการสอนระดับบริหาร (Managerial Level) เป็นการบริหารที่เกี่ยวกับการประสานกิจกรรมต่างๆ ดำเนินไปสู่จุดหมายที่วางไว้ และระดับสถาบันหรือชุมชน (Institutional or Community Level) เป็นการบริหารที่เกี่ยวกับการประสานชุมชนหรือองค์กรต่างๆ ทางสังคมเพื่อพัฒนาโรงเรียน

๓. การบริหารการศึกษาตามทฤษฎีเชิงจิตวิทยา

ทฤษฎีเชิงจิตวิทยาที่นำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารการศึกษา ส่วนมากจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการควบคุมกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ การสร้างแรงจูงใจในการทำงาน และภาวะผู้นำทางการศึกษา ทฤษฎีที่น่าสนใจได้แก่ ทฤษฎี X ทฤษฎี Y ของดักลาส แมกเกรเกอร์ (Douglas McGregor) ที่ทำให้ผู้บริหารตระหนักถึงข้อแตกต่างของคน ๒ ประเภท ประโยชน์ที่ได้นี้ผู้บริหารการศึกษาสามารถนำไปผสมผสานเป้าหมายของบุคคลและองค์กรเข้าด้วยกัน การสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรต้องใช้วิธีการที่เหมาะสมกับลักษณะของบุคคล เช่น ในทฤษฎี X ควรใช้ระเบียบข้อบังคับ การบังคับขู่เข็ญ การควบคุมการทำงานอย่างใกล้ชิด ในทฤษฎี Y มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ การงานที่เหมาะสม ทำหายความสามารถ สร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานเชิงบวก และเปิดโอกาสให้บุคคลมีส่วนร่วมในการบริหารงาน ทฤษฎีที่น่าสนใจและนำมาใช้ในการสร้างแรงจูงใจในการทำงานได้แก่ ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ของมาสโลว์ และทฤษฎี ERG ของเคลตัน และทฤษฎีแรงจูงใจของเฮิร์ชเบอร์เกอร์ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การบริหารการศึกษาเชิงพฤติกรรมศาสตร์เป็นการบริหารที่เน้นความเป็นตัวตนของบุคคล การมีมนุษยสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมเพื่อให้กิจกรรมต่างๆ ขององค์กรดำเนินไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้

ทฤษฎีการบริหารการศึกษาเชิงระบบ (Systems Approach)

เป็นการนำทฤษฎีการบริหารทั่วไปมาพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เน้นที่ประสิทธิผลขององค์กร เมื่อเกิดเป็นทฤษฎีระบบขึ้น การที่จะศึกษาองค์การโดยเน้นเฉพาะโครงสร้างหรือเน้นเฉพาะความสัมพันธ์ของคนในองค์กรย่อมมีข้อจำกัด และไม่ครอบคลุมพฤติกรรมองค์การทั้งระบบ ทฤษฎีระบบในปัจจุบันครอบคลุมพฤติกรรมทุกส่วนขององค์การทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์การโดยรวม ดังนั้นทฤษฎีระบบจึงเป็นประโยชน์ต่อการบริหารเป็นอย่างมาก

โรงเรียนถือว่าเป็นระบบย่อยในระบบสังคม จะรับเอาตัวป้อนจากสังคมมาเป็นตัวแปรสภาพให้เป็นผลผลิตทางการศึกษา แล้วส่งผลคืนสู่สังคม เมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปโรงเรียนย่อมได้รับผลกระทบ ความรู้ความเข้าใจในทฤษฎีระบบทั่วไปจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการบริหารทำให้ผู้บริหารมองเห็นปัญหาในภาพรวม มองปัญหาอย่างเป็นระบบ มองเห็นความสัมพันธ์ต่างๆ ของปัญหาและแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ ทฤษฎีระบบขั้นพื้นฐานขององค์การ ประกอบด้วย ๕ ส่วนดังนี้

๑. ปัจจัยป้อน (Inputs) ได้แก่ คน วัตถุ การเงินหรือทรัพยากรที่นำมาใช้ในการผลิตหรือการบริหาร เทคโนโลยี และหน้าที่ในการบริหารที่จะนำไปสู่กระบวนการถ่ายโยง

๒. กระบวนการถ่ายโยง (Transformation Process) ในโรงเรียน ได้แก่ การมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างครูกับนักเรียนเป็นการถ่ายโยงกันในกระบวนการเรียนซึ่งจะทำให้นักเรียนเป็นพลเมืองที่มีการศึกษาและช่วยสร้างสรรค์สังคม

๓. ผลลัพธ์ (Outputs) ขององค์การซึ่งรวมถึงผลผลิตและการบริการในองค์การทางการศึกษาที่มีการเผยแพร่ความรู้

๔. การให้ผลย้อนกลับ (Feedback) เป็นข้อมูลที่สะท้อนให้เห็นถึงผลลัพธ์ หรือกระบวนการในองค์การที่จะส่งผลต่อการเลือกสรรปัจจัยป้อนที่จะต้องมีในวงรอบต่อไป ข้อมูลเหล่านี้อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งด้านกระบวนการถ่ายโยง และผลลัพธ์ที่จะต้องการต่อไปในอนาคต

๕. สภาพแวดล้อม (Environment) ที่อยู่ล้อมรอบองค์การ รวมทั้งแรงผลักดันทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจที่มีต่อองค์การ

แนวความคิดเกี่ยวกับองค์การที่อยู่ในระบบเปิดเป็นสิ่งสำคัญที่สุดประการหนึ่งของทฤษฎีระบบ ถ้าเราคาดหมายว่า โรงเรียนทุกแห่งเป็นองค์การระบบเปิด การวิเคราะห์องค์การโรงเรียนและบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในกรอบความคิดของระบบเปิดสามารถแยกแยะออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่

๑. ปัจจัยป้อน (Inputs) จากสภาพแวดล้อมทำให้เกิดปัจจัยป้อน ซึ่งประกอบด้วย บุคลากร เงิน ทุน และการฝึกปฏิบัติ นโยบายรัฐบาล การบริหารขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น โครงสร้างของกฎหมายในด้านโรงเรียน รวมทั้งกลุ่มที่เกี่ยวข้องที่มีความสำเร็จในการกำหนดแนวทางของโรงเรียน ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีเป้าหมายของตนเองและมักจะมีผลขัดแย้งกันอยู่บ่อยๆ หน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียน คือ นำเป้าหมายเหล่านี้มาบูรณาการให้เกิดเป็นแผนปฏิบัติการ

๒. กระบวนการถ่ายโยง (Transformation Process) องค์การได้ปรับเปลี่ยนปัจจัยป้อนจากสภาพแวดล้อมมาสู่ผลลัพธ์ การปฏิบัติงานในระบบที่ทำให้เกิดผลลัพธ์จะมีการผนวกค่านิยมเข้าไปในกระบวนการปฏิบัติงานด้วย กระบวนการถ่ายโยงนี้ยังหมายรวมถึงการปฏิบัติการภายในองค์การ และระบบของการบริหารจัดการ ส่วนประกอบของการบริหารเชิงปฏิบัติการภายในองค์การเป็นเทคนิควิธีการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนรวมอยู่ด้วย นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ ทักษะการติดต่อสื่อสาร แผนปฏิบัติการ ความสามารถที่จะดำเนินการปรับเปลี่ยน กิจกรรมที่ผู้บริหารโรงเรียนดำเนินงานภายในโครงสร้างขององค์การจะมีผลต่อผลลัพธ์ของโรงเรียน

๓. ผลลัพธ์ (Outputs) งานของผู้บริหารโรงเรียนคือ ดูแลและใช้ปัจจัยจากสภาพแวดล้อมภายนอก การถ่ายโยงปัจจัยป้อนต้องผ่านกิจกรรมการบริหาร เช่น การจัดโครงสร้าง

การพัฒนาวัฒนธรรม แรงจูงใจ การตัดสินใจ การติดต่อสื่อสาร การใช้ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาหลักสูตร การบริหารบุคลากร การจัดการการเงินของสถาบันเพื่อให้ได้ผลผลิตสำหรับโรงเรียน นอกจากนี้ยังหมายความรวมถึง ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน การปฏิบัติงานของครู ระดับการพัฒนาของนักเรียนและครู การลาออกกลางคันของนักเรียน การลาออกของครู การขาดเรียนของนักเรียนและการขาดงานของครู การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูและการบริหาร ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เจตคติของนักเรียนที่มีต่อโรงเรียน และความพึงพอใจในงานของครู

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ในการบริหารการศึกษาสามารถนำหลักการ แนวคิด วิธีการต่างๆ ของแต่ละทฤษฎีมาประยุกต์ระบบกับการบริหารโดยมุ่งเน้นการประสานสอดคล้องเพื่อไม่ให้เกิดการกระทบกระทั่งกัน ซึ่งทฤษฎีต่างๆ เหล่านี้จึงเป็นเพียงแนวทางเท่านั้น แต่การบริหารโรงเรียนจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับผู้บริหารที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถ นำไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน

๒.๓.๒ ความหมายของการบริหารสถานศึกษา

คำว่า “การบริหารสถานศึกษา” มีนักวิชาการทั้งของต่างชาติและชาวไทยเป็นจำนวนมากได้ให้ความหมายไว้ในลักษณะที่คล้ายกัน ดังนี้

ฮอยและเซอร์ซีว (Hoy and Cecil)^{๕๓} ได้กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การบริหารโรงเรียนเป็นการบริหารบุคลากรทางการศึกษา ครู นักเรียน เพื่อให้ความร่วมมือและความร่วมแรงร่วมใจในการปฏิบัติงานในโรงเรียนให้บุคคลทั้ง ๓ กลุ่ม เห็นด้วยและดำเนินการตามข้อตกลงที่วางไว้และพึงยึดปฏิบัติโดยเคร่งครัด

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์^{๕๔} ได้กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง หลักการบริหารสถานศึกษา โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management : SBM.) เป็นการกระจายอำนาจการบริหารและจัดการศึกษาจากส่วนกลางไปยังโรงเรียน ให้โรงเรียนมีอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบมีความเป็นอิสระคล่องตัวในการบริหารจัดการ ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากร และการบริหารทั่วไป หลักการบริหารมี ๕ ประการ ดังนี้

(๑) หลักการกระจายอำนาจ เป็นการคืนอำนาจการจัดการศึกษาให้กับประชาชน มีการกระจายอำนาจจากส่วนกลางและเขตพื้นที่การศึกษาไปยังสถานศึกษา ให้เกิดความคล่องตัวมีอิสระและมีประสิทธิภาพ

(๒) หลักการบริหารตนเอง สถานศึกษามีอิสระในการตัดสินใจด้วยตนเองมากขึ้น ภายใต้การบริหารเป็นองค์คณะบุคคล

(๓) หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถเข้ามามีส่วนร่วมกำหนดนโยบายและแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมกำหนดหลักสูตรท้องถิ่น ร่วมคิดร่วมทำ

^{๕๓} Hoy, Wayne K. & Cecil, Masker G. **Educational Administration Theory, Research, and Practice**, (New York : McGraw – Hill Inc, 1996), p 170.

^{๕๔} นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, “หลักการบริหารการศึกษา”, (ฉะเชิงเทรา: บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏราชนครินทร์, ๒๕๔๖), (อิตสำเนา).

(๔) หลักการคืนอำนาจจัดการศึกษาให้กับประชาชน ปรับปรุงโครงสร้างและวัฒนธรรมองค์กร โดยการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบและได้รับความเห็นชอบ รวมทั้งได้รับการสนับสนุนจากผู้ที่เกี่ยวข้อง

(๕) หลักการตรวจสอบและถ่วงดุล สถานศึกษาต้องพร้อมให้มีการตรวจสอบ เพื่อให้ การบริหารและการจัดการศึกษาเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

กิติมา ปรีดีติลก^{๔๕} ได้กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การดำเนินการทุกอย่าง ในสถานศึกษา ตั้งแต่การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานอาคารสถานที่ การบริหารงานธุรการและการเงิน การบริหารงานกิจการนักเรียน นักศึกษา และงานด้านความสัมพันธ์กับ ชุมชน

เมธี ปิณฑานนท์^{๔๖} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การใช้ทั้งศาสตร์ และศิลป์ในการดำเนินการบริหารหรือการบริการด้านการปกครอง การเรียนการสอน และการ ปรับปรุงแก้ไขเกี่ยวกับการศึกษาร่วมกับผู้อื่น เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปด้วยดีมีประสิทธิภาพ ตามจุดหมายหมายของการศึกษา

อมรชัย ตันติเมธ^{๔๗} กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การร่วมมือกันดำเนิน กิจกรรมต่างๆ ทั้งด้านบุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถ พฤติกรรม และคุณธรรม ตลอดจนคำนึงให้ ตรงกับความต้องการของสังคม สามารถเป็นสมาชิกที่ดี และมีประสิทธิภาพของสังคม โดยใช้ กระบวนการและทรัพยากรต่างๆ ทั้งที่เป็นระเบียบและไม่เป็นระเบียบ

สมคิด บางโม^{๔๘} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง แหล่งพัฒนาประชากร ของประเทศที่สำคัญยิ่ง เป็นหน่วยงานที่ใช้ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ จำนวนมากมาย หากการจัดการ บริหารงานในโรงเรียนขาดประสิทธิภาพ ผลผลิตของโรงเรียน คือนักเรียนที่สำเร็จออกไปย่อมมี ประสิทธิภาพต่างๆ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาประเทศย่อมล่าช้าตามไปด้วย

สรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง กระบวนการบริหารการศึกษาของ สถานศึกษา หรือโรงเรียนที่ผู้บริหารดำเนินกิจกรรม หรือใช้กระบวนการต่างๆ โดยความร่วมมือของ ผู้บริหาร และผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยเริ่มจากการวางแผน การวินิจฉัยสั่งการ การอำนวยการ การ ควบคุมและการจัดการต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ มีคุณภาพ และมีคุณลักษณะ ที่พึง ประสงค์ตามเจตนารมณ์ของการศึกษาสำหรับการมีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม

^{๔๕} กิติมา ปรีดีติลก, การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร: อักษรพิพัฒน์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

^{๔๖} เมธี ปิณฑานนท์, การบริหารการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: เมธีทีปส์, ๒๕๒๕), หน้า ๒.

^{๔๗} อมรชัย ตันติเมธ, การบริหารสถานศึกษาปฐมวัย, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

^{๔๘} สมคิด บางโม, การบริหารการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระนคร, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๓.

๒.๓.๓ ขอบข่ายของการบริหารสถานศึกษา

นักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับขอบข่ายของการบริหารงานสถานศึกษาหรือโรงเรียน ดังต่อไปนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน^{๔๙} ได้กำหนดขอบข่ายงานที่สถานศึกษาต้องปฏิบัติไว้ ๖ งาน คือ ๑) งานวิชาการ ๒) งานบริหารบุคคล ๓) งานบริหารกิจการนักเรียน ๔) งานธุรการ งานการเงิน ๕) งานอาคารสถานที่ และ ๖) งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

หลังจากมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ ได้กำหนดขอบข่ายและภารกิจการบริหารสถานศึกษาออกเป็น ๔ ด้าน คือ การบริหารวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป หลังจากนั้นสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีบทบาทและหน้าที่ที่สถานศึกษาต้องปฏิบัติไว้ ๔ ด้าน คือ ด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารงานทั่วไป

๑. การบริหารวิชาการ

นักวิชาการได้ให้ความหมายของการบริหารวิชาการ ไว้ดังนี้

วิจิตร ศรีสอ้าน และคณะ^{๕๐} ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารวิชาการ หมายถึง การบริหารสถานศึกษาโดยการจัดการกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพสูงสุดแก่ผู้เรียน

เลิศดาว กลิ่นศรีสุข^{๕๑} ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารวิชาการ หมายถึง การบริหารกิจกรรมทุกชนิดในโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนของครูและนักเรียนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพมากที่สุด

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์^{๕๒} ได้เสนอความหมายของการบริหารวิชาการไว้ว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารกิจกรรมทุกชนิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและปรับปรุงการเรียนการสอนให้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพสูงสุด หรือการบริหารงานที่ให้พลเมืองมีความรู้ มีคุณธรรม สามารถประกอบอาชีพ ดำรงตนให้เป็นพลเมืองดี ช่วยพัฒนาชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

^{๔๙} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, แผนยุทธศาสตร์สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ.๒๕๔๗-๒๕๖๓), (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔.

^{๕๐} วิจิตร ศรีสอ้าน และคณะ, หลักการแนวคิดทฤษฎีทางการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์การพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๕๘.

^{๕๑} เลิศดาว กลิ่นศรีสุข, การบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: อักษราพิพัฒน์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒.

^{๕๒} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๖), หน้า ๗๖.

เซอร์จิโอวานนี^{๕๓} ได้กล่าวถึงความหมายของการบริหารวิชาการว่า หมายถึง การบริหารสถานศึกษาโดยมีการจัดกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดี

กอร์ตัน^{๕๔} กล่าวถึงการบริหารวิชาการว่า หมายถึง การดำเนินกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและปรับปรุงแก้ไขการเรียนการสอนของนักเรียนให้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพมากที่สุด

สรุปได้ว่า การบริหารวิชาการ หมายถึง กระบวนการบริหารงานในสถานศึกษาที่เกี่ยวกับด้านหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ การจัดการเรียนการสอน งานด้านวัสดุ สื่อการเรียนการสอน งานวัดผลประเมินผล งานนิเทศ งานประชุมอบรมทางวิชาการ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อผู้เรียน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดผลตามเป้าหมายของหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนการบริหารกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษาหรือกิจการทุกอย่างภายในสถานศึกษาที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

๒. การบริหารงบประมาณ

นักวิชาการได้ให้ความหมายของการบริหารงบประมาณ ไว้ดังนี้

วิศิษฐ์ กมลานนท์^{๕๕} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารงบประมาณ หมายถึง การจัดทำงบประมาณ การจัดทำบัญชี การใช้จ่ายเงิน และการควบคุมตรวจสอบทางการเงินและทรัพย์สิน

นพพงษ์ บุญจิตราดุล^{๕๖} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารงบประมาณ หมายถึง แนวทางหรือแผนการดำเนินงานสำหรับผู้ปฏิบัติในการดำเนินงานนั้นๆ โดยเสียค่าใช้จ่ายให้น้อยที่สุด และสามารถบรรลุถึงเป้าหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานดังกล่าว

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา^{๕๗} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารงบประมาณ หมายถึง การใช้เงินเพื่อให้การดำเนินการต่างๆ บรรลุถึงเป้าหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมดูแลการดำเนินงานได้อีกด้วย

จอร์แดน^{๕๘} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารงบประมาณ หมายถึง รายจ่ายช่วงระยะเวลาหนึ่งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการจัดการศึกษา ช่วงระยะเวลาดังกล่าวปกติกำหนดไว้หนึ่งปี โดยกฎหมาย

^{๕๓} Sergiovanni, Education Governance and Administrative, (New Jersey : Prentice-Hall, 1980), p.267.

^{๕๔} Gorton, A.R., School Leadership and Administration : Important Concepts, Case Studies, and Simulations, (Iowa : Wm.C.Brown, 1983), p.158.

^{๕๕} วิศิษฐ์ กมลานนท์, การบริหารโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนแออัด, (นนทบุรี: โรงเรียนประถม นนทบุรี, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓.

^{๕๖} นพพงษ์ บุญจิตราดุล, วิชาหลักการบริหารการศึกษา, (ฉะเชิงเทรา: สถาบันราชภัฏราชชนครินทร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๕.

^{๕๗} สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, คู่มืองานการบริหารสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๗.

งบประมาณเป็นหัวใจของกระบวนการจัดการซึ่งมีผลกระทบต่อการตัดสินใจทั้งในทางตรงและทางอ้อม แผนงบประมาณ และแผนการศึกษาที่ดีจะทำให้เป้าหมายของการศึกษามีบรรลุผล

โคลเลอร์^{๕๘} ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารงบประมาณ หมายถึง แผนการคลังที่จะนำมาใช้ในการควบคุมการปฏิบัติการ และจะต้องมีการประมาณต้นทุนในอนาคต แผนการคลังต้องมีลักษณะเป็นระบบเพื่อต้องการให้การใช้จ่ายเงิน วัสดุอุปกรณ์ และทรัพยากรอื่นๆ เกิดอรรถประโยชน์สูงสุด

สรุปได้ว่า การบริหารงบประมาณ หมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับการนโยบายและแผนงาน การงบประมาณ งานการจัดหารายได้และกองทุนโรงเรียน งานการบริหารทรัพย์สินและผลประโยชน์ในสถานศึกษา งานการเงินและการบัญชี งานพัสดุและงานจัดจ้าง บริการงานงบประมาณการตรวจสอบผลงานและการเงิน

๓. การบริหารงานบุคคล

นักวิชาการได้ให้ความหมายของการบริหารงานบุคคล ไว้ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ^{๖๐} ได้กำหนดการบริหารงานบุคคลในสถานศึกษา หมายถึง ความสำคัญสู่ทุกกระบวนการขั้นตอนการบริหารงานบุคคล และกระบวนการพัฒนาการส่งเสริมขวัญกำลังใจเพื่อให้มีผลต่อการปฏิบัติงานตามที่คาดหวัง โดยองค์คณะบุคคลที่ประชาชนมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้นและยึดหลักตามระบบคุณธรรม ๔ ประการ ได้แก่ หลักความสามารถ หลักความเสมอภาค หลักความมั่นคง และหลักความเป็นกลางทางการเมือง

ดร. สุนทราวุธ^{๖๑} ได้ให้ความหมายของการบริหารบุคคลว่า หมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับบุคคลในองค์การหรือหน่วยงาน นับตั้งแต่การสรรหาบุคคลมาปฏิบัติงาน การบรรจุแต่งตั้ง การประเมินผลการปฏิบัติงาน ไปจนถึงการให้บุคคลพ้นจากงาน

ศิริพงษ์ เสาภาณ^{๖๒} ได้กล่าวว่า การบริหารงานบุคคล หมายถึง กระบวนการที่ทำให้ได้คน ใช้คน และบำรุงรักษาคนที่มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานในจำนวนที่เพียงพอและเหมาะสม นั่นคือหน้าที่ทางด้านการรับสมัคร การคัดเลือก การฝึกอบรม การพัฒนาตัวบุคคล การรักษาระเบียบวินัย การให้สวัสดิการและการโยกย้ายเปลี่ยนตำแหน่งงาน

^{๕๘} Jordan, G.E., "Project EASE : The Effect of a Family Literacy Project on Kindergarten Students' Early Literacy Skills," **Reading Research Quarterly**, (New York : McGraw Hill, 2001), p.524.

^{๕๙} Kohler, S.L., "Identification of Stream Drift Mechanisms : an Experimental and Observational Approach," **Ecology**, (New York : Harper & Row, 1956), p.1749.

^{๖๐} กระทรวงศึกษาธิการ, **กระจายอำนาจการจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ**, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๓.

^{๖๑} ดร. สุนทราวุธ, **หลักการและทฤษฎีทางการบริหารการศึกษา**, (ชลบุรี: ภาควิชาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๑), หน้า ๒๒.

^{๖๒} ศิริพงษ์ เสาภาณ, **หลักการบริหารการศึกษาและทฤษฎีแนวปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร: บุ๊คพอย์การพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙.

จอย^{๖๓} ได้ให้ความหมายของการบริหารงานบุคคลว่าหมายถึง การวางแผนอัตรา กำลังคน การสรรหาบุคลากร และการบรรจุแต่งตั้ง

บาร์เมส^{๖๔} ได้ให้ความหมายของการบริหารงานบุคคลว่าหมายถึง กระบวนการ ดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับบุคลากรในหน่วยงานหรือองค์กร เพื่อให้ได้บุคคลมาปฏิบัติงานตามความ ต้องการ และปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า การบริหารงานบุคคล หมายถึง กระบวนการเกี่ยวกับการวางแผน การวางแผน ระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับตัวบุคคลซึ่งเป็นภารกิจของผู้บริหารที่จะใช้ศิลปะและกล ยุทธ์ดำเนินกิจกรรมทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับบุคลากร ตั้งแต่การวางแผนหา คัดเลือก และบรรจุ บำรุงรักษา เพื่อให้ปัจจัยด้านบุคลากรขององค์กรเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพสูงสุด และ เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุตามวัตถุประสงค์

๔. การบริหารงานทั่วไป

นักวิชาการได้ให้ความหมายของการบริหารงานทั่วไป ไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน^{๖๕} กล่าวว่า การบริหารทั่วไปเป็นงาน บริหารสถานศึกษาอื่นๆ ที่สนับสนุนการบริหารวิชาการ การบริหารงานงบประมาณ การบริหารงาน บุคคล ให้บรรลุวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา

ธีรภัทร วงษ์สว่าง^{๖๖} ให้ความหมายของการบริหารงานทั่วไปว่าหมายถึง งานที่เกี่ยวข้อง เอกสารต่างๆ ของโรงเรียนที่จำเป็นต้องปฏิบัติ ทั้งที่เป็นงานภายในและงานติดต่อกับบุคคลหรือ หน่วยงานภายนอก เพื่อให้โรงเรียนสามารถดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถูกต้องตาม ระเบียบของทางราชการ ทำให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างคล่องตัวขึ้น

แคนโดลี และคณะ^{๖๗} กล่าวว่า การบริหารงานทั่วไป หมายถึง งานที่เกี่ยวข้องกับการ จัดเตรียมหรือการสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลกับทั้งในการ ให้บริการในด้านต่างๆ แก่ระบบสถานศึกษา

สรุปได้ว่า การบริหารงานทั่วไป หมายถึง การบริหารงานในด้านที่เกี่ยวกับการจัดระบบ การบริหารองค์การ งานเอกสารต่างๆ งานติดต่อกับบุคคล มุ่งพัฒนาสถานศึกษาให้ใช้นวัตกรรมและ เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ส่งเสริมให้การบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษาตามหลักการบริหารงาน ที่มุ่งเน้นสัมฤทธิ์ของงานเป็นหลัก โดยเน้นความโปร่งใสเพื่อให้สถานศึกษาสามารถดำเนินการไปได้ เป็นอย่างดี มีประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมายที่ได้วางไว้

^{๖๓} Joyce, M, **Model of Teaching**, 4 th ed. (Boston : Allyn and Bacon, 1992), p.35.

^{๖๔} Barrmes, “African American Parents Involvement in Their Children’s Schooling,” **Dissertation Abstracts International**, 1995 : 3152-A.

^{๖๕} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **แผนยุทธศาสตร์สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ.๒๕๔๗-๒๕๖๓)**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔.

^{๖๖} ธีรภัทร วงษ์สว่าง, **การบริหารทั่วไป**, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๕๗), หน้า ๕๖.

^{๖๗} Candoli, I.C. and et al, **School Business Administration : A planning Approach**, 4 th ed. (Massachusetts : Allyn and Bacon, 1992), p.7.

๒.๓.๔ กระบวนการบริหารสถานศึกษา

จากศึกษาทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการบริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นหาความหมาย เนื้อความ และคำนิยามของคำว่า กระบวนการบริหารสถานศึกษา พบว่ามีนักวิชาการนำเสนอไว้ดังนี้

ปราชญา กล้าผจญ และสมศักดิ์ คงเที่ยง^{๒๘} ได้กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษา คือ กระบวนการบริหารการศึกษาที่สำคัญไว้ ๕ ประการ ดังนี้ การวางแผน การจัดการองค์การ การอำนวยการ การควบคุม และการจัดบุคลากรลงสู่หน่วยงาน

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์^{๒๙} ได้กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษา คือ กระบวนการบริหารการศึกษาได้กำหนดไว้ ๕ ขั้นตอนคือ การวางแผน (Planning) การจัดสรรทรัพยากร (Allocating Resources) การกระตุ้น (Stimulating) การประสานงาน (Coordinating) และการประเมินผล (Evaluating)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ^{๓๐} ได้กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษา คือ กระบวนการบริหารสถานศึกษา เป็นระบบครบวงจร (PDCA) ซึ่งประกอบไปด้วย ร่วมกันวางแผน (Plan) ร่วมกันปฏิบัติตามแผน (Do) ร่วมกันตรวจสอบ (Check) และร่วมกันปรับปรุง (Action) โดยจะต้องมีการควบคุมคุณภาพและตรวจสอบคุณภาพด้วย

สรุปได้ว่า กระบวนการบริหารสถานศึกษา หมายถึง การที่ผู้บริหารสถานศึกษาหรือโรงเรียน ใช้หลักการและกระบวนการทางการบริหารมาประยุกต์ใช้ โดยเริ่มจากการวางแผน การจัดการองค์การในสถานศึกษา การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ การติดต่อประสานงาน การตัดสินใจ การรายงานผลการดำเนินงาน การเงินและงบประมาณ รวมทั้งงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา ซึ่งมีระบบและเป้าหมายที่แน่นอน เป็นรูปธรรมเพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ และประสบผลสำเร็จอย่างสูงสุดตามเจตนารมณ์ของการศึกษาที่กำหนดไว้

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารจากแนวคิดของนักวิชาการด้านบริหาร ดังนี้

๒.๔.๑ ความหมายของบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

บทบาท ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Role เป็นเรื่องของพฤติกรรมและหน้าที่ความรับผิดชอบ (function) เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่า เมื่อบุคคลดำรงตำแหน่งใด ก็ควรแสดงพฤติกรรมให้ตรง และเหมาะสมกับหน้าที่ ความรับผิดชอบนั้น มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายของคำว่า บทบาท หรือ Role ไว้ ดังต่อไปนี้

^{๒๘} ปราชญา กล้าผจญ และสมศักดิ์ คงเที่ยง, **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, (พิมพ์ครั้งที่ ๒), (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖.

^{๒๙} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, **การบริหารงานวิชาการ**, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘.

^{๓๐} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา เพื่อพร้อมรับการประเมินภายนอก**, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดีการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.

ราชบัณฑิตยสถาน^{๗๑} ได้ให้ความหมายของ บทบาท หมายถึง การทำตามบท การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู เป็นต้น

วินิจ เกตข และคมเพชร ฉัตรสุณกุล^{๗๒} ได้กล่าวไว้ว่า บทบาท หมายถึง การแสดงออกของบุคคลในด้านที่เกี่ยวกับคำพูดลักษณะท่าทางตอบสนองกิริยาอาการต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อื่นทราบว่าตนกำลังทำหน้าที่อะไร มีต่อเจ้าของตำแหน่งหรือฐานะทางสังคมอย่างไร “บทบาท คือการแสดงออกถึงฐานะตำแหน่งหน้าที่ของแต่ละคนในสังคมนั่นเอง”

อาคม วัตรโส^{๗๓} ได้กล่าวไว้ว่า บทบาท หมายถึง การกระทำหรือการปฏิบัติที่ผู้ครองตำแหน่งควรประพฤติปฏิบัติ เช่น ผู้บริหาร รองผู้บริหาร ครูอาจารย์ คณงาน ภารโรง ก็จะแสดงบทไปตามตำแหน่งดังกล่าวต้องกระทำ โดยทั่วไปบทบาทจะต้องมาพร้อมกับหน้าที่และตำแหน่ง

กอร์ดัน (Gorton)^{๗๔} ได้กล่าวถึง บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บทบาทในฐานะผู้บริหารโรงเรียน ผู้นำทางด้านการสอน ผู้รักษาระเบียบวินัย ส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีในองค์กร ผู้ประเมินผล และผู้แก้ปัญหาคความขัดแย้งในองค์กร

ซาบิน และเจอร์เนอร์ (Sarbin and Jurnur)^{๗๕} ก็ให้ความหมายไว้ว่า “บทบาท” คือพฤติกรรมที่คาดหวังว่า ผู้อยู่ในสถานภาพจะพึงกระทำ

สรุปได้ว่า ผู้บังคับบัญชาทุกคนต้องตระหนักในบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ ในงานบริหารของคนและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและไม่สับสนและควรรู้จักโครงสร้างและขอบเขตอำนาจหน้าที่ของตนเอง คำพูดที่กล่าวว่า “อำนาจหน้าที่เป็นของได้มาโดยยาก แต่การใช้อำนาจหน้าที่ให้ถูกต้องเหมาะสมนั้นนับว่ายากยิ่งกว่า” คงเป็นข้อเตือนนักบริหารหรือผู้บังคับบัญชาทั้งหลายเป็นอย่างดี ข้อสำคัญควรระลึกว่า อำนาจหน้าที่ที่แท้จริงนั้นจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีการยอมรับและร่วมมือจากผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยเป็นสำคัญ

๒.๔.๒ บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

แนวคิดในการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ดังที่นักวิชาการหลายท่านกล่าวไว้ ดังนี้

แก้วตา ไทรงาม พร้อมคณะ^{๗๖} ได้กล่าวว่า บทบาทของผู้บริหารระดับในการสร้างองค์กร แห่งการเรียนรู้ที่สามารถนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จภายใต้วิสัยทัศน์ได้อย่างเหมาะสม ผู้นำควรพัฒนา บทบาทของตนเองใน ๓ สภาวะด้วยกัน คือ

^{๗๑}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นานมีบุ๊ค, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๑.

^{๗๒}วินิจ เกตข และคมเพชร ฉัตรสุณกุล, “สองทศวรรษหลักสูตรการศึกษาไทย”, วารสารวิชาการ ๓, ปีที่ ๔๔ ฉบับที่ ๒ (เมษายน ๒๕๔๔): ๔๑.

^{๗๓}อาคม วัตรโส, **หน้าที่ผู้นำในการบริหารสถานศึกษา**, (สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๗), หน้า ๗๑.

^{๗๔}Gorton, *School Administration and Supervision*, (Dubuque : Wm.C. Brown,1983), p. 118.

^{๗๕}Theodore Sarbin and Raph H. Jurnur , *Role The Encyclopedia of social Science*, (New York : Gordon and Breach Science Publishers , 1995), pp. 236 – 214.

(๑) บทบาทของนักออกแบบ (Designer) คือผู้นำมีหน้าที่ในการออกแบบองค์การ คือ การออกแบบแนวคิดของจุดมุ่งหมาย วิสัยทัศน์ และค่านิยมหลักในการอยู่ร่วมกันของคนในองค์การ ให้เกื้อหนุนต่อการพัฒนาการเป็นบุคคลที่เป็นเลิศให้เกิดขึ้นในองค์การ พัฒนาการมีโลกทัศน์ ส่งเสริมให้เกิดวิสัยทัศน์ร่วมกัน และให้ความสำคัญกับความคิดที่เป็นระบบ โดยการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในองค์การ และสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ให้ เกื้อหนุนต่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของคนในองค์การ โดยจะต้องออกแบบให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ในการเรียนรู้ของคนให้มากที่สุด

(๒) บทบาทของครูผู้สอน (Teacher) ผู้นำจำเป็นต้องเป็นผู้สอน ผู้ฝึก ผู้ชี้แนะ และผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ มีหน้าที่ในการช่วยพัฒนาโลกทัศน์ (Mental Models) ให้เกิดโครงสร้างการคิดอย่างเป็นระบบ (Systemic Structure) ซึ่งนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีการเรียนรู้และนำไปสู่การเรียนรู้ทั้งองค์การ

(๓) บทบาทที่ดำเนินการช่วยเหลือสนับสนุนทุกวิถีทาง (Steward) ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากร ผู้เชี่ยวชาญในการทำให้พนักงานในทีมเรียนรู้ หรือผู้เชื่อมต่อความรู้จากคนนอกองค์การ หรือแม้กระทั่งสนับสนุนให้เกิดเครื่องมือ หรือวิธีการเรียนรู้ของบุคคล ทีมงานและองค์การ เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายหรือภารกิจขององค์การด้วยการเรียนรู้ร่วมกัน

จำเริญ จิตรหลัง^{๗๗} ได้กล่าวถึงวิธีการบริหารสถานศึกษาเพื่อให้เกิดความร่วมมือมีความยืดหยุ่นและคล่องตัวนั้นผู้บริหารต้องเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ควบคุมไปสู่บทบาทใหม่ในฐานะผู้สนับสนุน ดังนี้

(๑) บทบาทในการยึดคุณธรรมนำความรู้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์สันติวิธี และวิถีประชาธิปไตย

(๒) บทบาทในการขยายโอกาสทางการศึกษาของประชากรในวัยเรียนอย่างกว้างขวางและทั่วถึง

(๓) บทบาทในการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา

(๔) บทบาทในการเสริมสร้างสถานศึกษาให้เข้มแข็ง

(๕) บทบาทในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน ภาคเอกชน และท้องถิ่นในการจัดการศึกษา

(๖) บทบาทในการจัดการศึกษาสำหรับสถานศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้

(๗) บทบาทในการส่งเสริมสนับสนุนให้สถานศึกษาพัฒนาเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้

(๘) บทบาทในเรื่องการจัดการความรู้

^{๗๖} แก้วดา ไทรงาม พร้อมคณะ, ผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๙.

^{๗๗} จำเริญ จิตรหลัง, “บทบาทของผู้บริหารในยุคของการปฏิรูปการศึกษา”, วิทยากร ๓, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒ (สิงหาคม ๒๕๕๐): ๑๗-๒๑.

ธีระ รุญเจริญ^{๗๘} ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารไว้ว่า

(๑) การเป็นผู้นำทางวิชาการ ผู้บริหารสถานศึกษาควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำทางวิชาการ โดยให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมและสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามหมวด ๔ ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และมีการวางแผนนโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ของสถานศึกษาอย่างชัดเจนและสะดวกต่อการนำไปปฏิบัติ ให้คำปรึกษาแนะนำและสร้างพลังความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ ซึ่งนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษา

(๒) การบริหารงานแบบมีส่วนร่วม ผู้บริหารสถานศึกษามีการบริหารงานอย่างอิสระ เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารและบริหารงานในรูปแบบของคณะกรรมการสถานศึกษา โดย เน้นการมีส่วนร่วมทั้งครูและบุคลากรภายในโรงเรียน บุคคล และหน่วยงานภายนอกโรงเรียนทั้งหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน อาทิ ครู บุคลากร พ่อแม่ ผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กรต่างๆ

(๓) การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change agent) ผู้นำการเปลี่ยนแปลงสังคมหรือนวัตกรรมประชาสังคม (Innovation) ซึ่งเรามักจะมองเฉพาะ แต่ในเชิงเทคนิค เทคโนโลยี แต่จริงๆ แล้วอะไรก็ตามที่เราคิดขึ้นมาใหม่ สร้างขึ้นมาใหม่ จัดเป็นนวัตกรรมทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคมวัฒนธรรม การเมือง ฯลฯ เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมาทั้งสิ้น โดยเฉพาะเรื่องการเมือง ที่เป็นเรื่องที่มนุษย์คิดขึ้นมาเพื่อรับใช้สังคมให้อยู่อย่างมีความสุข ดังนั้น “นวัตกรรมทางสังคม” จึงใช้หลักวิธีคิดที่ว่า อะไรที่ติดอยู่แล้ว จะทำอย่างไรให้ดีขึ้น ไม่จำเป็นว่าเมื่อเห็นคนอื่นเขาทำกันแล้วเราทำไม่ได้ แต่เราจะต้องคิดว่าเราก็ทำได้และต้องทำให้ดีขึ้น เหตุผลที่เราต้องมาตีความหมายของคำว่า “นวัตกรรม” ให้แตกเพราะว่าโลกเราปัจจุบันนี้ไม่มีตำราไหนมาสอนเราได้อีกต่อไปแล้วสภาพแวดล้อมมีความสลับซับซ้อนเปลี่ยนแปลงไปมาก

ดังนั้น เราต้องใช้จินตนาการ ต้องกล้าคิดกล้าทำอะไรใหม่ๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่ผิดหรือสิ่ง ถูก ซึ่งวิธีคิดสิ่งเหล่านี้สังคมไทยยังขาดอยู่มากเพราะฉะนั้นเราต้องเปลี่ยนแปลงสังคมใหม่ กระตุ้น ส่งเสริมให้มีสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นให้ได้

(๔) การเป็นผู้อำนวยความสะดวก ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้แก่บุคลากรในโรงเรียนและผู้เกี่ยวข้องทั้งทางด้านวิชาการ อาทิ การจัดซื้อต่างๆ เช่น หนังสือตำรา เทคโนโลยีช่วยการเรียนการสอนและอุปกรณ์ส่งเสริมการเรียนรู้ต่างๆ ตลอดจนการให้บริการและการจัดสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ เช่น แหล่งเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และจัดบรรยากาศของโรงเรียนให้อบอุ่นเพื่อให้ผู้เรียนมีความรักที่จะเรียนรู้และรู้จักแสวงหาความรู้

(๕) การประสานความสัมพันธ์ ผู้บริหารสถานศึกษามีการประสานงานและสร้างความสัมพันธ์อันดีกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกโรงเรียนเพื่อสร้างเครือข่ายสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ ได้แก่ ทรัพยากรงบประมาณ ทรัพยากรบุคลากร อาทิ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีความรู้และประสบการณ์พิเศษที่โรงเรียนต้องการให้มาช่วยพัฒนาโรงเรียน ทรัพยากรด้านการเรียนการสอนและกิจกรรมต่าง ๆ เช่น อุปกรณ์การเรียนการสอน อุปกรณ์การกีฬา สื่อ และเทคโนโลยีที่ทันสมัย

^{๗๘}ธีระ รุญเจริญ, การบริหารเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร: เอลโล่การพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๗๖.

(๖) การส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากร ผู้บริหารสถานศึกษามีการพัฒนาครู และ บุคลากรในโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง โดยการส่งเสริมให้ครูเข้ารับการฝึกอบรม เข้าร่วม ประชุมสัมมนา และไปทัศนศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ให้ทันต่อสถานการณ์ความ เจริญก้าวหน้า และความเปลี่ยนแปลงของโลก และเพื่อสามารถประยุกต์และปรับปรุงการเรียน การสอนให้ดีขึ้น รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาแห่งอื่น ๆ ตามความเหมาะสม

(๗) การสร้างแรงจูงใจ ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้มีทัศนคติในเชิงบวกกับ ผู้ร่วมงานมี ความยืดหยุ่นในการทำงาน สร้างความเชื่อมั่น และเข้าใจในความต้องการของฝ่ายต่างๆ ให้ความสำคัญในความพยายามของทีมงานและสร้างแรงจูงใจด้วยวิธีต่างๆ เช่น การขอบคุณ การเผยแพร่ผลงานและการยกย่องให้รางวัล

(๘) การประเมินผล ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องจัดให้มีการประเมินผล โดยส่งเสริมการประเมินผลภายในสถานศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ เพื่อรองรับการ ประเมินภายนอกมีการนำผลการประเมินผู้เรียนมาใช้กำหนดนโยบายของสถานศึกษา เพื่อให้เป็น กระบวนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและครบวงจร

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์^{๗๙} ได้กล่าวว่า การใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management : SBM.) เป็นการกระจายอำนาจการบริหารและจัดการศึกษาจากส่วนกลางไปยัง โรงเรียน ให้โรงเรียนมีอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบมีความเป็นอิสระคล่องตัวในการบริหารจัดการ ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากร และการบริหารทั่วไป หลักการบริหารมี ๕ ประการ ดังนี้

(๑) หลักการกระจายอำนาจ เป็นการคืนอำนาจการจัดการศึกษาให้กับประชาชน มี การกระจายอำนาจจากส่วนกลางและเขตพื้นที่การศึกษาไปยังสถานศึกษา ให้เกิดความคล่องตัว มีอิสระและมีประสิทธิภาพ

(๒) หลักการบริหารตนเอง สถานศึกษามีอิสระในการตัดสินใจด้วยตนเองมากขึ้น ภายใต้การบริหารเป็นองค์คณะบุคคล

(๓) หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถเข้ามามีส่วนร่วมกำหนด นโยบายและแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมกำหนดหลักสูตรท้องถิ่น ร่วมคิดร่วมทำ

(๔) หลักการคืนอำนาจจัดการศึกษาให้กับประชาชน ปรับปรุงโครงสร้างและ วัฒนธรรมองค์กร โดยการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบและได้รับความเห็นชอบ รวมทั้งได้รับการ สนับสนุนจากผู้ที่เกี่ยวข้อง

(๕) หลักการตรวจสอบและถ่วงดุล สถานศึกษาต้องพร้อมให้มีการตรวจสอบ เพื่อให้ การบริหารและการจัดการศึกษาเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

ปริญญา ตันสกุล^{๘๐} ได้กล่าวไว้ว่า การดำเนินชีวิตประจำวันของคุณท่ามกลางแวดล้อม ของมนุษย์คนอื่น ๆ นั้นตัวคุณเองคือผู้กำหนดบทบาทว่าคุณพร้อมจะเป็นผู้นำหรือผู้ตามบุคคลอื่น โดยตรง ไม่ว่าจะเป็นผู้นำตามสถานการณ์ หรือผู้นำตามธรรมชาติ ต้องกล้าคิด กล้าตัดสินใจกล้าทำ กล้ารับผิดชอบ และว่องไวกว่าผู้อื่นเท่านั้น

^{๗๙} นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, **หลักการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๓.

^{๘๐} ปริญญา ตันสกุล, **ศาสตร์แห่งการเป็นผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร: จิตจักรวาล, ๒๕๔๙), หน้า ๑๘.

พจน์ สะเพียรชัย^{๔๑} ได้กล่าวว่า ผู้บริหารว่าควรมียุทธศาสตร์หน้า ๖ ลักษณะด้วยกัน ดังนี้

(๑) เป็นผู้ออกแบบ (Designer) คือออกแบบวิธีคิดออกแบบองค์กร ออกแบบวัฒนธรรมขององค์กร ฯลฯ

(๒) เป็นผู้ให้บริการ (Steward) คืออำนวยความสะดวกให้ความสะดวกให้บริการความช่วยเหลือลงไปคลุกช่วยเหลือทุกอย่าง

(๓) เป็นครู (Teacher) คือเป็นครูของลูกน้อง สอนความรู้ให้ลูกน้อง

(๔) เป็นผู้สอน (Instructor) คือสอนการทำงานแก่ลูกน้อง

(๕) เป็นผู้ฝึก (Coach) หรือเป็นโค้ช เช่น ผู้ฝึกหรือโค้ชคอยประกบผู้เล่นแบบตัวต่อ ตัวคอยชี้จุดอ่อนจุดแข็งให้ แนะนำเทคนิคให้

(๖) เป็นพี่เลี้ยง (Mentor) คือให้คำปรึกษาหารือ คอยดูแลช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด

เมตต์ เมตต์การุณจิต^{๔๒} กล่าวว่า ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดให้แต่ละสถานศึกษามีผู้อำนวยการสถานศึกษาเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการ และมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) บริหารกิจการของสถานศึกษาหรือส่วนราชการให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับของทางราชการและของสถานศึกษาหรือส่วนราชการ รวมทั้งนโยบายและวัตถุประสงค์ของสถานศึกษาหรือส่วนราชการ

(๒) ประสานการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา รวมทั้งควบคุมดูแลบุคลากร การเงิน การพัสดุ สถานที่ และทรัพย์สินของสถานศึกษาหรือส่วนราชการให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบและข้อบังคับของทางราชการ

(๓) เป็นผู้แทนของสถานศึกษาหรือส่วนราชการในกิจการทั่วไป รวมทั้งการจัดทำนิติกรรม สัญญาในราชการของสถานศึกษาหรือส่วนราชการตามวงเงินงบประมาณที่สถานศึกษาหรือส่วนราชการได้รับตามที่ได้รับมอบอำนาจ

(๔) จัดทำรายงานประจำปีเกี่ยวกับกิจการของสถานศึกษาหรือส่วนราชการ เพื่อเสนอต่อคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา

(๕) อำนาจหน้าที่ในการอนุมัติประกาศนียบัตรและวุฒิปัตร์ของสถานศึกษาให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด

(๖) ปฏิบัติงานอื่นตามที่ได้รับมอบหมายจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ปลัดกระทรวง เลขาธิการสภาการศึกษา เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เลขาธิการคณะกรรมการการอุดมศึกษา เลขาธิการคณะกรรมการการอาชีวศึกษา และผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา รวมทั้งงานอื่นที่กระทรวงมอบหมาย

รังสรรค์ ประเสริฐศรี^{๔๓} ได้กล่าวว่า บทบาทสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำ ดังนี้

^{๔๑}พจน์ สะเพียรชัย, การบริหารการศึกษาแบบนักบริหารมืออาชีพ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี : พันธุ์พันธ์การพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๓๓-๓๔.

^{๔๒}เมตต์ เมตต์การุณจิต, การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทบุ๊คพอยท์ จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗๐.

ลักษณะดังนี้

(๑) บทบาทในการเป็นพี่เลี้ยงหรือเป็นต้นแบบ (Mentor roles) ซึ่งผู้นำจะต้องมี

- ๑.๑ เข้าใจตนเองและผู้อื่น
- ๑.๒ สื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ
- ๑.๓ พัฒนาผู้ใต้บังคับบัญชาได้

(๒) บทบาทในการอำนวยความสะดวก (Facilitator roles)

- ๒.๑ สามารถสร้างทีมงาน
- ๒.๒ ใช้การมีส่วนร่วม
- ๒.๓ การบริหารความขัดแย้ง

(๓) บทบาทในการติดตามผล (Monitor roles)

- ๓.๑ ติดตามผลงานของแต่ละบุคคล
- ๓.๒ ติดตามผลงานของกลุ่มในภาพรวม
- ๓.๓ บริหารผลงานขององค์การ

(๔) บทบาทในการประสานงาน (Coordinator roles)

- ๔.๑ บริหารโครงการ
- ๔.๒ ออกแบบงาน
- ๔.๓ ประสานกลุ่มงาน/ทีมงาน จากต่างสายงาน

(๕) บทบาทในการดำเนินงาน (Director roles)

- ๕.๑ เป็นบทบาทในการสร้างวิสัยทัศน์ วางแผน และกำหนดเป้าหมาย
- ๕.๒ ออกแบบ และจัดโครงสร้างองค์การ
- ๕.๓ มอบหมายงานเพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลของงาน

(๖) บทบาทในการเป็นผู้ผลิต (Producer roles)

- ๖.๑ ทำงานให้เกิดผลงานอย่างเต็มที่
- ๖.๒ สร้างบรรยากาศการทำงานให้ได้ผลงานเต็มที่
- ๖.๓ บริหารเวลาและจัดการความเครียด

(๗) บทบาทในการเป็นนายหน้า (Broker roles)

- ๗.๑ สร้างและรักษากฎอันน่าจ
- ๗.๒ เจริญต่อรองและสร้างข้อตกลงร่วมกัน
- ๗.๓ นำเสนอความคิดเห็น

(๘) บทบาทเป็นผู้นำด้านนวัตกรรม (Innovator roles) จะมีบทบาทในการ

เปลี่ยนแปลงดังนี้

- ๘.๑ ปรับตัวได้กับการเปลี่ยนแปลง
- ๘.๒ มีความคิดอย่างสร้างสรรค์
- ๘.๓ สร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้น

^{๘๓} รังสรรค์ ประเสริฐศรี, การจัดการสมัยใหม่ Modern Management, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสารจำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗.

วิภาส ทองสุทธิ์^{๔๔} กล่าวว่า ผู้บริหารมีบทบาทภาระหน้าที่สำคัญ ดังนี้

(๑) หน้าที่ด้านการจัดการ (Management Functions) จะประกอบด้วยหน้าที่พื้นฐานสำคัญ ๔ ประการ เพื่อช่วยให้ผู้บริหารได้บรรลุเป้าหมายได้ ไม่ว่าจะอยู่ในตำแหน่งใด องค์กรประเภทใด ย่อมมีการผสมผสานและใช้ทักษะการจัดการทั้ง ๔ ไม่แตกต่างกัน กระบวนการจัดการประกอบไปด้วยหน้าที่สำคัญ ๔ อย่างคือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) หน้าที่ทั้ง ๔ ประการนี้ จะมีลักษณะที่คาบเกี่ยวสัมพันธ์กันไม่ได้แบ่งแยกจากกัน แม้สภาพแวดล้อมทางสังคมในปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปอย่างไรก็ตาม

(๒) บทบาทระหว่างบุคคล (Interpersonal Roles) บทบาทนี้ ผู้บริหารจะมีการพัฒนาและดำรงรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น ประกอบด้วยการเป็นสัญลักษณ์ (Figurehead) การเป็นผู้นำ (Leader) และการเป็นผู้แทน (Liaison) ทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นการเลื่อนถ่ายเทโดยตรงจากอำนาจและบารมีของตำแหน่งทางการบริหารในองค์กร

(๓) บทบาทด้านสารสนเทศ (Informational Roles) เป็นบทบาทที่ผู้บริหารมีโอกาสนำในการติดต่อสื่อสารและสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับผู้คนที่หลากหลาย ทั้งภายในและภายนอกองค์กร กล่าวคือเป็นทั้งผู้รับสารและส่งสารในเวลาเดียวกัน ประกอบด้วยการตรวจสอบติดตาม (Monitoring) การเป็นผู้เผยแพร่ข่าวสาร (Disseminator) ผู้บริหารจะแสดงบทบาทนี้ด้วยการเป็นผู้กระจายหรือเผยแพร่ข่าวสารสารสนเทศที่ได้รับมาไปสู่เพื่อนร่วมงาน บุคลากรในองค์กร หรือสู่ภายนอก

(๔) การเป็นโฆษกขององค์กร (Spokesperson) เป็นบทบาทที่ผู้บริหารจะแสดงบทบาทเป็นผู้ที่พูดแทนองค์กรในเรื่องต่างๆ เป็นบทบาทที่ถือว่ามีความสำคัญสำหรับผู้บริหารระดับสูงขององค์กร และเป็นหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องติดต่อประสานงานกับหน่วยงานของรัฐหรือบุคคลอื่นที่มีอิทธิพลหรือมีความสนใจในองค์กร

(๕) บทบาทด้านการตัดสินใจ (Decisional Roles) เป็นบทบาทที่ผู้บริหารต้องสำรวจตรวจสอบถึงข้อดีข้อเสียในทางเลือก เพื่อการตัดสินใจที่มีอยู่ และประเด็นที่ตัดสินใจอาจมีความแตกต่างกันและมีระดับความสำคัญที่ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับช่วงเวลาและสถานการณ์เฉพาะ อาจจะเป็นเรื่องเล็กน้อยที่กระทบกับคนไม่กี่คนไปจนถึงเรื่องราวที่เป็นกลยุทธ์สำคัญที่มีผลกระทบต่อคนทั้งองค์กร ประกอบด้วยการเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur) การจัดการข้อขัดแย้ง (Disturbance handler) ผู้จัดสรรทรัพยากร (Resource allocator) และนักเจรจาต่อรอง (Negotiator)

สุพล วังสินธ์^{๔๕} ได้กล่าวว่า บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังนี้

^{๔๔}วิภาส ทองสุทธิ์, พงศนิพนธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อินทภาษ, ๒๕๕๒), หน้า ๒-๑๑.

^{๔๕}สุพล วังสินธ์, “การพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้”, วารสารวิชาการ, ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๔ (มกราคม ๒๕๕๕): ๑๖-๑๗.

(๑) เป็นผู้นำในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของครู และนักเรียน

(๒) เป็นผู้นำในการบริหาร โดยยึดแนวทางการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

(๓) เป็นผู้นำด้านการนวัตกรรมการและเทคโนโลยี่มาใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้

(๔) เป็นผู้นำในการพัฒนาวิชาการ

(๕) เป็นผู้ประสานความร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนา การศึกษา

(๖) เป็นผู้นำในการบริหารงานแบบประชาธิปไตย โดยร่วมกันทำงานเป็นทีม และส่งเสริมให้ครูทุกคนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

(๗) เป็นผู้นำในการจัดการศึกษา และเป็นเอกลักษณ์ขององค์กรในทางสร้างสรรค์

(๘) เป็นผู้นำในการบริหารคุณภาพโดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมคิดร่วมตัดสินใจลงมือทำ

(๙) เป็นผู้สร้างขวัญและกำลังใจแก่บุคลากรเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมใน การเรียนรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

(๑๐) เป็นผู้นำในการจัดหางบประมาณเพื่อสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพ การศึกษา

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน)^{๔๖}

ว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการสถานศึกษาให้มีความเข้มแข็ง สามารถบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพตามกรอบที่กฎหมายกำหนด ให้มีความเหมาะสมกับบริบทของ สถานศึกษา เน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ใช้ข้อมูลสารสนเทศในการบริหาร จัดการให้สามารถดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย แบ่งงานเป็น ๔ ด้าน ดังนี้

(๑) ด้านวิชาการ หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษามีความรอบรู้เกี่ยวกับการจัด การศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นผู้นำในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและหลักสูตร ท้องถิ่น วางแผนงานวิชาการ จัดให้มีการนิเทศ กำกับติดตาม การวัดและประเมินผล การแนะแนว ตลอดจนการประเมินผลการใช้หลักสูตรพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ ส่งเสริมกิจกรรมส่งเสริม คุณภาพผู้เรียนอย่างหลากหลาย จัดหาสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น มีการพัฒนา งานวิชาการอย่างมีส่วนร่วม โดยใช้ระบบประกันคุณภาพภายในเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพ ภายในและใช้มาตรฐานการศึกษาเป็นเครื่องมือสนับสนุนการดำเนินงาน

(๒) ด้านงบประมาณ หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาจัดระบบการบริหาร งบประมาณที่คล่องตัว โปร่งใส ตรวจสอบได้ บริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน จัดภารกิจให้ ครบคลุมกับการเสนอของบประมาณ การจัดสรรงบประมาณ การบริหารการเงิน/บัญชี พัสดุและ สินทรัพย์ การตรวจสอบติดตามและประเมินผล และรายงานการใช้จ่ายงบประมาณให้เกิดประโยชน์ สูงสุดแก่ส่วนรวม รณรงค์ให้บุคลากรมีความประหยัดและใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างคุ้มค่า เป็นไปตามที่ ระบียบกฎหมายหรือตามที่ต้นสังกัดกำหนด

^{๔๖} สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), คู่มือการประเมิน คุณภาพภายนอกกรอบสาม (พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๘) ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ฉบับสถานศึกษา (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๕๕๕), (กรุงเทพมหานคร: อนุชนการพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๖๐-๖๑.

(๓) ด้านการบริหารงานบุคคล หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาจัดให้มีแผนการบริหารบุคลากรอย่างเป็นระบบให้ด้านการวางแผนอัตรากำลัง การสรรหา การมอบหมายงาน การส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรให้ปฏิบัติตามระเบียบวินัยมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ มีระบบการประเมินผลการปฏิบัติงาน ตลอดจนส่งเสริมความก้าวหน้าของบุคลากร

(๔) ด้านการบริหารทั่วไป หมายถึง ผู้บริหารจัดให้มีการพัฒนาระบบสารสนเทศให้เป็นหมวดหมู่ครอบคลุมและเพียงพอเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา และต่อการนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายและวางแผนการบริหารจัดการศึกษาและพัฒนาองค์กรที่เกี่ยวข้องกับงานด้านบุคลากร ผู้เรียน งานธุรการ งานอาคารสถานที่สภาพแวดล้อมและอุปกรณ์ การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐเอกชนตลอดจนผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา

ลิซ่า เฮนเบิร์ก^{๘๗} กล่าวว่า ผู้จัดการ ผู้อำนวยการ จนถึงรองประธานซึ่งเป็นผู้บริหารระดับกลางนั้นมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้กลยุทธ์การดำเนินงานขององค์กรเป็นไปได้อย่างจริงในส่วนของการปฏิบัติการ เป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขององค์กรไปสู่การปฏิบัติ เป็นผู้มีความสำคัญในการเชื่อมโยงและถ่ายทอดยุทธศาสตร์ที่เขียนไว้อย่างสวยงามขององค์กรออกมาเป็นแผนงาน โครงการ และให้บังเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรมในทางปฏิบัติ ถ้าหากว่าผู้บริหารระดับกลางไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอแล้วก็เป็นไปได้อย่างที่องค์กรจะสามารถนำวิสัยทัศน์หรือกลยุทธ์ของผู้บริหารระดับสูงมาปฏิบัติให้เป็นผลสำเร็จ

แอนเดอร์สัน และไดต์^{๘๘} ได้แบ่งชี้ถึงหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ ๒๐ ประการ คือ

- (๑) เป็นผู้ดำเนินการวางแผนเกี่ยวกับหลักสูตร
- (๒) ศึกษาและให้ความรู้ทางด้านทฤษฎีการศึกษาแก่บรรดาอาจารย์และผู้สนใจ
- (๓) จัดโครงการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับความต้องการของนักเรียน ชุมชน และประเทศ
- (๔) เปิดบริการแนะแนวในโรงเรียน
- (๕) จัดบริการต่างๆ ขึ้นในโรงเรียน
- (๖) จัดการเกี่ยวกับการดำเนินงานห้องสมุด
- (๗) ร่วมมือในการคัดเลือกอาจารย์และจัดระบบงานที่ทำให้การดำเนินงานของคณาจารย์เป็นไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพสูงสุด
- (๘) พัฒนาวิธีการที่ทำให้ขวัญและกำลังใจของคณาจารย์ดีและความประพฤติของนักเรียนเรียบร้อย
- (๙) พัฒนาและรักษาขวัญกำลังใจของคณาจารย์ให้ดีตลอดไป
- (๑๐) พัฒนาโปรแกรมการฝึกอบรมครูในโรงเรียน

^{๘๗}ไพฑูริย์ สีนลรัตน์ และคณะ, สัตตสิกขาทัศน์เจ็ดมุมมองการศึกษาใหม่และการเรียนการสอนนอกกรอบ ๗ ประการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑๔.

^{๘๘}สมบุญ นนทสกุล, “รูปแบบการบริหารการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผนของผู้บริหารในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”, วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๘), หน้า ๕๖.

- (๑๑) พัฒนาโครงการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อนักเรียนทุกคน
- (๑๒) วางแผนการจัดการเรียนการสอนทั้งเป็นวันและเป็นปี
- (๑๓) พัฒนาริธีการรักษาระเบียบและงานธุรการประจำวัน เพื่อให้การบริหารงานคล่องตัวทั้งในด้านการศึกษาและด้านธุรกิจ
- (๑๔) เปิดโอกาสให้ผู้นำในหมู่บ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนบ้างตามสมควร
- (๑๕) ชี้แจงโปรแกรมการเรียนการสอนและเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ของโรงเรียนและให้คณะกรรมการสถานศึกษาทราบ
- (๑๖) ร่วมมือประสานงานในการจัดบริหารการศึกษาให้แก่เด็กหนุ่มสาวในชุมชน
- (๑๗) จัดการและให้คำแนะนำในการรักษาอาคารเรียนและเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ของโรงเรียน
- (๑๘) ร่วมมือในการวางแผนเกี่ยวกับการสร้างอาคารในอนาคต
- (๑๙) ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ของการศึกษา
- (๒๐) ยอมเสียสละเพื่อความก้าวหน้าทางการเรียนการสอน

สรุปได้ว่า ในการบริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับโอกาส ผู้บริหารไม่จำเป็นที่จะต้องรอเวลา แต่ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถใช้ทักษะหรือความรู้ที่ได้รับจากการพัฒนาหรือประสบการณ์ มาเป็นฐานของตนในการปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จ โดยมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญดังนี้ (๑) ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำทางวิชาการโดยให้การส่งเสริม สนับสนุน และทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก (๒) ผู้บริหารต้องเป็นผู้อำนวยความสะดวก เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่มีการประสานสัมพันธ์กับคณะครู บุคลากรทางการศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง (๓) ผู้บริหารต้องส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาได้มีการพัฒนาตนเองในการเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ตามความเหมาะสม และ (๔) ผู้บริหารสามารถวินิจฉัยและบริหารจัดการหน่วยงานย่อยมีการประสานและร่วมมือกันในการปฏิบัติหน้าที่ในการพัฒนางานให้สำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

๒.๔.๓ คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษา

คุณลักษณะของผู้บริหารเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะนำพาให้หมู่คณะหรือองค์การดำเนินงานได้สำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ความรู้ความสามารถและลักษณะต่างๆ ของผู้บริหารสถานศึกษาย่อมส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารสถานศึกษาทั้งสิ้น ได้มีผู้กำหนดคุณลักษณะต่างๆ ที่จำเป็นของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ ดังนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^{๘๙} กล่าวว่า คุณลักษณะสำคัญที่ผู้บริหารควรมีคือ จักขุมา แปลว่า มีสายตาที่ยาวไกล^{๙๐} คือมองการณ์ไกลหรือมีวิสัยทัศน์ เพราะวิสัยทัศน์ช่วยให้ผู้บริหารสามารถวาดภาพจุดหมายปลายทางได้ชัดเจน และใช้สื่อสารให้สมาชิกภายในองค์กรยอมรับและดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางนั้น องค์กรทั้งหมดจะถูกขับเคลื่อนไปด้วยวิสัยทัศน์นี้ วิรุโร

^{๘๙} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓๕.

^{๙๐} อกฺ. ติก. ๒๐/๔๕๙/๑๔๖.

แปลว่า จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และนิสัยสัมพันธ์โน แปลว่า พึงพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะมีมนุษยสัมพันธ์ดี

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๙๑} กล่าวว่า ท่านผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ผู้นำและผู้ปกครองรัฐตั้งต้นแต่พระเจ้าจักรพรรดิ พระมหากษัตริย์ ตลอดจนนักปกครองโดยทั่วไปมีหลักธรรมที่เป็นคุณสมบัติ และเป็นข้อปฏิบัติดังนี้

ก. ทรงทศพิธราชธรรม คือ มีคุณธรรมของผู้ปกครองหรือราชธรรม (ธรรมของพระราชา) ๑๐ ประการ ดังนี้

(๑) ทาน ให้ปันช่วยประชา คือ บำเพ็ญตนเป็นผู้ให้ โดยมุ่งปกครองหรือทำงานเพื่อให้เขาได้ มิใช่เพื่อจะเอาจากเขา เอาใจใส่อำนวยความสะดวก จัดสรรความสงเคราะห์ อนุเคราะห์ให้ประชาราษฎร์ได้รับประโยชน์สุข ความสะดวกปลอดภัย ตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อนประสบทุกข์และให้ความสนับสนุนแก่คนทำความดี

(๒) ศีล รักษาความสุจริต คือ ประพฤติดีงาม สรรวมกายและวจีหาวาร ประกอบแต่การสุจริต รักษาจิตดีคุณ ประพฤติให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ผู้ใดจะดูแคลน

(๓) ปริจจาคะ บำเพ็ญกิจด้วยเสียสละ คือ สามารถเสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดชีวิตของตนได้ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

(๔) อาชชวะ ปฏิบัติการโดยซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไว้มา ยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

(๕) มัททวะ ทรงความอ่อนโยนเข้าถึงคน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่ง ไม่หยาบคาย กระด้างและถือองค์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกริยาสุภาพ นุ่มนวลละมุนละไม ควรได้รับความรักภักดีแต่มีขาดยาเกรง

(๖) ตปะ พ้นมัวเมาด้วยเผากิเลส คือ แผดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำจิต ระวังยับยั้งข่มใจได้ ไม่หลงไหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและการปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่าเสมอ หรืออยู่อย่างง่าย ๆ สามัญ มุ่งมั่น แต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจในหน้าที่ให้บริบูรณ์

(๗) อักโกธะ ถือเหตุผลไมโกรธา คือ ไม่เกรี้ยวกราด ไม่วินิจฉัยความ และกระทำการด้วยอำนาจความโกรธ มีเมตตาประจักษ์ใจไว้ระงับความเคืองขุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันสุขุมราบเรียบตามธรรม

(๘) อวิหิงสา มือหิงส่านำร่มเย็น คือ ไม่หลงระเห็จอำนาจ ไม่บีบคั้นกดขี่ มีความกรุณา ไม่หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใดด้วยอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

(๙) ขันติ ชำนาญเชื่องด้วยขันติ คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ อดทนต่อความเหนื่อยยาก ถึงจะลำบากกาย น่าเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกยั่วถูกหยัด้วยถ้อยคำเสียดสีถากถางอย่างไร ก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกิจกรณียที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

(๑๐) อวิโรธนะ มิปฏิบัติคลาดจากธรรม คือ ประพฤติมิให้ผิดจากประศาสนธรรม อันถือประโยชน์สุขความดีงามของรัฐและราษฎร์เป็นที่ตั้ง อันใดประชาราษฎร์ปรารถนาโดยชอบธรรม

^{๙๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมานุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๓๑-๓๔.

ก็ไม่ขัดขึ้น การใดจะเป็นไปโดยชอบธรรม เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ก็ไม่ขัดขวาง วางองค์เป็นหลัก หนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำดีร้ายลาภ สักการะ หรืออิฏฐารมณ์อนิฏฐารมณ์ใดๆ สถิตมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรมคือ ความเที่ยงธรรมก็ดี นิติธรรมคือระเบียบแบบแผน หลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป^{๙๒}

ข. บำเพ็ญกรณีย์ของจักรพรรดิ คือ ปฏิบัติหน้าที่ของนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ที่เรียกว่าจักรวรรดิวัตร (ธรรมเนียมหรือหน้าที่ประจำของจักรพรรดิ) ๕ ประการ คือ

(๑) ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คือ ยึดถือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผล หลักการ กฎกติกาที่ชอบธรรมเป็นบรรทัดฐาน เคารพธรรม เชิดชูธรรม นิยมธรรม ตั้งตนอยู่ในธรรม ประพฤติธรรมด้วยตนเอง

(๒) ธรรมิการักษา ให้ความคุ้มครองโดยธรรม คือ จัดอำนวยการรักษาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดิน คือ คนภายใน (พระมหากษัตริย์ เสด็จเสด็จใน พระองค์หรือคนในครอบครัวและในปกครองส่วนตัวซึ่งพึงคุ้มครอง โดยให้การบำรุงเลี้ยงอบรมสั่งสอน เป็นต้น ให้อยู่สุขสงบและเคารพนับถือกัน) ข้าราชการฝ่ายทหาร ข้าราชการฝ่ายปกครอง ข้าราชการพลเรือน นักวิชาการและคนต่างอาชีพ เช่น พ่อค้า เกษตรกร ชาวนิคมนชนบทและชนชายแดน พระสงฆ์และบรรพชิตผู้ทรงศีลทรงคุณธรรม เป็นต้น

(๓) มา อธรรมการ ห้ามกั้นการอาธรรม คือ จัดการป้องกันแก้ไข มิให้การกระทำที่ไม่เป็นธรรม การเบียดเบียนข่มเหง และความผิดความชั่วร้ายเดือดร้อน เกิดมีขึ้นในบ้านเมือง ชักนำประชาชนให้ตั้งมั่นในสุจริตและนิยมธรรม รวมทั้งจัดวางระบบที่กันคนร้าย ให้ออกาสคนดี

(๔) ธนานุประทาน ปันทรัพย์แก่ชนผู้ยากไร้ มิให้มีคนขัดสนยากไร้ในแผ่นดิน เช่น จัดให้ราษฎรทั้งปวงมีทางหาเลี้ยงชีพ ทำมาหากินได้โดยสุจริต เป็นต้น

(๕) ปริพจณา ไม่ขาดการสอบถามปรึกษา แสวงปัญญาและความดีงามยิ่งขึ้นไป โดยมีที่ปรึกษาที่ทรงวิชาการ ทรงคุณธรรม ผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบ ผู้ไม่ประมาทหมั่นมาที่จะช่วยให้เจริญปัญญาและกุศลธรรม หมั่นพบปะพระสงฆ์และนักปราชญ์ ไถ่ถามความรู้หาความดีงามหาความจริงและถกข้อปัญหาต่างๆ อยู่โดยสม่ำเสมอตามกาลอันควร เพื่อซักซ้อมตรวจสอบตนให้เจริญก้าวหน้าและดำเนินกิจการในทางที่ถูกต้องชอบธรรม ดีงามและเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริง^{๙๓}

ค. ประกอบราชสังคหะ คือ ทำนุบำรุงทวยราษฎร์ ให้ประชาชนดีดำรงอยู่ในเอกภาพและสามัคคี ด้วยหลักธรรมที่เรียกว่า ราชสังคหวัตถุ (หลักการสงเคราะห์ประชาชนของพระราชา) ๔ ประการคือ

(๑) สัสสมะระ ฉลาดบำรุงธัญญาหาร คือ ปรีชาสามารถในนโยบายที่จะบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตรให้อุดมสมบูรณ์

(๒) ปุริสเมระ ฉลาดบำรุงข้าราชการ คือ ปรีชาสามารถในนโยบายที่จะบำรุงข้าราชการด้วยการส่งเสริมคนดีมีความสามารถ และจัดสวัสดิการให้ดี

^{๙๒} พ.ร.บ.๒๘/๒๔๐/๘๖.

^{๙๓} พ.ร.บ.๑๑/๓๕/๖๕

(๓) สัมมาปาสะ ผูกประสานปวงประชา คือ ผดุงผสานประชาชนไว้ด้วยนโยบาย
ส่งเสริมอาชีพ

(๔) วาขไปยะ มีวาทะดูดีมีใจ คือ รู้จักพูด รู้จักชี้แจงแนะนำ รู้จักหักทลายไถ่ถาม
ทุกข์สุขราษฎรทุกชั้น แม้ปราศรัยก็ไพเราะน่าฟัง ทั้งประกอบด้วยเหตุผล เป็นหลักฐานมีประโยชน์
เป็นทางแห่งการสร้างสรรค์ แก้ไขปัญหา เสริมความสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจดี ความเชื่อถือ และความ
นิยมนับถือ^{๙๔}

ง. ละเว้นอคติ^{๙๕} นักปกครองเมื่อปฏิบัติหน้าที่พึงเว้นความลำเอียง หรือความประพฤติดี
คลาดเคลื่อนจากธรรม ๔ ประการ คือ

(๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ

(๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง

(๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลงหรือเขลา

(๔) ภยาคติ ลำเอียงเพราะขลาดกลัว

ธีระ รุญเจริญ^{๙๖} กล่าวว่า ผู้บริหารเป็นผู้ที่สามารถบริหารงานได้สำเร็จในท่ามกลาง
ความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นไปอย่างรวดเร็ว ไร้พรมแดน
และกระทบกระเทือนไปทั่วโลก

บุรชัย ศิริมหาสาคร^{๙๗} กล่าวว่า ผู้บริหารจะทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างสมบูรณ์ต้องมี
ทักษะหรือความสามารถ ๓ อย่าง คือ เก่งงาน เก่งคน และเก่งคิด ได้แก่

(๑) ทักษะด้านเทคนิควิธีการ (Technical Skill) คือ ความสามารถรอบรู้
เชี่ยวชาญงานในหน้าที่ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีความรู้เรื่องหลักสูตร แผนการสอน เทคนิคการสอน
แบบต่างๆ เป็นต้น ถ้าเป็นผู้จัดการบริษัท ต้องมีความชำนาญหรือทักษะในการฟัง พูด อ่าน เขียน ซึ่ง
เป็นทักษะพื้นฐานของการบริหารงาน ผู้บริหารที่มีความสามารถด้านเทคนิควิธีนี้ จัดเป็นผู้บริหารที่
“เก่งงาน”

(๒) ทักษะในด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Skill) คือ ความสามารถในการ
ปกครองผู้ใต้บังคับบัญชา มีภาวะผู้นำ หรือความสามารถในการใช้คนให้ร่วมมือกันทำงาน ผู้บริหารที่มี
ความสามารถในด้านนี้จัดเป็นผู้บริหารที่ “เก่งคน”

(๓) ทักษะด้านความคิดรวบยอด (Conceptual Skill) คือ มีวิสัยทัศน์ (Visions)
ในการคิดเพื่อวางแผนกำหนดยุทธศาสตร์ และสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน
อนาคตได้อย่างแม่นยำ เพื่อนำพาองค์กรของตนไปสู่ความสำเร็จ ผู้บริหารที่มีความสามารถในด้านนี้
จัดเป็นผู้บริหารที่ “เก่งคิด”

^{๙๔} ส.ส.๑๕/๓๕๑/๑๑๐.

^{๙๕} ที.ป.๑๑/๑๗๖/๑๙๖.

^{๙๖} ธีระ รุญเจริญ, *ความเป็นมืออาชีพในการจัดและการบริหารการศึกษายุคปฏิรูปการศึกษา*,
(กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์ข่าวพาง จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๔๑.

^{๙๗} บุรชัย ศิริมหาสาคร, *ผู้นำพันธุ์แท้ (Authentic Leader)*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสง
ดาว จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๘๘-๘๙.

สถาบันพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ^{๙๘} ได้จัดทำหลักสูตร “ผู้บริหารมืออาชีพ” โดยกำหนดคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพ ไว้ ๖ ประการ คือ

(๑) การเป็นผู้นำที่มีคุณธรรม จริยธรรม ในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร การบริหารงานบุคคลตามแนวคิดของศาสนา และการบริหารจัดการภูมิปัญญาไทย เพื่อการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม

(๒) การเป็นผู้นำในการจัดระบบ ในเรื่องการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ การจัดและใช้สารสนเทศและการสื่อสาร การจัดระบบเครือข่ายเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา และการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมทั้งระบบ

(๓) การเป็นผู้นำในด้านวิชาการ ในเรื่องการพัฒนาหลักสูตรเพื่อความเป็นเลิศ การพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาครูตามแนวปฏิบัติการศึกษา การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพ และการประเมินผลเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

(๔) การเป็นผู้นำในด้านการบริหารจัดการ ในเรื่องการวางแผนกลยุทธ์ การบริหารแบบมีส่วนร่วม การบริหารความขัดแย้ง บริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และมีเทคนิคการบริหารจัดการแนวใหม่

(๕) การเป็นผู้นำด้านสังคมและชุมชน ในเรื่องการบริหารจัดการโรงเรียนเพื่อชุมชนและสังคม และการบริหารในบริบทที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคม

(๖) การเป็นผู้นำการพัฒนาตนเองในเชิงบริหาร ในเรื่องการพัฒนาตนเองเพื่อเป็นผู้บริหาร

สุธี สุทธิสมบุรณ์ และสมาน รังสิโยภักษ์^{๙๙} กล่าวว่า คุณลักษณะของผู้บริหารมีดังนี้

- (๑) มีความเชื่อมั่นและเคารพในความคิดเห็นของตนเองและผู้อื่น
- (๒) มีความรอบรู้ ความสามารถในงานที่ตนมีหน้าที่รับผิดชอบ
- (๓) มีความคิดริเริ่มและสนับสนุนให้ผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความคิดริเริ่มด้วย
- (๔) มีความเสียสละ
- (๕) มีความกระตือรือร้นและเข้าสังคมได้ดี
- (๖) มีความซื่อสัตย์สุจริต
- (๗) มีความกล้าในการตัดสินใจ
- (๘) มีความสมานไมตรีและสร้างสามัคคีธรรมกับผู้ร่วมงาน
- (๙) มีดุลยพินิจมั่นคงและรอบคอบ
- (๑๐) มีความจงรักภักดีต่องานและผู้ร่วมงาน
- (๑๑) มีความกล้ารับผิดชอบและยอมรับว่ามีพันธะต่อหน้าที่
- (๑๒) มีประสบการณ์ในการปกครองบังคับบัญชาจากหัวหน้าแบบต่างๆ มาแล้ว

^{๙๘} พระมหาลำพึง อธิปญโญ (เพ็ญญา), “การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของโรงเรียนนวมินทราชูทิศมัธยม จังหวัดนครสวรรค์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๗๕.

^{๙๙} สุธี สุทธิสมบุรณ์ และสมาน รังสิโยภักษ์, *หลักการบริหารเบื้องต้น*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประชาชน, ๒๕๔๙), หน้า ๖๐-๖๑.

- (๑๓) มีบุคลิกภาพเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว
- (๑๔) มีเหตุมีผล ยอมรับความจริง
- (๑๕) มีความตื่นตัว ค้นหาความรู้ใหม่เพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ
- (๑๖) มีความยุติธรรม

สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีคุณลักษณะของความเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานและด้านวิชาการ มีคุณธรรมที่เป็นแบบอย่างที่ดีในทุกๆ ด้านทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม มีสถานภาพทางสังคมที่ดีเป็นที่ยอมรับ ทนต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ทั้งนี้รวมทั้งการจัดระบบงานด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านบริหารวิชาการ ด้านสังคมและชุมชน ด้านพัฒนาตนเอง เพื่อให้การบริหารจัดการสถานศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้ตั้งไว้

๒.๕ หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา

๒.๕.๑ ความหมายของหลักพุทธธรรม

พระพุทธศาสนามองการศึกษาเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชีวิตมนุษย์ ดังนั้นจึงมีหลักธรรม คำสอนที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ไว้มากมาย ทั้งนี้เพื่อแก้ไขปัญหาและสั่งสอนมนุษย์ให้ประพฤติปฏิบัติตน ตั้งมั่นอยู่ในความดี ซึ่งหลักพุทธธรรมเป็นการดำเนินไปตามความเป็นจริงที่ต้องการให้พุทธบริษัทสำเร็จประโยชน์ตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงจุดหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้ให้ความหมายของหลักพุทธธรรมไว้ ดังนี้

พุทธทาสภิกขุ^{๑๐๐} ได้ให้ความหมายของพุทธธรรมว่า พุทธธรรม คือ สิ่งๆหนึ่ง ที่จะทำใหคนธรรมดากลายเป็นพุทธะ คือ ผู้ตรัสรู้ ผู้เบิกบาน เป็นสิ่งธรรมดาอย่างหนึ่ง ซึ่งมีอยู่เบื้องหลังของชีวิต รุ่งเรืองสว่างไสวอยู่เสมอไม่รู้จักดับ ทรงตัวเองอยู่ได้ตลอดกาลและพร้อมอยู่เสมอที่จะสัมผัสกับใจถ้าหากโลกเอาเครื่องห่อหุ้มห่อจิตออกเสียได้เมื่อใด ก็จะมีสิ่งๆ นั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ให้แต่ความสงบ เยือกเย็น ความสะอาด และความแจ่มแจ้งในปัญหาของชีวิตทุกอย่าง สิ่งๆ นี้เป็นสัจธรรมอันเดียว ที่สูงยิ่งกว่าสัจธรรมทั้งหลาย トラบใดที่มนุษย์ยังไม่พบกับสัจธรรมนี้ความพลอดภัยที่แท้จริงของชีวิตยังมิได้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๑๐๑} ได้ให้ความหมายของพุทธธรรมไว้ ดังนี้

(๑) พุทธธรรมเป็นธรรมของพระพุทธเจ้า พระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าในคัมภีร์มหานิทเทส ระบุไว้ว่ามี ๖ ประการดังนี้

๑.๑ กายกรรมทุกอย่างของพระพุทธเจ้าเป็นไปตามพระญาณ (จะทำอะไร ทำด้วย ปัญญาและด้วยความรู้ความเข้าใจ)

๑.๒ วจีกรรมทุกอย่าง เป็นไปตามพระญาณ

๑.๓ มโนกรรมทุกอย่าง เป็นไปตามพระญาณ

๑.๔ ทรงมีพระญาณ ไม่ติดขัดในอดีต

๑.๕ ทรงมีพระญาณ ไม่ติดขัดในปัจจุบัน

^{๑๐๐}พุทธทาสภิกขุ, **วิถีแห่งการเข้าถึงพุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: อักษรนำการพิมพ์, ๒๕๔๗, หน้า ๒๓.

^{๑๐๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมานุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๖-๑๐.

(๒) ธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า คือ บารมี ๑๐ ซึ่งประกอบด้วย ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา

(๓) ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ เช่น สติปัฏฐาน ๔ (กายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา อัมมานุปัสสนา) มรรคมีองค์ ๘ (สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ) ขันธ ๕ (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) ปัจจย ๒๔ (ลักษณะหรืออาการแห่งความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย ที่สิ่งหนึ่งหรือสภาวะธรรมอย่างหนึ่งเป็นองค์ประกอบที่ช่วยเอื้อ ก่อหนุน คำจุน เป็นเหตุหรือเป็นเงื่อนไขให้สิ่งอื่นหรือ สภาวะธรรมอย่างอื่นเกิดขึ้น คงอยู่ หรือเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง) เป็นต้น

พระครูวิจิตรธรรมโชติ^{๑๐๒} ได้ให้ความหมายของพุทธธรรมไว้ว่า พุทธธรรมเป็นธรรมที่เป็นอนุกรมเปรียบเหมือนยานพาหนะ เป็นธรรมที่คงตัวและปรับได้ เป็นกุศลธรรมและอกุศลธรรม ซึ่ง ธรรมะตามที่ได้ศึกษามาแล้วมีความหมายว่า เป็นธรรมชาติ หรือเป็นสิ่งที่พัวพัน ที่มีอยู่ในตัวของแต่ละคน เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมหรือเข้าถึงหลักธรรมชาติแล้ว พระองค์ก็ทรงนำกฎของธรรมชาติมาตีแผ่ให้เห็นสภาพที่เป็นจริง

เพ็ญญา พิสิทธ์^{๑๐๓} ได้ให้ความหมายของพุทธธรรมว่า พุทธธรรมหมายถึง หลักธรรมที่มีความสำคัญและมีความเกี่ยวข้อง กับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนเราทุกคนที่สั่งสอนให้คนเราประพฤติดี ปฏิบัติชอบและสามารถ นำไปประยุกต์ใช้ได้ตามความเหมาะสมขึ้นอยู่กับบุคคลและสถานการณ์ เพื่อให้สามารถดำรงตนอยู่ใน สังคมได้อย่างมีความสุขและสร้างความสงบสุขในสังคม

บรรยวีสต์ ฝางคำ^{๑๐๔} ได้ให้ความหมายของพุทธธรรมว่า พุทธธรรม คือ คำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า ซึ่งเป็นสัจธรรมที่ทรงค้นพบด้วยพระองค์เอง เป็นที่ทรงคุณค่าและเป็นหน้าที่ที่พึงประพฤติปฏิบัติ เพื่อขจัดความชั่วร้ายทั้งปวง โดยการเสริมสร้างความดีให้เกิดขึ้นกับ ผู้นำไปปฏิบัติ เพื่อประโยชน์สุขและหลุดพ้นจากความทุกข์ได้อย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า พุทธธรรม หมายถึง หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบ และได้สั่งสอน เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นจริงของเหตุและปัจจัย และให้นำไปประพฤติปฏิบัติ พัฒนากาย จิตใจ สติปัญญา ให้รู้เท่าทันสภาวะธรรมชาติของสิ่งต่างๆ อันจะนำไปสู่หนทางแห่งการประสบความสำเร็จ เบื้องต้นในชีวิต และการหลุดพ้นจากความทุกข์

^{๑๐๒} อรรพ โยนิจ, “การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙), หน้า ๘.

^{๑๐๓} เพ็ญญา พิสิทธ์, “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา : กรณีศึกษาผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑.

^{๑๐๔} บรรยวีสต์ ฝางคำ และ นฤมล ดวงแสง, “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชน ตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๔๐.

๒.๕.๒ ความสำคัญของหลักพุทธธรรม

พระมหาจรรยา สุทธิญาณ^{๑๐๕} กล่าวถึงความสำคัญของหลักพุทธธรรมว่า การนำพุทธธรรมมาชี้นำการปฏิรูปการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจสติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ตามนัยแห่งมาตรา ๖ ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (แก้ไขเพิ่มเติม) ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๔๕ นั้น จะต้องคำนึงถึงความเป็นมนุษย์ วิถีชีวิต สุขภาพกาย สุขภาพจิต และคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์ในด้านต่างๆ เป็นสำคัญ เป็นศูนย์กลางในการดำเนินการเรื่องอื่นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนา ส่งเสริมมนุษย์ให้มีชีวิตอย่างเป็นสุข สงบ และร่มเย็น การที่จะใช้พุทธธรรมนำการศึกษาอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ จะต้องทำความเข้าใจประเด็นเหล่านี้กันอย่างถ่องแท้ คือ

(๑) ศึกษาทำความเข้าใจพุทธธรรมอย่างถ่องแท้ ทุกแง่ทุกมุม จนสามารถค้นพบวิถีทาง และวิธีการที่จะมาใช้กับชีวิตและเรื่องราวอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตอย่างถูกต้อง

(๒) ในการปฏิรูปการศึกษาควรดำเนินการโดยใช้หลักแห่งอริยสัจสี่ และปฏิจจสมุปบาทเป็นแสงสว่างนำทางเพื่อจะได้รู้ปัญหาต่างๆ ทางการศึกษาชัดเจน ถูกต้องตามความเป็นจริงว่า อะไรคือปัญหา อะไรคือวิกฤต อะไรคือที่มาของปัญหา วิกฤตแก้ไขได้หรือไม่ ถ้าแก้ไข จะแก้ไขอย่างไร แก้ไขทั้งหมดหรือเป็นบางจุด อะไรคือโอกาส อะไรต้องแก้ไขในระยะสั้น อะไรต้องแก้ไขในระยะยาว อะไรปล่อยให้ดำรงอยู่อย่างเดิม อะไรควรส่งเสริม อะไรควรรักษา อะไรควรปรับปรุงพัฒนา แล้วหาทางดำเนินการอย่างถูกต้อง ทั้งนี้เรื่องที่จะดำเนินการทุกเรื่องต้องจริงแท้ๆ มิใช่ทำไปโดยการคาดคะเนหรือลอกเลียนแบบของใครที่ไหน เพราะสภาพชีวิตของมนุษย์ในแต่ละท้องถิ่น แต่ละส่วนของประเทศของโลกล้วนแตกต่างกัน หากการดำเนินการใดๆ เป็นไปโดยใช้มาตรฐานเดียวกันทั้งหมดแทนที่จะเป็นการจัดเรื่องราวต่างๆ อย่างถ่องแท้เสียก่อนจึงลงมือดำเนินการ

(๓) การศึกษาที่มุ่งพัฒนามนุษย์รอบด้านหรือองค์รวม ในเบื้องต้นควรจะต้องให้การศึกษาระดับพื้นฐานที่ทุกคน ทุกสาขาวิชาต้องศึกษาต่อเนื่อง เข้มข้น ละเอียดลึกซึ่งขึ้นตามลำดับ คือ เรื่องของชีวิตคืออะไร เกิดมาทำไม เกิดขึ้นได้อย่างไร ชีวิตที่สมบูรณ์เป็นอย่างไร จะมีได้โดยวิธีใด จะมีความสัมพันธ์ปฏิสัมพันธ์กับชีวิตอื่นๆ และธรรมชาติรอบๆ ตัวได้อย่างไร จะวางระบบความสัมพันธ์ที่ดีได้อย่างไรจึงจะทำให้ความสัมพันธ์นั้นๆ เป็นความสัมพันธ์เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป มิใช่เป็นความสัมพันธ์การศึกษาเพื่อแก้ปัญหา กลับกลายเป็นการศึกษาเพื่อสร้างปัญหาอย่างไม่รู้ตัว ผู้มีส่วนสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาทุกคนควรได้ทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้และดำเนินการอย่างมีสติสัมปชัญญะ รู้เท่าทันที่ทำลายล้างผลาญเพื่อจะให้เข้าใจชีวิตในหลายๆ มิติ หลักพุทธธรรมอันประกอบด้วยเรื่องชั้น ๕ ธาตุ ๔ อายตนะภายใน ๖ อายตนะภายนอก ๖ ผัสสะ ๖ วิญญาณ ๖ เวทนา ๖ ปรากฏการณ์แห่งกายจิต นาม รูป ควรจะได้รับการศึกษาอย่างลึกซึ้งอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา โดยใช้เนื้อหาต้นลึกหนักเบา ตามความเหมาะสมแห่งวัยและผู้เรียน โดยใช้ปรากฏการณ์ชีวิตและสังคมมาเป็นตัวอย่างในการอธิบายซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาอย่างเพียงพอต่อการนำมาเป็นบทเรียนชีวิต

^{๑๐๕} พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, พุทธปัญญากับการศึกษา, กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬา, ๒๕๓๘.

(๔) ทำความเข้าใจให้ถ่องแท้เรื่อง กิเลส โทษของกิเลส ชีวิตที่ถูกมายาของกิเลส ปิดบังให้เดินหลงไปในทางผิด ชีวิตที่ถูกเพลิงกิเลสเผาอย่างเจ็บปวดดิ้นรน ความสุขที่เกิดจากการตอบสนองกิเลสเป็นความสุขบนความสูญเสียความเป็นมนุษย์ สูญเสียพลังงาน สูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ สูญเสียความสมดุล สารพัดจะสูญเสีย ชีวิตที่ไม่มีกิเลสควบคุมครอบงำ ความสุขแท้ที่เกิดจากจิตที่ว่างจากกิเลสแผดเผา เป็นความสงบเย็นไม่ก่อให้เกิดความสูญเสีย ทำลายแต่เป็นการส่งเสริมเพิ่มพูนพัฒนารอบด้าน และชี้ให้เห็นว่าธรรมะเป็นธรรมชาติฝ่ายดีที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ แล้วนำมาเผยแผ่ให้มนุษย์ได้นำมาใช้ป้องกันกิเลส ธรรมะคือ ความถูกต้อง ความดีความงาม ทางแห่งความเจริญรุ่งเรืองที่คอยดูแลชีวิตให้ปลอดภัยเป็นเส้นทางที่เดินไปในทุกย่างก้าว

(๕) เพื่อให้มนุษย์เข้าใจถึงพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งในด้านดีและด้านชั่วอย่างครบครัน ควรจะได้มีการศึกษาเรื่องของกรรมในแง่มุมต่างๆ ตามความสามารถของผู้เรียน โดยชี้ให้เห็นถึงรากฐานแห่งการกระทำดีทำชั่วด้วยกุศลมูล ๓ คือ โลภะ โทสะ โมหะ และอกุศลมูล ๓ คือ โลภะ โทสะ โมหะ พฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกต่อกันอย่างสร้างสรรค์หรือทำลาย ก็มาจากรากฐานแห่งกุศลและอกุศลทั้งนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษากันอย่างเข้าใจสามารถวิเคราะห์เหตุการณ์ในชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และปรากฏการณ์ต่างๆ รอบตัวได้ทุกวัน แล้วสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง

(๖) เพื่อเป็นการสร้างปรากฏการที่แข็งแกร่งไม่ชีวิตถลาลึกไปในอารมณ์ ทั้งที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจ หรือมีความฉลาดในอารมณ์ทั้งปวง การศึกษาและปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ อย่าง ขาบซึ่ง เห็นแจ้งประจักษ์เป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการอย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง เพื่อวางรากฐานให้ชีวิตมีพื้นฐานทนทานต่อการกระทบกระทั่งของอารมณ์ที่จรมามากมายอย่างไม่หวั่นไหว อันเป็นที่มาของปัญหาชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และปัญหาร้อยแปดที่กำลังเผชิญอยู่ทุกวันนี้ สาเหตุสำคัญคือปรากฏการชีวิตและรากฐานชีวิต ไม่เข้มแข็งพอนั่นเอง ตรงนี้คือหัวใจสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา

(๗) มีคำขวัญในการปฏิรูปการศึกษาที่พูดกันอย่างหนาหูว่า เก่ง ดี มีสุข แต่บางครั้งพอนำมาคิดอย่างลึกซึ้ง ยังมีหลายคนหวั่นไหวกับคำขวัญนี้ เพื่อให้คำขวัญนี้เป็นปรัชญาการศึกษาที่ถูกทางควรใช้ไตรสิกขาและอริยมรรค ซึ่งมีองค์แปดมาเป็นแสงสว่างนำทาง ก็จะทำให้ได้แนวคิดทางการศึกษาบรรลุเป้าหมายและเกิดความสมบูรณ์แบบได้คือ ผู้ศึกษาจะได้ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งกายและจิตและประดับประดับไปด้วยธรรมะอื่นอย่างงดงาม

สรุปได้ว่า หลักพุทธธรรมมีความสำคัญต่อการนำมาใช้ปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตจริงด้วยการพึ่งตนเองในการแก้ไขปัญหาวชีวิต และถ้าได้ลงมือปฏิบัติจริงๆ ด้วยปัญญา จะทำให้รู้และเข้าใจว่าสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นไปตามกระแสแห่งเหตุปัจจัย

๒.๕.๓ ลักษณะของหลักพุทธธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)^{๑๐๖} กล่าวถึงลักษณะของหลักพุทธธรรมไว้ ดังนี้

(๑) พุทธธรรมมีคำสอนเป็นกลาง ปฏิบัติสายกลาง หรือลักษณะที่เป็นสายกลาง ไม่สุดโต่งในทางความคิด หรือสุดโต่งในทางปฏิบัติตน เห็นความสำคัญทางด้านจิตใจ และทางด้าน

^{๑๐๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมานุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒-๑๓.

ร่างกายซึ่งสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ได้ จึงวางข้อปฏิบัติที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลางหรือข้อปฏิบัติที่เป็น สายกลาง (มรรคมีองค์ ๘) คือ ความพอดีและทักษะเกี่ยวกับสังขธรรมก็เป็นกลาง ความจริงที่เป็นกลาง ตามเหตุปัจจัยไม่ขึ้นกับใคร (เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท)

(๒) พุทธธรรมมีหลักการเป็นสากลหรือสอนหลักความจริงที่เป็นสากล ความจริงเป็นสิ่งที่มิอยู่ตามธรรมชาติ คือ ธรรมดาของสิ่งทั้งหลายเป็นเช่นนั้นเอง เรียกว่าเป็นกฎธรรมชาติ ในทางปฏิบัติสอนให้คนมีเมตตากรุณาอย่างเป็นสากล ชาวพุทธต้องมีความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ทั่วกันหมดไม่เลือกพวกเขาพวกใคร

(๓) พุทธธรรมให้ความสำคัญของสาระ(ธรรม) และรูปแบบ(วินัย) ธรรมวินัยจึงเป็นข้อหนึ่งของพุทธศาสนา ต้องมีทั้งสองอย่าง ธรรมเป็นหลักความจริงซึ่งมีอยู่แล้วตามธรรมดาของมัน และเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาปฏิบัติสามารถเข้าถึงได้ ส่วนวินัยเป็นกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ กติกา หรือข้อบัญญัติที่กำหนดขึ้นเพื่อให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติเพื่อความเจริญและความสงบสุข วินัยเปรียบได้กับศีล

(๔) พุทธธรรมสอนหลักธรรม พระพุทธศาสนายึดการกระทำหรือความประพฤติเป็นเครื่องจำแนกคน ไม่แบ่งแยกด้วยชาติกำเนิด ผิวพรรณ เน้นการรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ไม่ขัดทอดสิ่งภายนอก มีการสำรวจตนเองเป็นเบื้องต้นก่อน นอกจากนี้สอนหลักธรรมให้รู้จักพึ่งตนเอง ไม่ฝากไว้กับโชคชะตา ธรรมสอนคู่กับความเพียร ความสำเร็จเกิดขึ้นได้จากความเพียรและการกระทำตามทางของเหตุและผล

(๕) สอนให้มองความจริงโดยแยกแยะจำแนกครบทุกด้านทุกมุม ตัวอย่างเช่น มีผู้ถามเรื่องการพูดว่าสิ่งใดควรพูดสิ่งใดไม่ควรพูด พระพุทธองค์ตรัสแยกแยะให้ฟังว่า “วาจาใดไม่จริงไม่เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วาจาใดเป็นคำจริงไม่เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วาจาใดเป็นคำจริง เป็นประโยชน์ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์เลือกกาลที่จะตรัส วาจาใดไม่จริง ไม่เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วาจาใดเป็นคำจริง ไม่เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส และวาจาใดเป็นคำจริง เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์เลือกกาลที่จะตรัส” ลักษณะของการสนองตอบหรือปฏิกิริยาต่อสิ่งทั้งหลายแบบชาวพุทธต้องมองอย่างวิเคราะห์ แยกแยะจำแนกแจกแจงครบทุกด้าน

(๖) หลักการสำคัญของพุทธศาสนาคือ มุ่งอิสรภาพ ดังพุทธพจน์ว่า “มหาสมุทรแม้จะกว้างใหญ่เพียงใดก็ตาม แต่น้ำในมหาสมุทรที่มากมายนั้น มีรสเดียว คือ รสเค็มฉ่ำใด ธรรมวินัยของพระองค์ ที่สอนไว้มากมายทั้งหมดก็มีรสเดียวคือวิมุติรส ได้แก่ ความหลุดพ้นจากทุกข์และปวงกิเลสฉนั้นนั้น”

(๗) เป็นศาสนาแห่งปัญญา ดังพุทธพจน์ว่า “ธรรมทั้งหลายทั้งปวงมีปัญญายเป็นยอดเยี่ยม” หลักปัญญาสำคัญ เพราะปัญญาเป็นตัวตัดสินในการเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา โดยให้ความสำคัญแก่ศรัทธา ศีล สมาธิ ว่าเป็นปัจจัยที่ขาดไม่ได้เพื่อเข้าถึงจุดหมาย โดยมีปัญญาเป็นตัวตัดสินสูงสุด นั่นคือ ศรัทธาขาดปัญญาไม่ได้ ศีลเพื่อประคับประคองจนเกิดปัญญา สมาธิต้องนำไปสู่ปัญญา มิฉะนั้นจะหลงผิด หลงทาง ปัญญาจึงเป็นคุณธรรมสำคัญ เป็นเอกปัญญาในขั้นสูงสุดคือปัญญาในขั้นที่รู้เท่าทันสังขธรรม เรียกว่า วิปัสสนาปัญญา

(๘) สอนหลักอนัตตา พระพุทธศาสนาประกาศหลักสำคัญเกี่ยวกับความจริงของสิ่งทั้งหลายหรือของสภาวะธรรมต่างๆ คือ หลักอนัตตา เป็นหลักใหม่ที่โลกไม่เคยค้นพบมาก่อน ความยึด

ติดในอัตตาหรือตัวตนเป็นสิ่งที่ฝังลึกแนบแน่นในจิตใจมนุษย์ แต่แท้จริงผู้มีปัญญาเห็นว่าสิ่งทั้งหลายที่ดำรงอยู่เป็นไปตามธรรมดาของมันไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่สามารถบังคับให้เป็นไปตามใจปรารถนาได้เลย

(๙) การมีทัศนคติที่มองสิ่งทั้งหลายตามความสัมพันธ์แห่งเหตุและปัจจัยเชื่อมโยงกัน อิงอาศัยกันเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยนั่นเอง

(๑๐) ยืนยันในศักยภาพสูงสุดของมนุษย์เชื่อว่า มนุษย์ประเสริฐด้วยการฝึกฝนพัฒนา เมื่อพัฒนาแล้วก็เป็นผู้ประเสริฐสุด ดังพุทธพจน์ว่า ผู้ที่ฝึกแล้วเป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์ (ทณโต เสฏฐมฺนุสเสสุ) และเมื่อฝึกดีแล้วมนุษย์ก็จะประเสริฐกว่าเทพทั้งหลาย พระพุทธองค์ฝึกพระองค์ดีแล้ว แม้เทพทั้งหลายก็น้อมนมัสการ

(๑๑) เป็นศาสนาแห่งการศึกษานำเอาการศึกษาเข้ามาเป็นสาระสำคัญ เป็นเนื้อแท้ของการดำเนินชีวิต หลักปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนาเรียกว่า มรรค หมายถึงทางดำเนินชีวิต ดังนั้นวิถีชีวิตของชาวพุทธคือการดำเนินชีวิตตามมรรคมืองค์ ๘ เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา หรือไตรสิกขา ในที่สุดจะบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตที่ตั้งงามเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

(๑๒) ให้ความสำคัญทั้งแก่ปัจจัยภายในและภายนอก ปัจจัยภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ คือ การคิดใคร่ครวญในธรรมโดยแยบคาย ลึกซึ้งอย่างผู้มีปัญญา คือ รู้จักคิด คิดเป็น ปัจจัยภายนอก ได้แก่ กัลยาณมิตรที่ดี มีครูอาจารย์ที่ดี มีพ่อแม่ที่ดี ให้ความรู้ที่ถูกต้อง เป็นตัวอย่างที่ดี มีแหล่งความรู้ มีสื่อมวลชนที่ให้สติปัญญา

(๑๓) สอนให้ตื่นตัวด้วยความไม่ประมาท พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำอัปมาทธรรมหรือความไม่ ประมาท ถึงกับตรัสเป็นปัจฉิมวาจา คือ พระดำรัสสุดท้ายก่อนจะปรินิพพานว่า “สังขารทั้งหลายมี ความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด”

(๑๔) สอนให้เห็นทุกข์ แต่เป็นสุข นั่นคือ พระพุทธศาสนาสอนให้มองเห็นความทุกข์ แต่ให้ ปฏิบัติด้วยความสุข (ทุกข์สอนไว้ในหลักไตรสิกขา คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และ ทุกข์ในหลักอริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) เมื่อความทุกข์มีอยู่จริง พระพุทธศาสนาก็สอนให้เผชิญหน้า ความทุกข์นั้นไม่เลียงหนี แต่ให้มองดูทุกข์นั้นด้วยความรู้เท่าทัน จึงทำให้มีจิตใจปลอดโปร่ง เป็นอิสระ มีปัญญา ไม่ถูกทุกข์บีบคั้น

(๑๕) มุ่งประโยชน์สุขเพื่อมวลชน พระพุทธเจ้าทรงตรัสหลักนี้เสมอ เมื่อเริ่มประกาศพระพุทธศาสนาทรงตรัสแก่ภิกษุว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนทั้งหลาย เพื่อความสุขแก่ชนทั้งหลาย เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก” ดังนั้นการดำเนินชีวิตของชาวพุทธทั้งหลายจึงควรดำเนินตามพระดำรัสนี้คือ การทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและแก่สังคม เมื่อทำความเข้าใจหลักพุทธธรรมที่สำคัญดังกล่าวแล้ว จะทำให้สามารถเข้าใจแนวทางการดำเนินชีวิตตามแบบวิถีพุทธได้กระจ่างชัดเจนยิ่งขึ้น

ลักษณะที่สำคัญอีกประการ คือ ในพระพุทธศาสนามีสิ่งสำคัญคือ “ข้อปฏิบัติ” อันเป็นทาง สายกลางหรืออริยมรรคมืองค์ ๘ ซึ่งผู้ใดได้ปฏิบัติตามแล้วก็สามารถบรรลุเป็นพระอริยบุคคล ตั้งแต่เป็นพระโสดาบันจนถึงเป็นพระอรหันต์หมดกิเลสเข้านิพพานได้ บุคคล ๔ คู่ ๘ จำพวกนี้ ทำให้

พระพุทธศาสนาต่างจากศาสนาอื่นอย่างโดยชัดเจน จะเห็นได้ในมหาปริณิพพานสูตรที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงตรัสแก่สุภัททิปริพาชก ดังนี้^{๑๐๗}

“สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า พระสมณโคตมพระองค์นี้ทรงเป็นเจ้าของ หมู่ เจ้าคณะ ทรงเป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนเป็นอันมากสมมติกันว่าดี สวาททั้งหลาย สักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระองค์และสักการะเคารพแล้วอาศัยอยู่ เรื่องเคยมีมาแล้ว พระสมณโคตมทรงแสดงธรรมแก่บริษัทหลายร้อย ในบริษัทนั้น สวาทของพระสมณโคตมองค์ใดองค์หนึ่งไต่ขึ้น เพื่อนพรมจรรย์องค์ใดองค์หนึ่งเอาเข้ากระตุนเธอ เพื่อจะให้รู้ว่าท่านจงเจียบเสียง อย่าส่งเสียงไป พระผู้มีพระภาคผู้เป็นศาสดาของเราทั้งหลายกำลังทรงแสดงธรรม ในเวลาที่พระสมณโคตมทรงแสดงธรรมแก่บริษัทหลายร้อย จะมีเสียงที่สวาทของพระสมณโคตมจามหรือไอหามิได้เลย หมู่หาชนมีแต่คอยหวังตั้งหน้าเฝ้าพระสมณโคตมว่า เราทั้งหลายจักได้ฟังธรรมที่พระผู้มีพระภาคจักตรัสแก่พวกเรา สวาทของพระสมณโคตมเหล่าใด แม้บาดหมางกับเพื่อนพรมจรรย์แล้วลาสิกขาสิกขาไป แม้สวาทเหล่านั้นก็ยังกล่าวสรรเสริญคุณพระศาสดา พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นแต่ติเตียนตนเอง ไม่ติเตียนผู้อื่นว่าถึงพวกเราก็จักได้มาบวชในธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้วอย่างนี้ แต่ไม่อาจจะประพฤติพรมจรรย์ให้บริสุทธิ์ ให้บริสุทธิ์จนตลอดชีวิตได้ เป็นคนไม่มีบุญ มีบุญน้อยเสียแล้ว สวาทของพระสมณโคตมเหล่านั้น จะเป็นอารามิกก็ดี เป็นอุบาสกก็ดี ก็ยังประพฤติมันอยู่ในสิกขาบทห้า สวาททั้งหลายสักการะเคารพ นับถือ บูชาพระสมณโคตม ด้วยประการดังนี้ และสักการะเคารพแล้วอาศัยอยู่”

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๑๐๘} กล่าวถึงพระพุทธศาสนาและหลักคำสอนว่า พระพุทธศาสนาเป็นคำสอนทางสายกลางหรือสอนความพอดี สอนแนวทางการประพฤติตามหลักสัจธรรมที่เป็นอากาสิโกว่าด้วยประโยชน์สุขที่พึงได้ อันเกิดจากการอยู่ร่วมสัมพันธ์กันโดยใช้ปัญญา ด้วยเมตตา กรุณา และพร้อมกันนั้นก็มุ่งให้บรรลุถึงอิสรภาพทางจิตปัญญาที่เป็นจุดหมายสูงสุดถึงขั้นที่ทำให้อยู่ในโลกได้โดยไม่ติดโลกหรืออยู่เหนือโลก หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็น “จริยธรรมเชิงบวก” ประโยชน์สุขคือ จุดหมาย หาใช้ทรัพย์สินและอำนาจไม่ พระพุทธศาสนาถือว่าสังคมเป็นสื่อกลางที่ช่วยให้ทุกคนมีโอกาสอันเท่าเทียมกันที่จะพัฒนาตนเองและเข้าถึงประโยชน์สุขได้มากที่สุด และนำเอาจริยธรรมมาใช้เพื่อเกื้อหนุนจุดหมาย หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นสามารถนำมาและใช้ในชีวิต การบริหารงาน บริหารตนได้หลายด้าน หลายแนวทาง เช่น (๑) การวางฐานชีวิตให้มั่นคง (๒) การทำความดีละเว้นความชั่ว ๑๔ ประการได้แก่ เว้นกรรมกิเลส ๔ เว้นอคติ ๔ และเว้นอบายมุข ๖ (๓) การเตรียมทุนสำหรับชีวิต ๒ ด้าน ได้แก่ด้านที่ ๑ เลือกสรรคนที่จะเสวนา (รู้ทันมิตร เทียมและรู้ถึงมิตรแท้) และด้านที่ ๒ จัดสรรทรัพย์ที่หามาได้ (๔) การรักษาความสัมพันธ์ ๖ ทิศ ได้แก่ การทำทุกทิศให้เกษมสันต์และความกตัญญูกตเวที (๕) จุดมุ่งหมายแห่งชีวิต ๓ ด้าน ได้แก่ จุดหมายเพื่อตน จุดหมายเพื่อผู้อื่น และจุดหมายร่วมกัน (๖) คนมีศีลธรรม ได้แก่ มีสุจริตทั้งสาม ประพฤติตามอารยธรรมและมีศีล ๕ (๗) คนที่มีคุณแก่ส่วนรวม ได้แก่ การมีพรหมวิหาร ๔ และการบำเพ็ญการสงเคราะห์ (๘) คนผู้เป็นส่วนร่วมที่ดีของหมู่ชน ได้แก่ การพึ่งตนเองได้และการอยู่ร่วมในหมู่ด้วยดี

^{๑๐๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๑๘/๒๔๔-๒๔๕.

^{๑๐๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมานุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑-๔๑.

(๙) คนมีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี ได้แก่ การรู้หลักอภิปไตยในการปกครองและการมีส่วนร่วมในการปกครอง (๑๐) คนผู้นำรัฐ ได้แก่การมีทศพิธราชธรรม การบำเพ็ญกรณียกิจของจักรพรรดิ การประกอบราชสังคหะและการละเว้นอคติ และ (๑๑) คนประสบความสำเร็จ ได้แก่ หลักความเจริญ หลักความสำเร็จและหลักแผ่ลัดโพธิญาณ (ความรู้ที่เท่าทัน)

รัตนะ ปัญญาภา^{๑๐๙} กล่าวถึงลักษณะของหลักพุทธธรรมว่า เนื่องจากพระพุทธศาสนา ซึ่ง สถาปนาโดยพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเป็นนักบวชแสวงหาสัจธรรมเพื่อตรัสรู้โดยอาศัยสมาธิจิต แล้วนำคำสอนที่พระพุทธองค์ตรัสรู้นั้นมาสั่งสอน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติศึกษาด้วยความสุขและหลักเว้นโลกีย์ ได้เข้าถึง ความสุขอย่างยั่งยืนคือ นิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุด ซึ่งเน้นให้กับบุคคลมีความรู้ดี ประพฤติดีแล้วนำไปสอนแก่นุชนชาติให้เกิดคุณสมบัติเช่นนั้นบ้าง เพื่อเข้าถึงความจริงอย่างแท้จริงที่เรียกว่า “สัจธรรม” อันเป็นปัญญาชั้นโลกุตตระ และจะเข้าถึงปัญญาขั้นนี้ได้ต้องอาศัยจิตเป็นสมาธิ ส่วนปรัชญาอาจเกิดจากความคิดค้นของนักบวชหรือฆราวาสก็ได้เพราะแหล่งความรู้ทางปรัชญาจะเกิดความคิดตามหลักตรรกวิทยา โดยมุ่งให้ผู้ศึกษาสามารถอยู่ในโลกหรือสังคมได้อย่างมีเหตุผล บางลัทธิอาจวางทัศนะ เน้นไปทางการเมือง ยั่วให้มีมีการปฏิวัติเพื่อสร้างความเป็นอนิมนุชย์ขึ้นให้แก่ตน ทัศนะเช่นนี้อาจทำให้ โลกสับสนวุ่นวายจนทำให้เกิดสงครามขึ้นก็ได้ เพราะปรัชญาจะสอนเน้นหนักไปในทางสมัชภาพหรือสังคมส่วนรวมว่า ทำอย่างไรสังคมจึงจะอยู่รอดได้ และมีอำนาจเหนือผู้อื่นหรือเหนือสังคมอื่น เพราะยึดมั่นอยู่ในปัญญาระดับโลกีย์ ตระหนักในวัตถุเป็นสำคัญกว่าจิตใจ ในขณะที่เดียวกันจะสำคัญว่าร่างกายหรือวัตถุจะต้องดีกว่าจิตใจ ในด้านคำสอนพระพุทธศาสนาจะคำนึงถึงผู้ฟังหรือผู้ศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์ที่แท้จริง จึงจำเป็นต้องศึกษาจริตหรือจริยาอันหมายถึง จิตใจของผู้ฟังโน้มน้าวไปยังไปในทางใดที่เรียกว่า ผู้ฟังมีโทสจริต มีใจร้อน เกรงเกรียดเป็นอาจิน มักมีโมโห โทโส พระพุทธองค์ก็จะ สอนหนักไปในการปลุกฝังให้มีความเมตตา กรุณา เป็นต้น ดังนั้นลักษณะ คำสอนของพระพุทธองค์จึงมี ๓ ลักษณะด้วยกัน คือ

(๑) คำสอนที่ทรงตั้งขึ้นมาเอง เช่น อริยสัจ, ปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น

(๒) คำสอนในลักษณะปฏิรูป โดยนำคำสอนของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูซึ่งมีอยู่ก่อนมาปฏิรูปสอน เพื่อให้ผู้ที่เลื่อมใสในทางศาสนานั้นไม่มีปฏิกิริยาต่อต้านหรือขัดแย้ง เช่น การทำบุญจะต้องทำกับผู้มีบริสุทธิ มีศีล มีธรรม จึงจะได้บุญ ไม่จำเป็นต้องเกิดในวรรณะใด ถ้ามีคุณธรรม ศีลธรรมสมบูรณ์ ศีลธรรมย่อมได้กุศลผลบุญสมบูรณ์เต็มที่

(๓) คำสอนในลักษณะปฏิวัติ เช่น การฆ่าสัตว์บูชายัญที่พวกพราหมณ์ – ฮินดูปฏิบัติกันอยู่ พระพุทธองค์ไม่เห็นด้วยเพราะการฆ่าสัตว์หรือการทำร้ายชีวิตของสัตว์อื่น เพื่อมาสร้างสุขให้แก่ตนย่อม เป็นบาปทั้งนั้น เนื่องจากชีวิตใครๆ ก็รักหวงแหน ไม่อยากให้ใครมาเบียดเบียน หรือทำร้าย มูลเหตุที่ทำให้เกิดพระพุทธศาสนาเพราะทรงมีเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ที่ตกอยู่ในกองทุกข์

สรุปได้ว่า ลักษณะของหลักพุทธธรรมจะมีความจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง เป็นหลักที่สอนให้รู้จักปฏิบัติอย่างผู้มีปัญญา ถึงพร้อมด้วยไตรสิกขา (ศีล สมาธิ และปัญญา) เพื่อความเป็นคนที่สมบูรณ์

^{๑๐๙}รัตนะ ปัญญาภา, **หลักพุทธธรรม**, (อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๓,

๒.๕.๔ หลักพุทธธรรมสำหรับผู้บริหาร

การที่ผู้บริหารนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการบริหารการศึกษา เป็นการสร้างความเชื่อถือให้การยอมรับจากสังคม สร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้ได้บังคับบัญชาภายในสถานศึกษาในการที่จะสร้างศรัทธาทำให้องค์กรต่างๆ ในสถานศึกษาขับเคลื่อนหรือพัฒนาไปในทิศทางที่ต้องการได้ หลักพุทธธรรมที่ผู้บริหารเลือกสรรและนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาในการปฏิบัติหน้าที่ส่งผลต่อสมรรถนะที่สำคัญและจำเป็นของผู้บริหารสถานศึกษา การปฏิบัติงานของครูและบุคลากรทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด คือ หลักสัปปุริสธรรม ๗

หลักสัปปุริสธรรม ๗ นั้น เป็นข้อธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่บริษัทตามโอกาสสถานที่ต่างๆ กัน ซึ่งคุณสมบัติของผู้ผู้นำที่ดีในความหมายของพระพุทธศาสนาจะต้องเป็นผู้ประกอบด้วยหลักธรรม ๗ ประการ ในชีวิตประจำวันนั้น ถ้าหากใครมีคุณธรรมของมนุษย์ที่แท้ ๗ ประการนี้ และสามารถประพฤติได้อย่างถูกต้องตามหลักการเหล่านี้โดยสมบูรณ์แล้ว ผู้นั้นย่อมได้ชื่อว่า เป็นผู้ที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็น "สัตบุรุษ" หรือ "คนดีแท้" หรือ "มนุษย์โดยสมบูรณ์" การกระทำหรือพฤติกรรมของเขามีความเหมาะสมถูกต้องปราศจากความผิดพลาดน่าประโยชน์มาให้ทั้งแก่ตนเองและสังคมโดยรวม ย่อมเอื้ออำนวยประโยชน์สันติสุขแก่สังคมนั้น ดังนั้น ก่อนที่จะทำความเข้าใจความหมายและความเป็นมาของหลักสัปปุริสธรรม จึงควรที่จะทำความเข้าใจความหมายของสัตบุรุษก่อน เพื่อที่จะได้ทำความเข้าใจในหลักธรรมอื่นๆ ซึ่งแบ่งเป็นข้อย่อยต่างๆ ดังที่ปรากฏในลักขณสูตร ปาฏิภรรค ที่ฉนิกาย ดังนี้

๑. ความหมายของสัตบุรุษตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

พระพุทธองค์ทรงแสดงความเป็นสัตบุรุษไว้ในพระสูตรต่างๆ พอสรุปได้ว่า “สัตบุรุษทั้งหลายเป็นผู้กตัญญูตเวที”^{๑๑๐} “สัตบุรุษเป็นผู้ที่มักสละสิ่งที่น่าปรารถนาของปุถุชนออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต”^{๑๑๑} “สัตบุรุษมีปัญญาละเอียด ฉลาด เป็นผู้เสมอด้วยเทพในเมืองไตรทศ”^{๑๑๒} “สัตบุรุษเป็นบุคคลที่ควรคบหา”^{๑๑๓} “สัตบุรุษเป็นบุคคลที่ผู้คบหาจะได้ประโยชน์มาก”^{๑๑๔} “ผู้ไม่รู้ธรรมของสัตบุรุษจะเห็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร ว่านั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอิตตาของเรา และทิวณัฐฐาน (ที่ตั้งแห่งทิวณัฐ) ที่เป็นไปว่า นั่นโลก นั่นอิตตา เรานั้นตาย”^{๑๑๕} “สัตบุรุษเป็นนกตัญญูตเวที เป็นนักปราชญ์เป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้มีความรักดีมั่นคง กระทำการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก ด้วยความเต็มใจ แต่ในที่นี้หมายถึง พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระพุทธสาวก”^{๑๑๖} “สัตบุรุษเป็นผู้ประกอบด้วยสัทธิธรรม มีศรัทธา มีhiri มีโอตตปปะ มีสุตะมาก (คือได้ศึกษามาก) ปรารภความเพียร มีสติตั้งมั่น มีปัญญา”^{๑๑๗} “สัตบุรุษเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

^{๑๑๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๙/๙๗.

^{๑๑๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๒๕๒.

^{๑๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๒๑/๑๙๗.

^{๑๑๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๖.

^{๑๑๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๓/๓๗๒, ๓๕๔/๓๗๕.

^{๑๑๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๔๑/๒๕๖-๒๕๗.

^{๑๑๖} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๗๘-๗๙/๖๐๘, ม.ม.อ. (บาลี) ๑๕/๒/๒๒.

^{๑๑๗} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๙๒/๑๐๗.

เป็นผู้ปฏิบัติชอบ เป็นผู้ประพฤติตามธรรม เป็นผู้ควรบูชา เป็นผู้ควรสรรเสริญ”^{๑๑๘} “สัตบุรุษเป็นบุคคลที่ควรคบหาสมาคมด้วยเพราะสัตบุรุษเป็นผู้ที่รู้สัทธรรม คือ ศีล ๕ ศีล ๑๐ สติปัฏฐาน ๔ เป็นต้น”^{๑๑๙} “สัตบุรุษเป็นบุคคลที่มีความเห็นชอบ มีความดำริชอบ มีวาจาชอบ มีการทำงานชอบ มีอาชีพชอบ มีความพยายามชอบ มีสติชอบ มีสมาธิชอบ”^{๑๒๐} “สัตบุรุษเป็นบุคคลที่ทำให้ผู้คบหาบรรลุนิพพาน”^{๑๒๑} “สัตบุรุษเป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลม พิจารณาไตร่ตรองแล้วจึงตำหนิบุคคลที่ควรตำหนิ พิจารณาไตร่ตรองแล้วจึงยกย่องบุคคลที่ควรยกย่อง”^{๑๒๒} “สัตบุรุษเป็นผู้มีกายสุจริต มีวจีสุจริต มีมโนสุจริต เป็นสัมมาทิฐิ”^{๑๒๓} “สัตบุรุษมีคุณธรรม ๓ คือ ให้ทาน ถือบวช บำรุงมารดาบิดา”^{๑๒๔} “สัตบุรุษเป็นผู้ที่รักษาศีล ๕ และชักชวนให้ผู้อื่นรักษาศีล ๕ ด้วย”^{๑๒๕} “สัตบุรุษยอมให้ของที่สะอาด ให้ของที่ประณีต ให้ตามกาล ให้ของที่สมควร พิจารณาแล้วให้ให้เป็นนิตย์ ขณะให้ยอมทำจิตให้ผ่องใส ให้ไปแล้วก็ยินดี”^{๑๒๖} พระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวอธิบายถึงธรรมและลักษณะ ๗ ประการของสัตบุรุษไว้ พอสรุปได้ ดังนี้ ธรรมของสัตบุรุษ คือ สุตตะ และเคยยะ เป็นต้น ชนผู้รู้ธรรมคือ สุตตะและเคยยะ เป็นต้นนั้น ชื่อว่าธัมมัญญ (ผู้รู้จักเหตุ) ชนผู้รู้ธรรมแห่งภาษิตนั้นๆ ชื่อว่าอรรถัญญ (ผู้รู้จักผล) ชนผู้รู้จักตนว่า เราเป็นผู้มีศีล สมาธิ ปัญญา อย่างนี้ ชื่อว่าอรรถัญญ (ผู้รู้จักตน) ชนผู้รู้จักประมาณในการรับและการบริโภค ชื่อว่ามัตตัญญ (ผู้รู้จักประมาณ) ชนผู้รู้จักกาลอย่างนี้ว่า กาลนี้เป็นกาลแสดง กาลนี้เป็นกาลไต่ถาม กาลนี้เป็นกาลบรรลุนิพพาน ชื่อว่ากาลัญญ (ผู้รู้จักกาล) ก็บรรดากาลเหล่านั้นกาลแสดง ๕ ปี กาลไต่ถาม ๑๐ ปี^{๑๒๗} นอกจากนี้พระอรรถกถาจารย์ยังได้กล่าวว่า “พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระสาวกของพระตถาคตเจ้าเป็นสัตบุรุษ เพราะประกอบด้วยคุณอันเป็นโลกุตระ สัตบุรุษเหล่านั้นทั้งหมดเที่ยวแยกออกเป็น ๒ พวก พระพุทธเจ้าทั้งหลาย พระปัจเจกพุทธเจ้า และพุทธสาวก เป็นทั้งพระอริยะ และสัตบุรุษ”^{๑๒๘} พระภิกษุเจ้าได้กล่าวถึงธรรมของสัตบุรุษและลักษณะของสัตบุรุษว่า หมายถึงธรรมที่จะทำบุคคลให้เป็นคนดี และเพราะธรรมนั้นสัตบุรุษทั้งหลายได้ประพฤติสืบต่อกันมา จึงเรียกว่า ธรรมของสัตบุรุษ^{๑๒๙}

^{๑๑๘} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๐๕/๑๒๗.

^{๑๑๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๑/๓๕, ส.ส.อ. (บาลี) ๑๘/๓๑/๕๕.

^{๑๒๐} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒๕/๒๗.

^{๑๒๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๑/๔๙๕.

^{๑๒๒} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓/๔.

^{๑๒๓} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๒๒/๓๓๙.

^{๑๒๔} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๕/๒๐๗.

^{๑๒๕} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๐๑/๓๒๑.

^{๑๒๖} อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๒๙๖-๒๙๗.

^{๑๒๗} ที.ป.อ. (ไทย) ๓/๒/๓๗๙.

^{๑๒๘} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/๕๖.

^{๑๒๙} ม.อ.ภิกษา (บาลี) ๑๐๕/๓๔๑.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส^{๑๓๐} ได้กล่าวไว้ว่า สัตบุรุษที่ใช้ในภาษาบาลีมีใช้ ๒ ศัพท์ คือ สปุริส และ สนโต สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงวิเคราะห์ศัพท์ว่า สปุริส ว่า สนโต ปุริโส สปุริโส แปลว่า บุรุษผู้สงบแล้ว ชื่อว่าสัตบุรุษ

พระอัครกัณฐเถระ^{๑๓๑} ผู้แต่งคัมภีร์สัททนิเทศมหาไวยากรณ์ได้วิเคราะห์คำว่า สัตบุรุษ ไว้ใน คัมภีร์สัททนิเทศาตุมาลาว่า สัตบุรุษ ชื่อว่า สัพพิ เพราะทำลายกิเลสที่มีสภาพชักนำให้สัตว์จมลงซึ่งเรียกว่า อริยะบ้าง บัณฑิตบ้าง

มหาอำมาตย์จตุรงค์พล^{๑๓๒} ผู้แต่งคัมภีร์อภิธานปิปปิกฎีกา ได้อธิบายคำว่า สนต สัตบุรุษ ไว้ว่า สนต สมุ อุปสมะ + ต (สมธาตุ ใช้ในอรรถว่าเข้าไปสงบ) แปลว่า สัตบุรุษ วิเคราะห์ว่า รากาทย โสมตติ สนโต ผู้ระงับราคะกิเลสเป็นต้นได้ชื่อว่า สัตบุรุษ อาเทศ ม เป็น น สนทโร อนโต อวสทานเมตสสาติ วา สนโต หรือผู้ที่มิที่สุดอนามชื่อว่าสัตบุรุษ สุ + อนต อาเทศ อุ เป็น อ ความที่ได้นำเสนอนี้ คือความหมายของบุคคลที่เป็นสัตบุรุษตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงซึ่งปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา รวมทั้งพระสาวกผู้แต่งไวยากรณ์ได้แสดงไว้

ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมมาเพื่อชี้ให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นความสำคัญของบุคคลที่จะเป็นสัตบุรุษได้จะต้องเป็นผู้อดมด้วยศีล สมาธิ ปัญญา เป็นผู้มีจิตใจผ่องใส มีความเห็นถูกต้องดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ฉลาดในการหาเหตุผล เป็นผู้คิดดีเป็นปกติวิสัย เป็นผู้พูดดี เป็นปกติวิสัย และเป็นผู้ทำดีเป็นปกติวิสัย จนบุคคลทั้งหลายให้การยกย่องนับถือว่าเป็นสัตบุรุษ

๒. ความหมายของหลักสัปปุริสธรรม ๗

สัปปุริสธรรมเป็นธรรมของสัปปุริสชน คือ คนดี หรือคนที่แท้ ซึ่งมีคุณสมบัติความเป็นคนที่สมบูรณ์ และถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่สมบูรณ์ ในการนิยามความหมายของหลักสัปปุริสธรรม ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะต่างๆ ไว้ดังนี้

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราช (อุฎฐายี)^{๑๓๓} กล่าวว่า สัปปุริสธรรม ๗ หมายถึง คุณธรรม ๗ ประการที่บริบูรณ์ในผู้โดยย้อมส่งเสริมบุคคลนั้นให้เป็นสัปปุริสชนที่เจริญด้วยคุณสมบัติควรแก่ความเคารพนับถือของชนทั้งหลาย ทำให้บุคคลนั้นสามารถปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จด้วยดี และเป็นหลักปฏิบัติเพื่อทำตนให้เป็นผู้สงบและเป็นผู้นำในทางสงบ และสามารถบริหารหมู่คณะประเทศชาติให้ถึงความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าได้

^{๑๓๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, บาลีไวยากรณ์สมาสและศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๙.

^{๑๓๑} พระอัครกัณฐเถระ, สัททนิเทศาตุมาลา คัมภีร์หลักบาลีมหาไวยากรณ์, แปลโดย พระมหานิมิต ธรรมสาร และจารย์ ธรรมดา, (กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๙๔๕.

^{๑๓๒} มหาอำมาตย์จตุรงค์พล, แปลเรียบเรียง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๓๐๕.

^{๑๓๓} สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อุฎฐายี), “สัปปุริสธรรม”, หนังสืออนุสรณ์เนื่องในโอกาสงานสถาปนา ๑๐๐ ปี ชาตกาล, (กรุงเทพมหานคร: พงษ์การพิมพ์, ๒๕๐๙), หน้า ๑๒.

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๓๓๔} ได้ให้ความหมายไว้ว่า หลักสัปปุริสธรรม ๗ หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ธรรมของผู้ดี มีดังนี้

(๑) ฉัมมัญญตา ความรู้จักธรรม รู้หลักหรือรู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าหลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่า จะต้องกระทำเหตุอันนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ๆ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการหรือบรรลุจุดหมายนั้นๆ เป็นต้น

(๒) อัตถัญญตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือรู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้ความมุ่งหมาย รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ หรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาสิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง ดังนี้ เป็นต้น

(๓) อัตตัญญตา ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรมเป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสมและรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

(๔) มัตตัญญตา ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

(๕) กาลัญญตา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ควรหรือจะต้องใช้ในการประกอบกิจการหน้าที่การทำงานหรือปฏิบัติการต่างๆ เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

(๖) ปริสัณญตา ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ควรประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาจะต้องทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

(๗) ปุคคลัญญตา ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่าโดยอรรถาธิบายความสามารถและคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดีว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้ จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๓๓๕} กล่าวว่า คนสมบูรณ์แบบหรือมนุษย์โดยสมบูรณ์ซึ่งถือได้ว่าเป็นสมาชิกที่ดีมีคุณค่าอย่างแท้จริงของมนุษยชาติ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นคนเต็มคน ผู้สามารถนำหมู่ชนและสังคมไปสู่สันติสุขและความสามัคคี มีธรรมหรือคุณสมบัติ ๗ ประการดังนี้

^{๓๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส อาร์ พรินท์ แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑๐-๒๑๑.

^{๓๓๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต พุทธธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒.

(๑) อัมมัญญตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตในการปฏิบัติกิจหน้าที่และดำเนินกิจการต่างๆ รู้เข้าใจสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล เช่น รู้ว่าตำแหน่ง ฐานะ อาชีพ การงานของตน มีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการ จะต้องทำอะไรอย่างไร จึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จที่เป็นไปตามหน้าที่และความรับผิดชอบนั้นๆ ดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนขั้นสูงสุดคือรู้เท่าทันกฎธรรมดาหรือหลักความจริงของธรรมชาติเพื่อปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิตนั้น

(๒) อตถัญญตา รู้ความหมายและรู้จักผล คือรู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติเข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้นๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้นๆ เพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร หรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไร ที่ให้มีหน้าที่ ตำแหน่ง ฐานะ การงานอย่างนั้นๆ เขากำหนดวางกันไว้เพื่อความมุ่งหมายอะไร กิจการที่ตนทำอยู่ขณะนี้ เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง เป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไร ดังนี้ เป็นต้น จนถึงขั้นสูงสุด คือรู้ความหมายของคตธรรมดาและประโยชน์ที่เป็นจุดหมายแท้จริงของชีวิต

(๓) อัตตัญญตา รู้ตน คือรู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะเพศ กำลังความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสม และทำการต่างๆ ให้สอดคล้องถูกจุดที่จะสัมฤทธิ์ผล ตลอดจนแก้ไขปรับปรุงตนให้เจริญงอกงามถึงความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

(๔) มัตตัญญตา รู้ประมาณ คือรู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภคในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดีในการพูด การปฏิบัติกิจ และทำการต่างๆ ตลอดจนการพักผ่อนนอนหลับและการสนทนารื่นเริงทั้งหลาย ทำการทุกอย่างด้วยความเข้าใจวัตถุประสงค์เพื่อผลดีแท้จริงที่พึงต้องการ โดยมีใช้เพียงเพื่อเห็นแก่ความพอใจ ชอบใจ หรือเอาแต่ใจของตน แต่ทำตามความพอดีแห่งเหตุปัจจัยหรือองค์ประกอบทั้งหลายที่จะลงตัวให้เกิดผลดีงามที่มองเห็นด้วยปัญญา

(๕) กาลัญญตา รู้กาล คือรู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่พึงใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การงาน ปฏิบัติการต่างๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร อย่างไร และทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะเวลา ให้ถูกเวลา ตลอดจนรู้จักกะเวลาและการวางแผนการใช้เวลาอย่างได้ผล

(๖) ปริสสัญญตา รู้ชุมชน คือรู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชนและชุมชน รู้การอันควรประพฤติปฏิบัติในถิ่นที่ชุมชน และต่อชุมชนนั้นว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาควรต้องทำกิจอย่างนี้ ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการอย่างนี้ ควรเกี่ยวข้อง ควรต้องสงเคราะห์ ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนี้ เป็นต้น

(๗) ปุคคลัญญตา รู้บุคคล คือรู้จัก และเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคล ว่าโดยอัธยาศัย ความสามารถและคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่นๆ ด้วยดีว่า ควรจะคบหรือไม่ ได้คิดอะไร จะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่อง จะดำเนินหรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไรจึงจะได้ผลดี ดังนี้ เป็นต้น

พระสามารถ อานนโท^{๑๓๖} กล่าวว่า หลักสัปปริสธรรม ๗ หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมของคนดี บุคคลที่มีคุณธรรมประจำใจ โดยยึดเอาหลักสัปปริสธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต บุคคลที่ยึดเอาหลักสัปปริสธรรมเป็นธรรมประจำใจยังได้ชื่อว่าเป็นผู้ดี เพราะเป็นผู้มีเหตุมีผลในการ ปฏิบัติตน เมื่อบุคคลรู้จักเหตุผลแล้ว การปฏิบัติตนก็เพียบพร้อมด้วยความดี คือ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จัก ตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล แล้วบุคคลนั้นเป็นคนดี คือ สัตบุรุษในทาง พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นคนดี เพราะเป็นผู้รักสงบ รักความเที่ยงธรรม รู้จักหน้าที่ของตน รู้จัก กาลเทศะ มีเหตุมีผลในการทำงานโดยเฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่ปกครองคนอื่น จะสามารถบริหารงานได้ อย่างราบรื่น

สรุปได้ว่า สัปปริสธรรม ๗ คือ ธรรมที่ทำให้คนเป็นสัตบุรุษ หรือ เป็นคนดี มีคุณธรรม เป็น คนเก่ง มี ๗ ประการ ด้วยกัน ได้แก่ (๑) ธัมมัญญ คือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น เห็นเหตุการณ์อะไรก็ตามแต่ ก็จะได้รู้ได้ว่าเกิดจากเหตุอะไร เช่น ทำอะไรผิดจึงตก สาเหตุมาจากอะไร และผลจะเป็นอย่างไร รู้ว่า จะต้องกระทำเหตุแบบนี้ จึงจะทำให้เกิดผลที่ต้องการนั้นๆ (๒) อัตถัญญ คือ รู้จักผล รู้ความหมาย รู้ ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ คือรู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ ซึ่งสามารถก่อให้เกิด ประโยชน์เกิดผลได้จริง (๓) อัตตัญญ คือ รู้จักตัวตนของเราเอง ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม สามารถประเมินตนเองได้ในหลักธรรม (๔) มัตตัญญ คือ รู้จัก ประมาณ เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ ศฤงษณ์รู้จักประมาณในการ ใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณ ในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น (๕) กาลัญญ คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่ การงาน เช่น แบ่งเวลา ทำให้ถูกจังหวะ ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสม เวลา เป็นต้น (๖) ปริสสัญญ คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ประพฤติดต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้อง ทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น และ (๗) ปุคคลปโรปรัญญ คือ ความ แตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้ จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอน อย่างไร เป็นต้น

๓. ความเป็นมาของหลักสัปปริสธรรม ๗

หลักสัปปริสธรรม ๗ นี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในธัมมัญญสูตร^{๑๓๗} ความว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ นี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ฯลฯ เป็นนื่อนาบุญอันยอด เยี่ยมของโลก สัปปริสธรรม ๗ ประการ ได้แก่อะไรบ้าง กล่าวคือภิกษุในธรรมวินัยนี้ คือ

- ๑) เป็นธัมมัญญ
- ๒) เป็นอัตถัญญ
- ๓) เป็นอัตตัญญ
- ๔) เป็นมัตตัญญ

^{๑๓๖} พระสามารถ อานนโท (เนตรแสง), “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๖๒.

^{๑๓๗} อัง.สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓-๑๔๖.

๕) เป็นกัลยาณู

๖) เป็นปริสัญญู

๗) เป็นปุคคลปโรปรัญญู

ในพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงธัมมัญญบุคคล ซึ่งหมายถึง ผู้รู้ธรรม ซึ่งเป็นคุณสมบัติประการที่ ๑ ในคุณสมบัติ ๗ ประการของภิกษุ ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการย่อมเป็นผู้ควรของการค้ำับ นับถือ ยกย่อง ของบุคคลทั้งหลาย ถือเป็นผู้มีคุณค่าอย่างแท้จริงของมนุษยชาติ คุณสมบัติ ๗ ประการนั้น คือ

๑) เป็นธัมมัญญู หมายถึง เป็นผู้รู้ธรรม อันเป็นคำสอนที่สำคัญ คือ สุตตะ (พระสูตรต่างๆ) เคยยะ (พระสูตรที่ประกอบด้วยคาถา) เวยยาकरणะ (พระอภิธรรมทั้งหมด) คาถา (พระธรรม บท เถรคาถา เถรีคาถา) อุทาน (พระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงเปล่งอุทานด้วยทรงโสมนัส) อิติวุตตะกะ (พระสูตร ที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า ข้อนี้สมจริง ดังคำที่พระพุทธองค์ตรัส) ชาตก (พระสูตรที่แสดงเรื่องในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า) อัပ္พุตตรม (พระสูตรที่ประกอบด้วยอิทธิปาฏิหาริย์) เวทลละ (พระสูตรที่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายถามแล้วได้รับความรู้และถามยิ่งๆขึ้นไป)

๒) เป็นอรรถัญญู หมายถึง เป็นผู้รู้ความหมายแห่งภาษิต กล่าวคือ เป็นผู้รู้จุดมุ่งหมาย และรู้จักผลว่า ผลที่เกิดจากการกระทำมีประโยชน์และตรงตามเป้าหมายที่ตั้งมั่นไว้

๓) เป็นอรรถัญญู หมายถึง เป็นผู้รู้จักตนว่ามีศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา และปฏิภาณเท่าใด ตามหลักแห่งอารยวิधि ๕

๔) เป็นมัตตัญญู หมายถึง เป็นผู้รู้ประมาณในการรับปัจจัย ๔ กล่าวคือ เป็นผู้รู้จักความพอดี ตามหลักแห่งมัชฌิมาปฏิปทาและหลักสันโดษ

๕) เป็นกัลยาณู หมายถึง เป็นผู้รู้จักเวลาอันเหมาะสมที่จะประกอบกิจการงานต่างๆ อย่างถูกต้อง

๖) เป็นปริสัญญู หมายถึง เป็นผู้รู้จักวิธีการเข้าหาประชุมชน กล่าวคือ เป็นผู้รู้จักชุมนุมหรือสังคมาอย่างถูกต้อง และเข้าใจถึงวิธีการปฏิบัติอย่างถูกต้องในชุมนุมหรือสังคมนั้น

๗) เป็นปุคคลปโรปรัญญู หมายถึง เป็นผู้รู้จักเลือกคบคนให้ถูกต้อง

๔. สาระสำคัญของหลักสัปปริสธรรม ๗

ในการศึกษาสาระสำคัญของหลักสัปปริสธรรม ๗ นี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาให้ทราบถึงองค์ประกอบของหลักสัปปริสธรรม ซึ่งมี ๗ ประการ และในแต่ละองค์ประกอบนั้นมีการอธิบายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาอย่างไร ตลอดจนการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงหลักสัปปริสธรรม ๗ ดังนั้นจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับคุณสมบัติของผู้นำในสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไร ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำตัวอย่างที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา อันได้แก่ พระสูตร ชาตก เป็นต้น มาแสดงเพื่อให้ทราบถึงเนื้อหาที่สำคัญของหลักธรรมในข้อนั้นๆ ดังนี้

(๑) ธัมมัญญูตา คือ รู้หลักการ

ธัมมัญญูตา คือ รู้จักเหตุ รู้หลักการ รู้งาน รู้หน้าที่ รู้กติกาที่มีความเกี่ยวข้องในการดำเนินงาน กล่าวคือ ผู้นำนั้นจะต้องรู้จักเหตุ รู้หลักการ รู้กฎ กติกาเหล่านี้ให้ชัดเจน เพื่อที่จะเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้

ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวว่า ธัมมัญญุตาทิ หมายถึง การรู้ธรรม ดังความที่ปรากฏในธัมมัญญุตสูตร^{๑๓๘} ว่า ภิกษุที่เป็นผู้รู้เหตุ รู้เรื่องนวัคคตฤศาสน์ คือคำสั่งสอนพระศาสดาอันเป็นศาสนธรรม มีองค์ประกอบอยู่ ๙ ประการ หรือที่เรียกว่ารู้ธรรมคำสั่งสอนในพระไตรปิฎก คือหลักปริยัติธรรมนั่นเอง ซึ่งได้แก่ การรู้เรื่องของพระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม เป็นต้นอันเป็นเหตุแห่งความเจริญในการปฏิบัติเพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดของการศึกษา พระธรรมวินัยภิกษุรูปใดมีความรอบรู้ในหลักธรรมคำสอนดังกล่าวมาแล้วนี้ ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้รู้จักธรรมหรือเหตุแห่งความเจริญ หลักธรรมอันเป็นคำสั่งสอนที่สำคัญ คือ นวัคคตฤศาสน์ ๙ ประการ ได้แก่

- ๑) สุตตะ คือ พระสูตรต่างๆ
- ๒) เคยยะ คือ พระสูตรที่ประกอบด้วยคาถา
- ๓) เวยยาकरणะ คือ พระอภิธรรมทั้งหมด
- ๔) คาถา คือ พระธรรมบท เถรคาถา เถรีคาถา
- ๕) อุทาน คือ พระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงเปล่งอุทานด้วยความโสมนัส
- ๖) อิติวุตตะกะ คือ พระสูตรที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “สมจริงดังคำที่พระองค์ตรัสไว้”
- ๗) ชาดก คือ พระสูตรที่แสดงเรื่องในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า
- ๘) อัปภูตธรรม คือ พระสูตรที่ประกอบด้วยปาฏิหาริย์
- ๙) เวทลลสะ คือ พระสูตรที่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายถามแล้วได้รับความรู้ และ

ถาม ยิ่งๆขึ้นไป เป็นต้น

นวัคคตฤศาสน์นี้ เป็นเหตุแห่งความเจริญในการปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่จุดหมายสูงสุดของการศึกษาในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ภิกษุผู้รู้ธรรมจะต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ในหลักนวัคคตฤศาสน์ดังกล่าว แล้วจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้ธรรม หรือเหตุแห่งความเจริญ

ดังนั้น การรู้หลักการ ฐานัน ฐักติกาต่างๆ อย่างถูกต้อง ถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่ดีที่จะต้องรู้หลักการ และกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายให้ชัดเจนในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินกิจการต่างๆ อย่างถูกต้อง จึงจะสามารถนำพาหมู่คณะ มวลชน และองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายได้อย่างถูกต้อง

พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสถึงเหตุแห่งความเสื่อมและความเจริญทั้งหลายของภิกษุในพระพุทธศาสนา ทรงยกเป็นอุปมาเปรียบกับภิกษุที่จะเข้าถึงฝั่งพระนิพพาน มีความเจริญในพระธรรมวินัยได้นั้นว่าจะต้องประกอบด้วยลักษณะ ๑๑ ประการ เช่นเดียวกับนายโคบาลผู้ประสบความสำเร็จต้องรู้จักการบริหารจัดการฝูงโค ดังความที่ปรากฏในโคบาลสูตร^{๑๓๙} ตอนหนึ่งว่า

นายโคบาลประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการ เป็นผู้ควรจะครอบครองฝูงโค ควรทำฝูงโคให้ เจริญได้ ภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลในโลกนี้เป็นผู้รู้จักรูป ฉลาดในลักษณะเป็นผู้คอยชี้ไขทาง ปิดบังแผล สุมคว้นให้ รู้จักท่า รู้จักให้โคดื่ม น้ำ หรือยังรู้จักทางฉลาดในสถานที่โคเที่ยวหากิน รู้จักรีดนมให้ เหลือไว้ รู้จักการบูชาโคที่เป็นพ่อฝูงเป็นผู้นำฝูง ด้วยการบูชาเป็นอดิเรก ภิกษุทั้งหลาย นายโคบาล ประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการนี้ เป็นผู้สมควรจะครอบครองฝูงโค ควรทำให้ฝูงโคเจริญได้

^{๑๓๘} อัง.สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๔๓-๑๔๖.

^{๑๓๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๔๖/๓๗๖-๓๘๘.

ภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลที่ประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการเหล่านี้แล้ว ควรจะรักษาหมู่โคและทำให้หมู่โคเจริญได้ด้วยองค์ ๑๑ ประการ จากพุทธพจน์นี้ มีคำอธิบายแนวทางของการเป็นผู้นำที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์เพื่อขยายความคุณสมบัติ ดังนี้

๑) การรู้จักรูป คือ ผู้บริหารจะต้องรู้จักและเข้าใจผู้ร่วมงาน หรือผู้ใต้บังคับบัญชา ในฐานะของสมาชิกขององค์กร ความรู้นี้นอกจากจะสร้างความสนิทสนมกันแล้ว ยังก่อให้เกิดมิตรไมตรี ต่อกัน เข้าใจความต้องการของมวลสมาชิก

๒) ฉลาดในลักษณะ คือ เมื่อผู้บริหารรู้จักตัวบุคคลก็จะสามารถพิจารณา เพื่อการจัดสรรตำแหน่งงานให้เหมาะสมกับบุคคล การทำงานภายใต้การแนะนำมอบหมายนั้นก็สัมฤทธิ์ผล

๓) คอยเชื้อไขขวาง คือ ผู้บริหารสามารถแสดงศักยภาพในการแก้ไขปัญหาข้อบกพร่องต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง

๔) คอยปิดบังแผล คือ ผู้บริหารจะต้องมีความระมัดระวัง สำรวจตรวจตรามิให้เกิดความเสียหายอันเป็นการทำลายชื่อเสียงของสมาชิก ป้องกันมิให้ปรากฏออกมาภายนอก

๕) สุขุมวัน คือ ผู้บริหารจะสามารถแสดงความสามารถของตนแก่ผู้อื่นอย่างถูกต้อง

๖) รู้จักทำ (น้ำ) คือ ผู้บริหารจะต้องแสวงหาความรู้ รู้จักความคิดในการทำงาน มีคณะทำงานที่ดี มีคณะที่ปรึกษาในกิจกรรมต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่มวลสมาชิก

๗) รู้ว่าโคกินน้ำแล้วหรือยัง คือ ผู้บริหารจะต้องรู้จักกระบวนการพัฒนา ให้โอกาส แก่ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของสมาชิกด้วยการอบรมเพิ่มพูนความรู้ ฝึกฝนทักษะอาชีพ

๘) การรู้จักทาง คือ ผู้บริหารจะต้องรู้แนวทางในการบริหารจัดการ ขณะเดียวกัน ก็จะต้องรู้จักจุดร่วมของชีวิตมนุษย์ โดยนำพาสมาชิกของตนไปสู่จุดหมายของชีวิตร่วมกัน

๙) ฉลาดในสถานที่โคจร คือ ผู้บริหารจะต้องสามารถประเมินศักยภาพของกลุ่ม ด้วยการกำหนดเป้าหมาย วางแผนการทำงานและแนวทางปฏิบัติจนกว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์

๑๐) รัตนมให้เหลือไว้ คือ ผู้บริหารจะต้องคำนึงถึงประโยชน์ของมวลสมาชิก รู้จักการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มด้วยความพอเหมาะพอดีรักษาสมดุลระหว่างการให้การรับ

๑๑) การบูชาโคที่เป็นพ่อฝูงหรือจำฝูง คือ ผู้บริหารจะสามารถเสริมภาวะของตนเอง ให้เด่นชัดด้วยการรู้จักให้บำเหน็จรางวัลแก่ผู้ทำงานดีมีคุณธรรม อันเป็นการสร้างเสริมความเชื่อถือต่อผู้นำ และเป็นกำลังภายในใจ การกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม และมวลสมาชิก

จะเห็นได้ว่าผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีหลักธัมมัญญตา กล่าวคือ จะต้องเป็นผู้รู้หลักการ รู้งานและกตีกาอย่างถูกต้อง จึงจะสามารถวางแผนงานและนโยบายได้อย่างถูกต้อง เพื่อนำพามวลสมาชิกและสังคมให้เจริญก้าวหน้าได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

ผู้บริหารหมู่คณะนั้นเมื่อเข้าใจในหลักการกฎเกณฑ์หรือเป็นผู้ที่มีเหตุผลเหล่านี้แล้ว ย่อมจะนำพาผู้อื่นไปในทิศทางที่ดี และประสบกับความสำเร็จ สามารถนำหมู่คณะให้รอดพ้นจากความหายนะต่างๆ ได้ ดังเรื่องของพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระยานกระเจาที่นำพาหมู่คณะรอดพ้นจากการดักจับของนายพราน ดังปรากฏเรื่องในสัมโมทมานชาดก ว่า

ครั้งนั้น พระยานกระเจาได้นำพาบริวารไปหากินในป่าแห่งหนึ่งและได้ถูกนายพรานคอยดักจับบริวารของตนอยู่บ่อยๆ จึงสังเกตและพิจารณาก็ทราบว่าเป็นบริวารของตนถูกนายพรานดักจับ

ด้วยซ้ำ ดังนั้น พระยานกกระเจาจึงได้เรียกบริวารประชุมกันและได้กล่าวกับบริวาร ว่า พวกเราเมื่อถูกข่ายของนายพรานแล้วจึงพร้อมใจกันออกแรงบินยกข่ายให้ขึ้นไปบนยอดไม้^{๑๔๐}

บริวารนกเหล่านั้น เมื่อถูกข่ายแล้วจึงได้พร้อมกันทำตามที่ประชุมตกลงกันไว้ ในที่สุดพวกนกกระเจาเหล่านั้นก็รอดพ้นจากความตาย เพราะเหตุที่พระยานกกระเจาที่เป็นผู้นำมีความรอบรู้ในเหตุ หลักการและวิธีการในอันจะนำหมู่คณะของตนให้พ้นจากภัยอันตรายได้นั้นก็คือการใช้ความสามัคคี พร้อมใจกันบินขึ้นเพื่อที่จะยกข่ายนั้นให้ลอยขึ้นไปบนยอดไม้ และในที่สุดนกเหล่านั้นก็พ้นจากความตายได้ เพราะผู้นำมีหลักการ รู้งานอย่างถูกต้อง ดังนั้น ผู้นำที่ดีจำเป็นจะต้องรู้หลักการ รู้งานอย่างถูกต้องตามหลักธัมมัญญตา จึงจะสามารถนำพาหมู่คณะไปสู่จุดหมายที่ถูกต้องและปลอดภัยได้เสมอ

สรุปได้ว่า ความสำคัญในการที่จะเป็นผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีจะต้องรู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้งานอย่างถูกต้อง แล้วตั้งตนอยู่ในหลักการที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจนและถูกต้องตามหลักธัมมัญญตา ผู้บริหารสถานศึกษานั้นก็จะสามารถนำพาหมู่ คณะมวลชนหรือสังคมไปสู่ความปลอดภัย ความสงบสุข และเจริญก้าวหน้าตามจุดหมายที่วางไว้ได้

(๒) อรรถัญญตา คือ รู้จักผล รู้จุดหมาย

อรรถัญญตา คือ รู้จุดหมาย รู้ความมุ่งหมาย และรู้จักผล กล่าวคือ ผู้นำที่ดีจะต้องรู้จักจุดหมาย หรือเป้าหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์หรือโครงการที่จะไปทางไหนเพื่อประโยชน์อะไร เพื่อให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างถูกต้องตามเป้าหมายนั้น

พระพุทธศาสนาได้กล่าวว่า อรรถัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้รอบรู้ รู้จักจุดหมาย รู้ประโยชน์ ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในธัมมัญญสูตร^{๑๔๑} ว่า

ภิกษุที่เป็นผู้รู้จักผลว่า ภิกษุในพระพุทธศาสนานี้เป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องเนื้อความใจความ ความมุ่งหมาย และประโยชน์ ในทางพระพุทธศาสนา กล่าวถึงภิกษุที่เป็นผู้รู้จักผลว่าภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้รู้ความหมายแห่งภาษิต คือ ถ้อยคำที่เป็นประโยชน์นั้นนี้เป็นความหมายแห่งภาษิตนี้ นี่เป็นความหมายแห่งภาษิตนี้

หากภิกษุไม่รู้เนื้อความแห่งภาษิตนั้นเลยว่า นี่เป็นความหมายแห่งภาษิตนี้ นี่เป็นความหมายแห่งภาษิตนี้ ไม่พึงเรียกเธอว่า เป็นอรรถัญญ แต่เพราะภิกษุรู้ความหมายแห่งภาษิตนั้นๆว่า นี่เป็นความหมายแห่งภาษิตนี้ นี่เป็นความหมายแห่งภาษิตนี้ ฉะนั้น ควรเรียกภิกษุนั้นว่าเป็นอรรถัญญตา

ดังนั้น การรู้จุดหมายหรือเป้าหมายนั้นเป็นสิ่งสำคัญมากอีกประการหนึ่ง สำหรับบุคคลที่เป็นผู้นำ หากไม่เข้าใจในจุดหมายหรือความมุ่งหมายของการกระทำแล้ว จะถือว่าเป็นผู้นำที่ดีไม่ได้ ดังเรื่องที่ปรากฏในปโรสหัสสชาดก ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสยกย่องพระสารีบุตรและอาจารย์กับศิษย์มีความว่า

ครั้งนั้น พวกเธอเล่าเรียนศิลปวิทยาในเมืองตักศิลาและออกบวชเป็นฤาษีเจริญมานอภิญญา มีบริวาร ๕๐๐ รูป พอถึงฤดูฝน ศิษย์คนโตจึงได้พาบริวารครึ่งหนึ่งไปอยู่ในถิ่นของมนุษย์ ในขณะที่พระโพธิสัตว์กำลังจะสิ้นชีวิตพอดี ลูกศิษย์ที่อาศัยอยู่กับท่านจึงถามท่านว่าข้าแต่ท่าน

^{๑๔๐} ชุ.ชา.จิตตาสี. (ไทย) ๒๗/๓๓/๑๔.

^{๑๔๑} อง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๔๓-๑๔๖.

อาจารย์ ท่านได้คุณพิเศษชนิดไหน อาจารย์จึงตอบว่า ไม่มีแม้แต่หน่อย แล้วท่านก็ได้เสียชีวิตลง ไปเกิดที่พรหมโลกชั้นอาภัสสระ เพราะท่านได้เจริญสมาธิจนถึงฌาน ตามคุณธรรมที่ท่านได้

เมื่อพระองค์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ เกิดในสกุลอุทิจจพราหมณ์เมื่อเจริญวัยแล้ว เมื่อลูกศิษย์เหล่านั้นได้ฟังคำที่อาจารย์ตอบว่า คุณพิเศษไม่มีแม้แต่หน่อยจึงพากันเข้าใจในคำตอบของท่านว่า ไม่มีคุณธรรมพิเศษอะไรแม้แต่หน่อย จึงไม่พากันทำสักการะความเคารพอาจารย์เมื่อศิษย์ผู้ใหญ่กลับมาจากที่อยู่ของมนุษย์จึงได้ถามศิษย์คนรองว่า ท่านอาจารย์ไปที่ไหน

ศิษย์ตอบว่า อาจารย์ของเราเสียชีวิตแล้ว ศิษย์ผู้ใหญ่จึงได้ถามอีกว่า พวกเจ้าได้ถามถึงคุณพิเศษของอาจารย์หรือไม่ ตอบว่า ถาม และท่านตอบว่า ไม่มีแม้แต่หน่อย เหตุนั้นพวกเราจึงไม่ทำความเคารพท่าน ฝ่ายศิษย์ผู้ใหญ่จึงได้กล่าวว่า พวกท่านไม่รู้ความหมายของถ้อยคำของอาจารย์ ท่านได้ฌาน อากิญจัญญายตนะสมาบัติแล้ว ศิษย์เหล่านั้นก็ไม่เชื่อในถ้อยคำของเขา แม้จะกล่าวซ้ำแล้วซ้ำเล่า

พระโพธิสัตว์ทราบเหตุนี้ จึงคิดว่า คนเหล่านี้เป็นคนอันธพาล ไม่เชื่อในถ้อยคำของศิษย์คนใหญ่ จากนั้นจึงได้ยืนอยู่ในอากาศด้วยอานุภาพอันใหญ่ แล้วกล่าวว่า แม้จะมีผู้มาประชุมกันตั้ง ๑,๐๐๐ คน พวกเหล่านั้น ให้พิจารณาตั้ง ๑๐๐ ปี ก็ไม่มีปัญญาทราบได้ แต่บุรุษผู้มีปัญญารู้แจ้งในถ้อยคำความมุ่งหมายของเรากล่าวเพียงผู้เดียวเท่านั้น ประเสริฐกว่า^{๑๔๒}

ด้วยเหตุนี้ เหตุผลจึงเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับความเป็นผู้บริหารสถานศึกษาจะเป็นเรื่องความเสื่อมหรือความเจริญ ขึ้นอยู่กับผู้บริหารมีเหตุผลหรือไม่ ในเรื่องนี้พระพุทธองค์ได้ทรงเปรียบเทียบภิกษุผู้ที่จะข้ามถึงฝั่ง คือ พระนิพพาน ด้วยนายโคบาลผู้ต้อนโคข้ามฝั่ง ซึ่งนายโคบาลนั้นมีทั้งผู้ที่มีความฉลาดใคร่ครวญในเหตุผลและผู้ไม่มีการใคร่ครวญอย่างมีเหตุผลหรือจุดหมายดังปรากฏในพระสูตรเรื่องจุฬโคบาลสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว นายโคบาลชาวมคธผู้มีปัญญาราม ไม่คำนึงถึงฤดูสารท ในเดือนท้ายฤดู ไม่ตรวจตราดูฝั่งแม่น้ำคงคาข้างนี้ เริ่มต้นฝูงโคข้ามไปฝั่งวิเทหรัฐปากโน้นโดยไม่ถูก ทำเลย ทันใดนั้น ฝูงโคได้ว่ายเวียนวนในท่ามกลางกระแสแม่น้ำคงคา ถึงความวอดวายเสียที่ตรงนี้เอง ข้อนี้เป็นเพราะเหตุไร

ภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์ พวกใดพวกหนึ่งที่ไม่ฉลาดต่อโลกนี้และโลกหน้าไม่ฉลาดต่อสิ่งได้อ่านาจนาร ไม่ฉลาดต่อสิ่งเหนืออ่านาจนาร ไม่ฉลาดต่อสิ่งได้อ่านาจนมฤตยูไม่ฉลาดต่อสิ่งเหนืออ่านาจนมฤตยู คนเหล่าใดจะสำคัญสิ่งที่ควรพึงควรเชื่อต่อสมณพราหมณ์เหล่านั้น ข้อนี้ไม่เป็นประโยชน์ และให้ทุกข์แก่ชนเหล่านั้นสิ้นกาลนานเช่นนั้นเหมือนกัน

ภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลชาวมคธผู้มีปัญญา นึกถึงฤดูสารทในเดือนท้ายฤดูฝน ได้ตรวจตราดูฝั่งแม่น้ำคงคาข้างนี้แล้ว เริ่มต้นฝูงโคให้เข้าไปฝั่งเหนือแห่งวิเทหรัฐปากโน้นโดยถูกทำที่เดียว เขาขับต้อนเหล่าโคอุสภ เป็นโคพ่อฝูง เป็นโคนำหน้าฝูงข้ามไปก่อน มันได้ว่ายตัดตรงกระแสแม่น้ำคงคาถึงฝั่งโดยสวัสดิ ต่อขึ้นจึงต้อนโคอื่น โคที่ใช้การได้ โคที่พอจะฝึกได้ ต้อนโคผู้เป็นโคเมียที่รุ่นคนองต้อนลูกโคและโคที่ซุบพอม มันก็ได้ว่ายตัดตรงกระแสแม่น้ำคงคาถึงฝั่งโดยสวัสดิ^{๑๔๓}

^{๑๔๒} ชุ.ชา.เอกก. (ไทย) ๒๗/๙๙/๔๑.

^{๑๔๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๐-๓๕๒/๓๘๔-๓๘๖.

สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่ดี จะต้องเป็นผู้รู้จุดหมาย รู้เป้าหมาย รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นอย่างชัดเจน แล้วมุ่งสู่จุดหมาย เป้าหมายนั้น ตามหลักอัตถัญญตา ผู้บริหารนั้นก็จะเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มองทุกอย่างทะลุปรุโปร่งสามารถ นำพาหมู่คณะหรือมวลชน และองค์กรไปสู่ความเจริญและประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้ง เป้าไว้ได้

(๓) อัตถัญญตา คือ รู้ตน

อัตถัญญตา คือ รู้ตน รู้ว่าตนเองมีคุณสมบัติ มีความสามารถอย่างไร และต้องรู้จักพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ ผู้นำที่ดั้นนั้นจะต้องสำรวจตนเองอยู่เสมอว่าตนเองมีจุดอ่อนจุดแข็งอะไร แล้วดำเนินการปรับปรุงจุดอ่อนของตน ในขณะที่เดียวกันก็พัฒนาจุดแข็งของตนให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ กล่าวคือ ผู้นำที่ดีควรมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สามารถเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงแห่งโลกอย่างแท้จริงเพื่อให้สามารถนำพามวลชนและองค์กรไปสู่จุดหมายได้ตามเป้าหมายที่วางไว้

พระพุทธศาสนาได้กล่าวว่า อัตถัญญตา หมายถึง การรู้จักตนเกี่ยวกับ ศรัทธา ศีลจาคะ สุตระ ปัญญา เป็นต้น ดังที่ปรากฏในธัมมัญญสูตร^{๑๔๔} ว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ รู้จักตนคือ รู้ว่าตนเองนั้นมีศรัทธาความเชื่อ มีศีล มีระเบียบวินัยมี สุตตะ คือ การศึกษาเล่าเรียน ได้ยิน ได้ฟัง มีจาคะ การสละ แบ่งปัน การปล่อยวาง มีปัญญาความรู้ ความสามารถ อยู่ประมาณเท่าใดบ้าง แล้ววางตนให้เหมาะสมกับฐานะ ภาวะ ความรู้ความสามารถ ของตนเอง ไม่ทำให้เกินความรู้ความสามารถของตนเอง ดังนี้เรียกว่าเป็นผู้รู้จักตน

การรู้ตนในแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา ก็คือ การรู้หลักความเจริญอย่างประเสริฐหลัก ความเจริญของอารยชนตามคุณธรรมที่เรียกว่า อารยวัฑฒิ ๕ ดังต่อไปนี้

๑) ศรัทธา ความเชื่อ ความมั่นในในพระรัตนตรัย ในหลักแห่งความเจริญความดี ความงามอันมีเหตุผล

๒) ศีล ความประพฤติดี มีวินัย เลี้ยงชีพสุจริต

๓) สุตตะ การศึกษาเล่าเรียน สดับฟัง ศึกษาหาความรู้

๔) จาคะ การเผื่อแผ่เสียสละ เอื้อเฟื้อ มีน้ำใจช่วยเหลือ ใจกว้าง พร้อมทั้งจะรับฟัง และร่วมมือ ไม่คับแคบเอาแต่ตัว

๕) ปัญญา ความรอบรู้ รู้คิด รู้พิจารณา เข้าใจเหตุผล คือรู้จักโลกและชีวิตตามความเป็นจริง

จากพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่าคุณสมบัติของผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีนั้นย่อมเป็นผู้ ประพฤติตนจนสามารถควบคุมพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจของตนเองได้อย่างถูกต้อง ตามหลักความเจริญอย่างประเสริฐ หรืออารยวัฑฒิ ๕ กล่าวคือ เป็นผู้รู้ตนเองทั้งในด้านคุณภาพทาง ความสามารถที่จะประกอบกิจการงานได้อย่างถูกต้อง และด้านคุณภาพจิตใจที่สามารถเป็นผู้มี คุณธรรม จริยธรรมที่ถูกต้อง สมควรแก่การยกย่องของบุคคลทั้งหลาย

นอกจากนี้การรู้ตนนี้ นับว่ามีความสำคัญอย่างมากในการเป็นผู้บริหารสถานศึกษา เพราะการวางตนไม่เหมาะสมกับฐานะย่อมนำมาซึ่งความผิดพลาดเสมอดังตัวอย่างที่ปรากฏใน สัพพราฐชาดก ซึ่งเป็นเรื่องพระโพธิสัตว์กับสุนัขจิ้งจอก มีใจความว่า

^{๑๔๔} อก.สตุตทก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๔๓-๑๔๖.

วันหนึ่งพระโพธิสัตว์คิดว่า จักสาธยายมนต์นั้นบนหินดาดที่เนินผา ปุโรหิตทำการสาธยาย มีสุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งนอนอยู่ในโพรงนั้น ได้ยินมนต์นั้นเหมือนกัน ได้ท่องจำจนแคล่วคล่อง เพราะสุนัขจิ้งจอกตัวนั้นในอรรถาพอดิตถัดไปได้เป็นพราหมณ์ผู้หนึ่งซึ่งคล่องแคล่วในปฐวีวิชัยมนต์ พระโพธิสัตว์ทำการสาธยายแล้วลุกไปกล่าวว่า มนต์ของเรานี้แคล่วคล่องหนอ สุนัขจิ้งจอกออกจากโพรงกล่าวว่า “ท่านพราหมณ์ผู้เจริญ มนต์นั้นแคล่วคล่องแก่ข้าพเจ้ายิ่งกว่าท่านเสียอีกแล้ววิ่งหนีไป”

พระโพธิสัตว์คิดว่าสุนัขจิ้งจอกตัวนี้ จักทำอกุศลใหญ่หลวงแน่ จึงติดตามไปได้หน่อยหนึ่ง สุนัขจิ้งจอกได้หนีเข้าไปในป่า สุนัขจิ้งจอกนั้นร้ายปฐวีวิชัยมนต์บังคับสุนัขจิ้งจอกเป็นร้อยๆไว้ในอำนาจ กระทำสัตว์ ๔ เท้า มีช้าง ม้า สิงห์ เสือ กระต่าย สุกร และเนื้อ เป็นต้น ทั้งหมดไว้ในอำนาจของตน และได้เป็นพญาสัตว์ชื่อว่า สัพพพาทฐะ ราชสีห์ยืนอยู่บนหลังช้างสองเชือก พญาสุนัขจิ้งจอกนั่งบนหลังราชสีห์กับนางสุนัขจิ้งจอก ผู้เป็นแม่เหสี นับเป็นยศยิ่งใหญ่

พญาสุนัขจิ้งจอกเมื่อด้วยยศมหันต์ เกิดความคิดชิงราชสมบัติพระเจ้ากรุงพาราณสี และมีบริวารแวดล้อม ๑๒ โยชน์ ได้ส่งสาส์นไปถึงพระราชาว่า จงมอบราชสมบัติให้แก่เราหรือจะรบ ขาวกรุงพาราณสีต่างพากันสะดุ้งหวาดกลัว ได้ปิดประตูพระนครแล้วตั้งมั่นอยู่ พระโพธิสัตว์กล่าวเป็นอุบายเพื่อจะให้สุนัขทำให้พญาสัตว์ราชเผดเสียง จากนั้นราชสีห์จึงเฝ้าปากเปล่งสีนหาทบนหลังช้าง ๓ ครั้ง อย่างไม่เคยเปล่งมาเลย ช้างทั้งหลายต่างสะดุ้งตกใจ สลัดสุนัขจิ้งจอกให้ตกไปที่พื้นและถูกช้างเหยียบจนแหลกละเอียดไป

สุนัขจิ้งจอกสัพพพาทฐะถึงแก่ความตาย ณ ที่นี้เอง ช้างเหล่านั้นได้ยินเสียงราชสีห์แล้วก็กลัวภัย คือ ความตายต่างก็สับสนหลุนวุ่นวายแทงกันตาย ณ ที่นั้น สัตว์ ๔ เท้าทั้งหมด แม้ที่เหลือมีเนื้อและสุกร เป็นต้น มีกระต่ายและแมวเป็นที่สุด ยกเว้นราชสีห์ทั้งหลายได้ถึงแก่ความตาย ณ ที่นี้เอง^{๑๔๕}

ชาดกนี้แสดงให้เห็นว่า การไม่รู้จักตนเองของสุนัขจิ้งจอกสัพพพาทฐะ ว่าอยู่ในฐานะอย่างไร มีความรู้ความสามารถหรือไม่ กล่าวคือ ไม่มีการประเมินตนเองให้ดีกว่ามีความสามารถเท่าใด แล้วกระทำลงไป ย่อมจะนำตนและผู้อื่นให้ได้รับความลำบาก เพราะเหตุที่ไม่รู้จักตนเองไม่รู้ภาวะของตน

ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องรู้ว่าตนมีภาวะอะไรอยู่ในสถานะใด มีคุณสมบัติ มีความพร้อมมีความถนัด สติปัญญา ความสามารถอย่างไร มีกำลังแค่ไหน มีจุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร ซึ่งจะต้องสำรวจตนเองและเตือนตนเองอยู่เสมอ ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาปรับปรุงตัวเองให้มีคุณสมบัติ มีความสามารถยิ่ง ๆ ขึ้นไป ไม่ใช่ว่าเป็นผู้บริหารแล้วจะเป็นคนสมบูรณ์ไม่ต้องพัฒนาตน ยิ่งเป็นผู้บริหารก็ยิ่งต้องพัฒนาตนเองตลอดเวลา

สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีจะต้องเป็นผู้รู้ตนอยู่เสมอ เป็นผู้ที่มีคุณธรรม อารยวัติ ๕ คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา ตามหลักอัตถยุตตาผู้บริหารนี้ก็จะเป็นผู้บริหารที่ดี มีการพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพทั้งด้านความสามารถในการบริหารงานอย่างถูกต้อง และคุณภาพด้านจิตใจที่ประกอบด้วยคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงามจนเป็นที่ยอมรับนับถือ ยกย่องจากบุคคลทั้งหลายและ

^{๑๔๕} พ.ช. (ไทย) ๒๗/๒๕๑/๑๑๔.

ด้วยคุณสมบัติทั้ง ๒ ประการนี้ ย่อมทำให้ผู้บริหารนั้นสามารถนำพามวลชน หมู่คณะ องค์กร และสังคมไปสู่ความสงบสุข และเจริญก้าวหน้าตลอดไป

(๔) มัตตัญญูตา คือ รู้จักประมาณ

มัตตัญญูตา คือ รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี กล่าวคือ ต้องรู้จักขอบเขตความพอเหมาะ ในการทำงานในเรื่องต่างๆ ดังนั้น ผู้นำที่ดีนั้นจะต้องรู้จักความพอเหมาะพอควรในการที่จะทำกิจการทุกอย่างให้ลุล่วงไปด้วยดีตามเป้าหมายที่วางไว้

ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวว่า มัตตัญญูตา หมายถึง รู้ประมาณในการรับปัจจัย ๔ ดังปรากฏในธัมมัญญสูตร ว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ รู้จักประมาณในการบริโภคปัจจัยสี่ในการเลี้ยงชีพ เช่น การรู้จักประมาณในการรับประเคน หรือการใช้สอยจีวร การรับอาหารบิณฑบาตและบริโภคอาหารให้พอประมาณแก่อัตตาของตนไม่มากไม่น้อยเกินไป การใช้เสนาสนะที่อยู่อาศัย ให้พอสมควรเหมาะสมกับสมณะสารถี ยารักษาโรคและบริวารอื่นๆ ที่ภิกษุเข้าไปเกี่ยวข้อง ต้องให้รู้จักความพอดีแก่ตนเอง หากภิกษุไม่รู้จักรับประมาณในการรับปัจจัยสี่ ไม่พึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญูแต่เพราะภิกษุรู้จักประมาณในการรับปัจจัยสี่จึงเรียกเธอว่า เป็นมัตตัญญู^{๑๔๖}

ดังนั้น การรู้ประมาณตามหลักมัตตัญญูตา ย่อมทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติมีความสุขความเจริญพอเหมาะแก่ฐานะของตน โดยรู้จักความพอดีในการดำเนินชีวิตทุกอย่างได้ถูกต้องเหมาะสมด้วยเหตุนี้ ผู้นำที่ดีตามหลักมัตตัญญูตา ย่อมนำมาซึ่งความพอเหมาะพอควรให้การดำเนินกิจการงานต่างๆ ทำให้สามารถนำพามวลชน หมู่คณะไปสู่ความสงบสุข ปลอดภัย และความเจริญอย่างแท้จริง

ในการใช้สอยปัจจัยสี่ของภิกษุตามหลักมัตตัญญูตานี้ ได้มีพระเถระรูปหนึ่งเป็นผู้ที่มีความ มกน้อยในปัจจัยสี่ตามมีตามได้ ดังปรากฏใน มหาสุรชาชาดก^{๑๔๗} เป็นเรื่องที่พระพุทธองค์ตรัสกับ ภิกษุ และท้าวสักกะกับพญานกแขกเต้า ดังมีใจความว่า ภิกษุรูปหนึ่งได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า และพระ พุทธองค์ทรงตรัสถามว่า

“ดูก่อนภิกษุ เธอไม่ลำบากด้วยบิณฑบาตหรือ เสนาสนะเป็นที่สบายดีหรือ ภิกษุรูปนั้นทรงกราบพูลให้ทรงทราบ พระศาสดาครั้งทรงทราบว่าเธอมีเสนาสนะ เป็นที่สบาย จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุ ธรรมดาสมณะเมื่อมีเสนาสนะเป็นที่สบายแล้ว ก็ควรละความโลภอาหารเสียยินดีฉันตามที่ได้มานั้น กระทำสมณะธรรมไปโบราณบัณฑิตทั้งหลาย แม้เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานเคี้ยวผงแห้งในต้นไม้ที่ตนอยู่อาศัยยังละความโลภอาหารมีความสันโดษไม่ทำลายมิตรธรรมไปเสียที่อื่น เหตุไรเธอจึงมาคิดว่าบิณฑบาตน้อย ฉันไม่ร่อย และละทิ้งเสนาสนะที่สบายเสีย” แล้วได้ตรัสอดีตนิทานมาสาธก ว่า

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ที่ป่าไม้มะเดื่อแห่งหนึ่งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา มีนกแขกเต้าหลายแสนตัว ต่อมาในฤดูแล้งผลมะเดื่อได้หมดลงนกแขกเต้าทั้งหลายได้พากันบินหนีไปหากิน ณ ที่อื่น ยังคงเหลือแต่พญานกแขกเต้าตัวหนึ่งเท่านั้น เป็นผู้มักน้อยสันโดษไม่หนีไปที่อื่น เมื่อผลมะเดื่อหมดก็กินหน่อ ใบ เปลือก และสะเก็ดของต้นมะเดื่อตามลำดับ โดยไม่คิดจะหนีไปไหน เป็นเหตุให้บัลลังก์ของท้าวสักกะแสดงอาการร้อน เพื่อทดสอบจิตใจของพญานกแขกเต้า ท้าวเธอจึงบันดาลให้ต้นมะเดื่อที่นกแขกเต้าอาศัยอยู่นั้นตายและแห้งลง มีลำต้นแตกเป็นช่องน้อยใหญ่ เวลาลมพัดจะมีเสียงดัง มีผิง

^{๑๔๖} อก.สตุตตก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๔๓-๑๔๖.

^{๑๔๗} จุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๔๒๙/๓๐๓-๓๐๕.

ไม่ไหลออกมาตามช่องที่แตกนั้น นกแขกเต้าก็ไม่หนีไปไหน ก็ยังกินผงไม้ไหลออกมาตามช่องที่แตกนั้นแหละเป็นอาหาร จนสุดท้ายต้นไม้ที่นั้นเหลือแต่ตอ พญานกแขกเต้าก็ไม่หนีไปไหน ยังคงจับอยู่ที่ตอต้นไม้ที่นั้น

ท้าวสักกะเมื่อทราบข่าวพญานกแขกเต้ามีความมกน้อยสิ้นโดยจริงๆ จึงแปลงร่างเป็นพญาหงส์ มีนางสุชาดาเป็นนางหงส์ติดตามไปด้วย บินไปจับที่ตอมะเดื่อใกล้พญานกแขกเต้าที่นั้นแล้วเจรจาว่า “นกแขกเต้า ผู้มีจะงอยปากสีแดง ท่านควรไปที่อื่นได้แล้ว อย่ามาตายที่ตรงนี้เลยท่านมาเยื่อใย อะไรกับต้นไม้แห่งนี้ ต้นไม้อื่นมีถมเถไป”

พญานกแขกเต้าร้องตอบว่า “ท่านพญาหงส์...ใครเป็นเพื่อนในยามทุกข์ยาก ผู้ที่นั้นเป็นสัตว์บุรุษ ย่อมไม่ทอดทิ้งเพื่อนผู้มีทรัพย์และไร้ทรัพย์ ต้นไม้ที่นี้เป็นทั้งเพื่อนเป็นทั้งญาติของเรา เราเพียงต้องการมีชีวิตอยู่เท่านั้น จึงไม่อาจทิ้งต้นไม้ไปได้ เพราะเหตุเพียงไม่มีผล นี่ไม่ยุติธรรมเลย”

จากชาดกเรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่า การที่บุคคลมีความพอใจยินดีในสิ่งที่ตนมีและรู้จักกตัญญูรู้คุณค่าของที่อยู่อาศัย ย่อมเป็นที่ชื่นชมว่าสรรเสริญของนักปราชญ์บัณฑิต ดังนั้น การรู้จักประมาณในความเป็นอยู่เช่นที่อาศัย รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร รู้จักประมาณให้เหมาะสมกับรายรับรายจ่ายของตนเอง ไม่ทะเยอทะยานจนเกินฐานะแล้ว ย่อมจะได้รับความสุขและนำความเจริญมาสู่สังคมที่อยู่ของตนเองและมารู้จักประมาณอีกประการหนึ่ง คือ รู้จักประมาณในการรับและการให้ รู้จักประมาณตนว่า ควรรับอะไรจากใครเพียงใด ควรให้อะไรแก่ใครเพียงใด ควรวางตัวอย่างไร ควรปฏิบัติอย่างไรให้พอเหมาะพอดีให้พอประมาณ และทรงตรัสถึงหลักธรรมที่จะทำให้บุคคลเป็นผู้ที่รู้จักประมาณ นั่นคือ หลักสันโดษ คือ ความยินดีด้วยปัจจัยที่ตนมีตนได้ ไม่แสวงหาในสิ่งที่ไม่สมควรมีความขยัน ไม่เกียจคร้าน ความสันโดษนั้นแบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑) พอดีกับสิ่งได้มาหรือมีอยู่ (ยถาลาภะ) คือ เอาสิ่งที่ได้มาหรือมีอยู่เป็นเกณฑ์แล้วทำให้พอเหมาะพอดีกับสิ่งที่ได้มาหรือมีอยู่ ให้พอเหมาะพอดีกับความจำเป็นก่อนหลังเพื่อให้เกิดคุณค่าที่แท้จริง

๒) พอดีกับกำลังความสามารถ (ยถาลพละ) คือ เอากำลังความสามารถเป็นเกณฑ์วัดแล้วให้พอเหมาะพอดีกับความสามารถนั้น ไม่ทำให้เกินกำลังความรู้ความสามารถ

๓) พอดีกับฐานะ (ยถาสารูปะ) คือ เอาฐานะหรือความเหมาะสมความควรเป็นเกณฑ์ แล้วทำให้เหมาะกับฐานะ

ลักษณะ ๓ อย่างนี้ ควรใช้ประกอบซึ่งกันและกัน จึงจะช่วยให้สามารถทำกิจการงานใดๆ ก็ตามให้พอเหมาะพอดีอย่างได้ผลเต็มที่

การรู้จักประมาณอีกประการหนึ่ง คือ ทางสายกลาง ซึ่งเป็นหนทางในการทำงานของผู้บริหารสถานศึกษา จะต้องไม่ตึงและไม่หย่อนเกินไป ดังเช่น พระพุทธเจ้าได้ทรงทดลองปฏิบัติเครื่องครัดก็ไม่ประสบผลสำเร็จ ต่อเมื่อพระองค์หันมาปฏิบัติทางสายกลาง จึงประสบผลสำเร็จ ดังที่พระองค์ได้ตรัสไว้ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร มีข้อปฏิบัติที่ไม่ควรดำเนินอยู่ ๒ อย่าง คือ

๑) กามสุขัลลิกานุโยค เป็นข้อปฏิบัติหย่อนยานที่ยึดติดในกามคุณ ความพอใจในอารมณ์ของตน เป็นหลักการกระทำที่ไม่เกิดประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อการบรรลุนิพพาน

๒) อัตตกิลมัตถานุโยค เป็นข้อปฏิบัติที่ตึงเกินไปการทรมานตนให้ได้รับความทุกข์เวทนาด้วยประการต่างๆ ดังนั้น พระองค์จึงตรัสถึงทางปฏิบัติสายใหม่ขึ้นมา นั่นคือ มัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่ มรรค ๘ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นทางแห่งความพอประมาณนั่นเอง

ความพอดีหรือหลักการรู้จักประมาณ ซึ่งจะเป็นข้อที่เสริมทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย และการรู้จักประมาณของผู้บริหารสถานศึกษาอีกประการ เช่น ผู้ปกครองบ้านเมืองรู้จักประมาณในการใช้อำนาจการปกครอง การให้ทุนการให้โทษ ในการปกครอง จึงจะมีส่วนช่วยในการบริหารงานให้แก่ผู้นำ

สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีตามหลักมัตถัญญุตานั้น จะต้องเป็นผู้บริหารที่ประกอบด้วยหลักธรรมแห่ง มัชฌิมาปฏิปทา คือดำเนินตามทางสายกลางอันประกอบไปด้วยองค์ มรรค ๘ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันจะทำให้ผู้บริหารสถานศึกษานั้นเป็นผู้รู้ประมาณ มีความพอเหมาะพอดีในการดำเนินกิจการทุกอย่างเพื่อประโยชน์สุขแห่งมวลชนและหมู่คณะอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ความพอเหมาะพอดี ความรู้ประมาณนั้นควรเป็นไปตามหลักสันโดษ คือความพอดีกับสิ่งได้มาหรือมีอยู่ (ยถาลาภะ) ความพอเหมาะพอดีกับกำลังความสามารถ (ยถาพละ) และความพอเหมาะพอดีกับฐานะ (ยถาสารูปะ) ดังได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาที่ดี ย่อมมีความรู้ประมาณ ความเหมาะสมพอดีตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา และหลักสันโดษอย่างถูกต้องแล้ว ผู้บริหารสถานศึกษานั้นจะสามารถบริหารกิจการทุกอย่างด้วยความเข้าใจวัตถุประสงค์อย่างถูกต้อง และสามารถนำพามวลชนและหมู่คณะไปสู่ความสงบสุข ปลอดภัย และก้าวหน้าตลอดไป

(๕) กาลัญญุตาคือ รู้จักเวลา

กาลัญญุตาคือ รู้จักเวลา รู้จักเวลาที่ควรประกอบกิจการงานต่างๆ หรือทำงานให้ทันกับเวลา เหมาะกับเวลาและรู้คุณค่าของเวลา ผู้นำที่ประสบความสำเร็จนั้นจะต้องเป็นผู้รู้จักการบริหารเวลาหรือวางแผนให้เหมาะสมกับเวลาอย่างถูกต้อง

ในทางพระพุทธศาสนา กล่าวถึง กาลัญญุตาคือ การรู้จักแนวปฏิบัติอันเหมาะสมกับกาลเทศะ ดังปรากฏในธัมมัญญสูตร^{๑๔๘} ว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ประกอบไปด้วยความรู้ว่า เวลานี้เป็นเวลาควรศึกษา ควรถาม เวลานี้ควรเป็นเวลาทำความเพียร ควรหลีกเลี่ยงจากหมู่คือ รู้จักการปฏิบัติให้สอดคล้องกับกาลเทศะ ให้เหมาะสมกับสมณะ รู้คุณค่าของเวลา เมื่อภิกษุมีความรู้ความเข้าใจในการใช้เวลา ย่อมจะเป็นผู้มีคุณความเจริญในพระพุทธศาสนา เพราะทำให้ถูกต้องกับกาลเวลา

ดังนั้น การรู้จักเวลา รู้จักคุณค่าแห่งเวลา รู้จักการบริหารเวลาอย่างถูกต้องตามหลักกาลัญญุตาคือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งของการเป็นผู้นำที่ดีในการที่จะวางแผนงานในกิจการต่างๆ ได้อย่างถูกต้องและทันต่อสถานการณ์โลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทำให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ได้ การดำเนินกิจการต่างๆ เมื่อทำให้ถูกต้องเหมาะสมกับกาลเวลาแล้ว ย่อมได้รับประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น แต่หากว่าการทำอะไรไม่สอดคล้องกับความเหมาะสม ก็ย่อมส่งผลเสียให้แก่ตนเองและผู้อื่น ในเรื่องนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับภิกษุที่ละเลยกิจวัตรปฏิบัติตนไม่เหมาะสมกับสมณะ ดังปรากฏในอภการวชิชาดก^{๑๔๙} ซึ่งมีเนื้อความว่า

^{๑๔๘} อัง.สตุตตก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๔๔-๑๔๕.

^{๑๔๙} ชุ.ชา.เอกก. (ไทย) ๒๗/๑๑๙/๔๙.

ภิกษุชาวพระนครสาวัตถีรูปหนึ่ง บรรพชาในพระศาสนาแล้วไม่เรียนวัตรหรือสิกขา เธอไม่รู้ว่าเวลานี้ควรทำวัตร ควรปรนนิบัติ ควรเล่าเรียน เวลานี้ควรท่อง ส่งเสียงดัง ในขณะที่ตนตื่นขึ้นทุกๆ ยาม ภิกษุทั้งหลายไม่เป็นอันได้หลับได้นอน ต่างพากันกล่าวโทษของเธอในธรรมสภา พระพุทธองค์ทรงทราบแล้วตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไม่ใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้นที่ภิกษุนี้ส่งเสียงไม่เป็นเวลา แม้ในกาลก่อน ภิกษุรูปนี้ได้เกิดเป็นไก่ ก็ส่งเสียงไม่เป็นเวลาเหมือนกับการที่เขาไม่รู้จักกาลเวลา ชน จึงเป็นเหตุให้ถูกบิณฑกจนถึงสิ้นชีวิต

ในอดีตกาลพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ในพระนครพาราณสี และเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในสกุลอุทิจจพราหมณ์ และเจริญวัยแล้วสำเร็จการศึกษาในศิลปวิทยาทุกอย่าง เป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ บอกศิลปะแก่มาณพประมาณ ๕๐๐ มีไก่ขันยามอยู่ตัวหนึ่งซึ่งทำให้พวกเขาพากันลุกตามเสียงขันของมันศึกษาศิลปะอยู่และไก่ได้ตายเสียจาก พวกเขาจึงเที่ยวแสวงหาไก่อื่นมาแทนผู้หนึ่งหักฟืนอยู่ในป่าช้า เห็นไก่ตัวหนึ่งก็จับมาใส่กรงเลี้ยงไว้ ไก่ตัวนั้นไม่รู้ว่าควรจะขันในเวลาไหน เพราะมันเติบโตในป่าช้า บางคราวก็ขันตึกกินไปไม่อาจศึกษาได้ มาณพกล่าวกันว่า เดียวมันขันตึกไป เดียวก็ขันสายไป อาศัยไก่ตัวนี้ พวกเราเรียนศิลปวิทยาไม่สำเร็จ จึงช่วยกันบิณฑกถึงสิ้นชีวิต แล้วบอกอาจารย์ว่า ไก่ที่ขันไม่เป็นเวลา พวกผมฆ่ามันเสียแล้ว อาจารย์กล่าวว่า มันถึงความตาย เพราะมันเจริญเติบโตโดยมิได้รับการสั่งสอนเลย ไก่ตัวนี้ไม่เติบโตอยู่กับพ่อแม่ ไม่ได้อยู่ในสำนักของอาจารย์ ย่อมไม่รู้จักกาลที่ควรขันและไม่ควรขัน ดังนี้

ชาดกนี้ได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การรู้จักเวลาในการทำกิจการใดๆ เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง หากว่าบุคคลใดไม่รู้จักประกอบกิจการใดๆ ให้เหมาะสมกับเวลาแล้วย่อมก่อให้เกิดความเสียหายหรือหายนะแก่ตนเอง ดังเช่นที่ไก่ในชาดกไม่รู้เวลาในการขันที่เหมาะสม จึงทำให้ต้องถูกฆ่าตายในที่สุด ดังนั้นการเป็นผู้นำที่ดีควรจะต้องรู้จักเวลาที่เหมาะสมในการทำกิจการต่างๆ ให้ถูกต้อง มิฉะนั้นแล้วย่อมจะสามารถนำมาซึ่งความเสียหายแก่ตนเองและผู้อื่นได้

จากตัวอย่าง ที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยพอจะสรุปได้ว่าผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีตามหลักกาลัญญุตานั้นจะต้องเป็นผู้นำที่รู้จักเวลาเหมาะสมในการทำกิจการทุกอย่างอย่างถูกต้อง รู้จักบริหารเวลาให้เหมาะสม รู้จักคุณค่าของเวลา รู้จักการวางแผนการใช้เวลาให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ ตามการเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างถูกต้อง ผู้บริหารสถานศึกษานั้นก็ย่อมจะสามารถนำหมู่คณะ มวลชนและสังคม ไปสู่ความสงบสุขและก้าวหน้าตามความเหมาะสมแห่งเวลาอันควร

(๖) ปริสัญญูตา คือ รู้ชุมชน

ปริสัญญูตา คือ รู้ชุมชน รู้สังคม ตั้งแต่ในขอบเขตที่กว้างขวางจากสังคมโลก สังคมประเทศชาติ ว่าอยู่ในสถานการณ์อย่างไร มีปัญหาอย่างไร จะได้สามารถเข้าใจความต้องการของสังคมนั้นได้ถูกต้อง หรือแก้ไขปัญหานั้นได้ตรงจุด นอกจากนี้ยังต้องรู้เข้าใจระเบียบกฎเกณฑ์ วัฒนธรรม ประเพณี ของสังคมนั้นๆ ได้อย่างถูกต้อง เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมนั้นได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น ผู้นำที่ดีจะต้องรู้เข้าใจสังคมอย่างถูกต้อง เพื่อให้สามารถเข้าใจถึงสถานการณ์ต่างๆ ของสังคมนั้นๆ ได้อย่างถูกต้อง จะได้สามารถนำความสงบสุข สันติสุขความก้าวหน้ามาสู่มวลชน หมู่คณะและสังคมได้

ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าว ปรีชาญาณ หมายถึง การรู้จักบริษัท และแนวปฏิบัติของ บริษัท ดังปรากฏในธัมมัญญสูตร^{๑๕๐} ว่า

ภิกษุเป็นผู้รู้จักบริษัท คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ รู้จักบริษัทหรือรู้จักชุมชนเหล่านี้เป็น กษัตริย์ เป็นพราหมณ์ เป็นคหบดี ชนเหล่านี้เป็นสมณะในชุมชนนั้น ควรเข้าไปหาอย่างนี้ ควรยืนอย่างนี้ ควรนั่งอย่างนี้ ควรกล่าวอย่างนี้ ควรสงบอย่างนี้ หากภิกษุไม่รู้จักว่าชุมชนเหล่านั้นและวางตนไม่เหมาะสมกับสังคมหรือชุมชนนั้นแล้ว ไม่ควรเรียกเธอว่าเป็นปรีชาญาณ แต่เพราะภิกษุรู้ว่า นี่เป็นกษัตริย์ เป็นพราหมณ์ เป็นคหบดี เป็นสมณะ ในบริษัทนั้น เราควรเข้าไปหาอย่างนี้ ควรยืนควรนั่งอย่างนี้ ควรกล่าวควรสงบอย่างนี้ จึงเรียกเธอว่า เป็นปรีชาญาณ

ในพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่า การรู้จักว่าชุมชนใดๆ เป็นสังคมประเภทไหน ย่อมทำให้บุคคลนั้นสามารถวางตนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมในสังคมนั้นๆ อีกทั้งยังเป็นที่ยอมรับนับถือจากบุคคลในสังคมนั้นๆ ด้วย ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาที่รู้จักชุมชนเป็นอย่างดีย่อมสามารถวางตนได้อย่างเหมาะสมในสังคมนั้น อีกทั้งยังสามารถบริหารจัดการกิจการต่างๆ ของสังคมนั้นให้ถูกต้องตามกฎหมาย เกณฑ์ ประเพณี แบบแผน ทำให้เป็นที่เคารพนับถือ ยกย่องของหมู่คณะ หรือจากมวลชน ตลอดจนสามารถนำมาซึ่งความสงบสุข ความเจริญก้าวหน้ามาสู่สังคมนั้นๆ ด้วย

ในการที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะรู้จักชุมชนได้ดีอีกประการหนึ่งนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ของบุคคลในสังคมซึ่งจะปฏิบัติต่อกันได้อย่างถูกต้อง ในข้อนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับสิงคาลบุตรในเรื่องทิศทั้ง ๖ ซึ่งมีสาระสำคัญต่อผู้บริหารสถานศึกษาในการบริหารชุมชนที่ควรรู้ ดังต่อไปนี้

๑) ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดามารดา จะต้องดูแลบุตรธิดาของตน มิให้ทำชั่ว แนะนำให้เป็นคนดี ให้การศึกษา เป็นต้น เมื่อบุตรธิดาได้รับการดูแลเช่นนั้นแล้ว ควรปฏิบัติตนต่อท่านในทางที่ดี เช่น เลี้ยงดูท่านในคราวจำเป็น ดำเนินกิจการ รักษาวงศ์สกุลของท่านมิให้เสื่อมเสีย

๒) ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครู อาจารย์ จะต้องแนะนำศิษย์ด้วยดี ไม่ปิดบังอำพราง ยกย่องในหมู่คณะ เป็นที่พึ่งของศิษย์ได้ เป็นต้น เมื่อศิษย์ได้รับการอนุเคราะห์จากครูอาจารย์แล้วพึงตอบแทนท่านด้วยการรับใช้ท่าน เชื่อฟังท่าน เคารพท่าน และตั้งใจศึกษา

๓) ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ ภรรยาและสามี จะต้องปฏิบัติต่อกันดังนี้ ภรรยาจะต้องจัดงานบ้านด้วยดี สงเคราะห์ญาติของสามี ซื่อสัตย์ต่อสามี รักษาทรัพย์ที่สามีด้วยดี เป็นต้น และสามีควรปฏิบัติต่อภรรยาด้วยการยกย่อง ไม่ดูหมิ่น ไม่นอกใจ ให้เครื่องแต่งตัวแก่ภรรยา

๔) ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรหรือเพื่อนที่จะปฏิบัติต่อกันดังนี้ เช่น ด้วยการกล่าว ถ้อยคำไพเราะ วางตนเสมอต้นเสมอปลายต่อเพื่อน เป็นที่พึ่งของกันและกันได้ ไม่ทิ้งเพื่อนในยามวิบัติ และนับถือวงศ์ตระกูลของเพื่อน

๕) ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนงาน คนรับใช้ หรือผู้ใต้บังคับบัญชา จะต้องปฏิบัติต่อนายจ้างหรือเจ้านาย คือ ลูกทำงานก่อนนายเลิกที่หลังนาย ถือเอาเฉพาะของที่นายให้ ทำงานให้ดียิ่งขึ้น ยกย่องนาย เป็นต้น

^{๑๕๐} อก.สตุตตก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๔๕.

๖) ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณะ นักบวช ผู้ทรงคุณธรรมอันสูง ควรอนุเคราะห์แก่คฤหัสถ์ เช่น ห้ามไม่ให้ทำชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม อธิบายข้อความให้แจ่มชัดและบอกทางสวรรค์ให้คฤหัสถ์ เมื่อได้รับการอนุเคราะห์ควรตอบแทนด้วยการจะพูดจะทำ จะคิดต้องประกอบด้วยความเมตตา การต้อนรับด้วยดี และการให้ทานด้วยปัจจัยสี่^{๑๕๑}

ดังนั้น การที่ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถเข้าใจและปฏิบัติตามหลักทิศทั้ง ๖ ได้อย่างถูกต้องย่อมแสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารสถานศึกษานั้นเป็นบุคคลที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลต่างๆ ในสังคมนั้นๆ ได้อย่างถูกต้องจนสามารถทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะได้ ก็สามารถนำมาซึ่งความสันติสุขในสังคมนั้นได้ตลอดไป

สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีตามหลักปรัญญาตา จะต้องรู้ชุมชน รู้สังคม อย่างถูกต้องในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านกฎเกณฑ์ ประเพณี วัฒนธรรม เป็นต้น เพื่อผู้บริหารสถานศึกษานั้นจะสามารถวางแผนงานได้อย่างเหมาะสม ปฏิบัติงานตามแผนงานได้อย่างถูกต้อง สอดคล้องตามสังคมนั้นๆ อีกทั้งสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้ถูกต้องตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างทันโลกทันเหตุการณ์ เพื่อนำพาหมู่คณะและสังคมไปสู่ความสงบสุขและก้าวหน้าต่อไปนอกจากนี้ผู้บริหารสถานศึกษาที่ดียังควรเข้าใจหลักทิศทั้ง ๖ เพื่อให้สามารถสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีขึ้นในสังคมหรือองค์กรนั้นๆ ได้อย่างถูกต้อง ทำให้การดำเนินงานทุกอย่างเป็นไปด้วยความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้นด้วย

(๗) บุคคลปโรปรัญญาตา คือ รู้จักบุคคล

บุคคลปโรปรัญญาตา คือ การรู้บุคคล รู้ประเภทของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องด้วย รู้ว่าควรปฏิบัติต่อเขาได้ถูกต้องเหมาะสมและได้ผลอย่างไร ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีย่อมต้องรู้บุคคล รู้ประเภทของบุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี เพื่อให้สามารถเลือกใช้คนให้เหมาะสมกับงานในการบริหารงานทุกๆ ด้าน เพื่อให้เกิดประโยชน์และคุณค่าแก่ผู้ปฏิบัติงานทุกคน ตลอดจนสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับหมู่คณะและองค์กรได้ตามเป้าหมายที่วางไว้

ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึง บุคคลปโรปรัญญาตา คือ การรู้บุคคลและลักษณะความต้องการของบุคคล ดังปรากฏในธัมมัญญสูตร^{๑๕๒} ว่า ภิกษุผู้ที่มีความรู้เรื่องบุคคลของภิกษุในธรรมวินัยนี้ รู้จักบุคคล ๒ จำพวก ได้แก่

๑) รู้ลักษณะบุคคลผู้ที่เป็นบัณฑิต รู้บุคคลที่มีความต้องการจะพบ บุคคลผู้เป็นพระอริยะหรือผู้ที่เป็นบัณฑิต เป็นคนดีมีศีลธรรม สนใจในคำสั่งสอน แล้วนำมากระทำตามคำสั่งสอนนั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น

๒) รู้จักลักษณะของบุคคลที่ไม่ใช่บัณฑิต ไม่ต้องการเห็นบุคคลที่เป็นบัณฑิตหรือพระอริยะ และไม่ต้องการจะฟังธรรมคำแนะนำสั่งสอนจากท่านผู้รู้

ในพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่า การรู้จักคบบุคคลผู้เป็นบัณฑิต ย่อมนำมาซึ่งประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น แต่หากคบคนพาลย่อมนำไปสู่ความหายนะทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นด้วย ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีจึงควรเลือกคบบุคคลที่ดี เพื่อให้สามารถนำความเจริญมาสู่ตนเองและหมู่คณะได้

^{๑๕๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๒-๒๔๔/๑๙๙-๒๐๐.

^{๑๕๒}อง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๔๕-๑๔๖.

ตลอดไป ในการรู้จักบุคคลหรือการที่จะเลือกคบคนนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงให้เห็นความสำคัญในข้อนี้ ดังปรากฏในชาดกเรื่อง สันติคัมภชาดก ซึ่งมีใจความว่า

ณ ป่าจิวโกल्ली กับภูเขาสูงหนึ่ง มีลูกนกแขกเต้า ๒ ตัว อาศัยอยู่ทางด้านทิศเหนือของภูเขาเป็นที่อาศัยของหมู่บ้านโจร ๕๐๐ ส่วนทางทิศใต้ของภูเขาเป็นที่อยู่ของพระฤาษี วันหนึ่งลูกนกแขกเต้าถูกพายุพัดไปตกในต่างทิศทางกัน ตัวหนึ่งถูกพัดไปตกที่หมู่บ้านโจร ๕๐๐ โจรได้เลี้ยงไว้ ตั้งชื่อว่า พุ่มหอก อีกตัวหนึ่งลมพัดไปตกที่อาศรมของฤาษี พวกฤาษีเลี้ยงไว้ตั้งชื่อว่า ดอกไม้ พระราชาทรงพระนามว่า ปัญจาละ เสด็จทรงรถไปสู่ป่าพร้อมข้าราชการบริพารเพื่อล่าเนื้อ พระองค์ได้ล่าติดตามเนื้อแต่ไม่พบ จึงเสด็จกลับได้หยุดพักผ่อนสร้งน้ำ เสวยน้ำและบรรทมใต้ต้นไทร ริมฝั่งแม่น้ำใกล้กับหมู่บ้านโจร พวกโจรพากันเข้าป่า คงเหลือแต่นกพุ่มหอกกับคนครัวสองคนเท่านั้น นกพุ่มหอกได้ออกจากหมู่บ้าน บังเอิญพบพระราชากำลังบรรทมอยู่ใต้ต้นไทร จึงบอกคนทำครัวเป็นภาษามนุษย์ว่า

“พวกเราจะปลงพระชนม์พระราชานี้เสีย และให้ปลดเสื้อผ้าเครื่องทรงมาให้หมด” พระราชาตื่นจากบรรทม ได้ยินดังนั้น เห็นว่ามีภัยอยู่เฉพาะหน้า จึงหนีไปถึงอาศรมของฤาษีซึ่งพวกฤาษีได้เข้าป่าไปเพื่อเก็บผลไม้ คงเหลือแต่นกดอกไม้ตัวเดียว เมื่อนกดอกไม้เห็นพระราชาจึงได้กล่าวต้อนรับว่า “ขอเดชะพระมหาราช ข้าพระองค์มาดี ไม่ได้มาร้ายเลย” พระราชาเมื่อทรงได้สดับดังนั้น ทรงเลื่อมใสในการต้อนรับ ทรงสรรเสริญนกดอกไม้ตัวนี้ และทรงดำหนินกพุ่มหอกว่า “นกดอกไม้เป็นนกที่มีคุณธรรมเยี่ยม มีมารยาทดี แต่มนุษย์อีกตัวหนึ่งพูดแต่คำหยาบ มักได้ มีความโลภในจิตใจ” นกดอกไม้เมื่อได้ยินดังนั้น จึงกราบทูลว่า

“ขอเดชะพระมหาราช ข้าพระองค์เป็นนกร่วมมารดาเดียวกันกับนกนั้น แต่เพราะเขาเติบโตในสำนักที่ไม่ดี พวกโจรสอนให้ทำโจรกรรมอยู่ตลอดเวลา ส่วนข้าพระองค์เติบโตใหญ่อยู่ในสำนักของคนดี พวกฤาษีแนะนำด้วยธรรมะนั้น ข้าพระองค์ทั้งสองจึงมีคุณธรรมแตกต่างกัน” และนกดอกไม้ได้กล่าวต่อไปอีกว่า

“ข้าแต่พระมหาราช ก็การที่คนคบบุคคลประเภทใด จะเป็นคนดีหรือไม่ดี มีศีลหรือไร้ศีลก็ตาม เขาย่อมตกไปตามอำนาจของคนชนิดนั้น” พระราชาได้ทรงสดับอย่างนั้นแล้ว เกิดความเลื่อมใสต่อนกดอกไม้ จึงอภัยให้แก่กนกแขกเต้าทั้งหลาย และให้คณะของฤาษีพำนักในพระราชอุทยาน ทำนุบำรุงจนตลอดชีวิต^{๑๕๓}

สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีตามหลักบุคคลโปรปริญญุตานัน จะต้องรู้จักบุคคลประเภทของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องด้วยโดยเฉพาะผู้ร่วมงาน ผู้ร่วมปฏิบัติงานและดำเนินการไปด้วยกัน เพื่อให้สามารถปฏิบัติต่อเขาอย่างถูกต้องเหมาะสมและได้ผล ตลอดจนสามารถเลือกใช้คนให้เหมาะสมกับงาน ในการบริหารกิจการงานทุกๆ ด้านก็เพื่อทำให้เกิดประโยชน์และความก้าวหน้าทั้งแก่ผู้ปฏิบัติงาน หมู่คณะและองค์กร ตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ ผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีจะต้องรู้จักเลือกบุคคลผู้เป็นคนดี ผู้เป็นบัณฑิต เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง หมู่คณะ และสังคม เพราะการเลือกคบคนไม่ดี หรือคนพาล ย่อมนำมาซึ่งความหายนะแก่ตนเอง หมู่คณะและสังคม ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีจึงควรพิจารณาวิเคราะห์ในการเลือกคบคนดี เพื่อให้สามารถนำความสุขความเจริญก้าวหน้ามาสู่ตนเอง หมู่คณะและองค์กรได้ตลอดไป หลักสัพปริสธรรม ๗ เท่าที่ปรากฏในคัมภีร์

^{๑๕๓} พ.ชา.วิสติ. (ไทย) ๒๗/๑๕๙-๑๘๕/๔๙๗-๕๐๑.

ทางพระพุทธศาสนามีจำนวนมาก ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นคุณธรรมสำหรับคนดี และในขณะเดียวกันก็เป็นคุณธรรมที่สำคัญของการเป็นผู้บริหารสถานศึกษาด้วย ผู้วิจัยจึงสามารถสรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเน้นในการส่งเสริมผู้บริหารสถานศึกษาที่เป็นคนดี มีจริยธรรม มีคุณธรรม มาปกครอง หมู่คณะ สังคม และประเทศชาติ เพื่อให้เกิดความสงบสุข การพัฒนาหมู่คณะ สังคมและประเทศชาติให้มีศักยภาพที่มั่นคงและก้าวหน้าตลอดไปในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

๕. บทบาทของผู้บริหารตามหลักสัปปุริสธรรม ๗

หลักธรรมสัปปุริสธรรม ๗ มีส่วนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ จะมีความเหมาะสมกับความเป็นผู้บริหารสถานศึกษาปรากฏพุทธโอวาทเรื่องธรรมของคณบดี (สัทบุรุษ) คนที่สมบูรณ์แบบ หรือมนุษย์โดยสมบูรณ์ ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกที่ดี มีคุณค่า ที่แท้จริงของมนุษย์ชาติ มีธรรมะ หรือคุณสมบัติที่เรียกว่า สัปปุริสธรรม ๗ ประการ^{๑๕๔} ซึ่งประกอบด้วยหลัก ๗ ประการ ดังนี้

(๑) **ธัมมัญญตา** รู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตในการปฏิบัติกิจหน้าที่และดำเนินกิจการต่างๆ รู้เข้าใจสิ่งที่ตนประพฤติ ปฏิบัติ ตามเหตุผล เช่นรู้ว่าตำแหน่งฐานะ อาชีพ การงานของตน มีหน้าที่และความรับผิดชอบ อย่างไร มีอะไรเป็นหลักการ จะต้องทำอะไรอย่างไรจึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จที่เป็นไปตาม หน้าที่และความรับผิดชอบนั้นๆ ดังนั้นเป็นต้น ตลอดจนถึงสูงสุดคือรู้เท่าทันกฎธรรมดา หรือหลักความจริงของธรรมชาติ เพื่อปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของโลก และชีวิตนั้น ดังนั้นเมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้นำได้ ดังนี้

คุณสมบัติของผู้บริหารสถานศึกษา

๑. เป็นผู้วิวิสัยทัศน์กว้างไกลและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
๒. เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในระบบการบริหารอย่างดี
๓. มีความกล้าในการตัดสินใจอย่างรอบคอบและถูกต้อง
๔. เป็นผู้มีความรับผิดชอบสูง

บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา

๑. กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร
๒. วางนโยบายควบคุมสั่งการให้กิจการงานต่างๆ บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้
๓. มุ่งพัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพ มีความก้าวหน้าสม่ำเสมอ เพื่อให้องค์กรสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดไปในยุคโลกาภิวัตน์

(๒) **อัตถัญญตา** รู้ความหมายและรู้จักผล คือรู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติเข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าหลักการนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร รู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้นๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้นๆ เพื่อประสงค์ประโยชน์ หรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไรที่ไม่มีหน้าที่ตำแหน่ง หรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไร ที่ให้มีหน้าที่ตำแหน่ง ฐานะการงานอย่างนั้นๆ เขากำหนดวางกันไว้ เพื่อความมุ่งหมายอะไร กิจการที่ตนทำอยู่ขณะนี้ เมื่อทำไปแล้วจะ

^{๑๕๔}ที.ปา (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔, อัง.สศตค.(ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๔.

บังเกิดผลอะไรบ้าง เป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไรดังนี้เป็นต้น ตลอดจนถึงขั้นสูงสุดคือรู้ความหมายของ คติธรรมดา และประโยชน์ที่เป็นสาระของชีวิต ดังนั้นเมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณา คุณสมบัติและบทบาทของผู้นำได้ ดังนี้

คุณสมบัติของผู้บริหารสถานศึกษา

๑. เป็นผู้มีความวิสัยทัศน์กว้างไกลและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
๒. เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในระบบการบริหารอย่างดี
๓. มีความกล้าในการตัดสินใจอย่างรอบคอบและถูกต้อง
๔. เป็นผู้มีความรับผิดชอบสูง

บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา

๑. กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร
๒. วางนโยบายควบคุม สั่งการ ให้กิจการงานต่างๆ บรรลุเป้าหมายตาม วัตถุประสงค์ที่วางไว้
๓. มุ่งพัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพ มีความก้าวหน้าสม่ำเสมอ เพื่อให้องค์กร สามารถดำรงอยู่ได้ตลอดไปในยุคโลกาภิวัตน์^{๑๕๕}

๓) **อัตตัญญูตา** รู้จักตน คือ รู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศกำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถและคุณธรรมเป็นต้น เท่าไรอย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสม และรู้จักแก้ไขปรับปรุงส่งเสริม ทำการต่างๆ ให้สอดคล้องถูกต้อง ตรงทางที่จะให้เจริญงอกงามบังเกิด ผลดี เมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้นำได้ ดังนี้

คุณสมบัติของผู้บริหารสถานศึกษา

๑. เป็นผู้รู้จักความพอดี รู้ธรรมแห่งมัชฌิมาปฏิปทา คือ เดินทางสายกลาง และ หลักสันโดษอย่างถูกต้อง
๒. เป็นผู้มีความรอบคอบในการกระทำกิจกรรมอย่างพอเหมาะพอดี

บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา

๑. มอบหมายงานให้บุคคลได้อย่างเหมาะสม
๒. กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของกิจการงานทุกอย่างด้วยความรอบคอบ และพอเหมาะ^{๑๕๖}

(๔) **มัตตัญญูตา** รู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี เช่นประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณ ในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอดีในการพูด การปฏิบัติกิจและทำการต่างๆ ตลอดจนการพักผ่อน หลับนอนและการสนุกสนานรื่นเริงต่างๆ เมื่อเมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติ และบทบาทของผู้นำได้ ดังนี้

^{๑๕๕} นันทวรรณ อีสรานุวัฒน์ชัย, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : กรณีศึกษาจากหลักพุทธ ธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๗๓.

^{๑๕๖} นันทวรรณ อีสรานุวัฒน์ชัย, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : กรณีศึกษาจากหลักพุทธ ธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๗๖.

คุณสมบัติผู้บริหารสถานศึกษา

๑. เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารและมีมนุษยสัมพันธ์อย่างดีในทุกสังคม
๒. มีความรอบรู้ในสถานการณ์โลกอย่างดี

บทบาทผู้บริหารสถานศึกษา

๑. ควบคุมความสัมพันธ์ในกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ที่ดี
๒. แก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ถูกต้องตามสถานการณ์อย่างเหมาะสม

(๕) กาลัญญตา รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่พึงได้ใช้ในการประกอบกิจการทำหน้าที่การทำงานปฏิบัติการต่างๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่า เวลาไหนควรทำอะไร และทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลาให้พอเวลา ให้เหมาะสม ให้ถูกเวลา เป็นต้น เมื่อนำหลักธรรมข้อดีมาพิจารณาแล้วย่อมสามารถสรุปสมบัติและบทบาทหน้าที่ของผู้ทำได้ ดังนี้

คุณสมบัติของผู้บริหารสถานศึกษา

๑. เป็นผู้สามารถบริหารเวลาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

บทบาทผู้บริหารสถานศึกษา

๑. วางแผนงานทุกอย่างได้อย่างเหมาะสมและทันต่อเหตุการณ์

(๖) ปริสัญญตา รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชนและชุมชน รู้การอันควรประพฤติปฏิบัติในถิ่นที่ชุมชน และต่อชุมชนนั้นว่า ชุมชนนี้เมื่อไปหา ควรต้องทำกิจอย่างนี้ ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการอย่างนี้ ควรเกี่ยวข้อง ควรต้องสงเคราะห์ ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนี้ๆ เป็นต้น เมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคูณสมบัติและบทบาทของผู้ทำได้ ดังนี้

คุณสมบัติผู้บริหารสถานศึกษา

๑. เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารและมีมนุษยสัมพันธ์อย่างดีในทุกสังคม
๒. มีความรอบรู้ในสถานการณ์โลกอย่างดี

บทบาทผู้บริหารสถานศึกษา

๑. ควบคุมความสัมพันธ์ในกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ที่ดี
๒. แก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ถูกต้องตามสถานการณ์อย่างเหมาะสม^{๑๕๗}

(๗) บุคคลัญญตา รู้จักบุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอัธยาศัยความสามารถ และคุณธรรมเป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่นด้วยดีว่า ควรจะคบหรือไม่ได้คดีอะไร จะสัมพันธ์เกี่ยวข้องจะใช้จะยกย่อง จะตำหนิหรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไรจึงจะได้ผลดี เมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคูณสมบัติและบทบาทของผู้ทำได้ ดังนี้

คุณสมบัติผู้บริหารสถานศึกษา

๑. เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารประสานงานทุกอย่างในองค์กรและสังคม
๒. มอบหมายงานได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

^{๑๕๗} นันทวรรณ อีสราวุฒน์ชัย, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาวัตน์ : กรณีศึกษาจากหลักพุทธธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐) หน้า ๗๙.

บทบาทผู้บริหารสถานศึกษา

๑. มอบหมายงานได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
๒. การพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ
๓. การพัฒนาบุคลากรให้ทำงานเป็นทีม

สรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารทุกระดับ ถ้าหากขาดคุณธรรมแล้วไม่ จะเป็นการบริหารสถานศึกษาในระดับใดถึงจะดีเพียงไรก็ตาม ก็จะกลายเป็นการบริหารสถานศึกษาแบบนำความเดือดร้อนมาสู่สถานศึกษา และก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประเทศชาติได้อย่างมากมาย เพราะจะใช้อำนาจหน้าที่ไปในทางที่ทุจริต แสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตัวเองและพวกพ้อง เกิดมีการทุจริตคดโกงกันอย่างมากมาย เพราะอำนาจนั้นเป็นสิ่งที่ยั่วยวนจิตใจและสามารถเปลี่ยนแปลงอุปนิสัยใจคอของมนุษย์ได้รวดเร็วที่สุด ผู้มีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษาโดยปฏิบัติตามหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อมนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง โดยส่วนรวมคือการนำหลักธรรมมาทำหน้าที่ ได้แก่ หลักสัปปุริสธรรม ๗ ผู้บริหารสถานศึกษาหรือผู้ปกครองนำหลักธรรมนี้มาประพฤติปฏิบัติ ในการประยุกต์ใช้กับการบริหารสถานศึกษาก็จะทำให้โรงเรียนเกิดการพัฒนาไปอย่างยั่งยืนได้

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษา

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษา พบว่า ที่ผ่านมามีผู้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องข้างต้น พอสรุปได้ดังนี้

กุลทรี พิกุลแกม^{๑๕๘} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การบริหารงานวิชาการที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต ๒” ว่า การบริหารงานวิชาการเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารงานสถานศึกษา เพราะงานหลักของสถานศึกษาคืองานวิชาการ เพราะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษา โดยเฉพาะเกี่ยวกับการปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหลักของสถานศึกษา

ชัยญา ชนะมาร^{๑๕๙} ได้ทำการวิจัย เรื่อง “การศึกษาคุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาตามทัศนะของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร” ว่า ผู้บริหารควรเป็นแบบอย่างที่ดีของบุคลากรในสถานศึกษา มีบุคลิกภาพที่ดี มีปฏิภาณไหวพริบดีมีการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาได้ดี มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรับผิดชอบสูง มีใจเป็นกลางพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริตยุติธรรม มีคุณธรรม มีความอดทนอดกลั้น มีความเสียสละ มีความสม่ำเสมอมั่นคง มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความสามารถในการสื่อสาร มีความกล้าในการพูด

^{๑๕๘} กุลทรี พิกุลแกม, “การบริหารงานวิชาการที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต ๒”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๕๙} ชัยญา ชนะมาร, “การศึกษาคุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ตามทัศนะของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา ในเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

และการปฏิบัติ มีความตื่นตัวอยู่เสมอ มีความสุขภาพดีเป็นผู้ประสานงานที่ดี เป็นนักพัฒนาและเป็นผู้บริหารการสังคม รู้จักพัฒนาตนเอง

เชวงศักดิ์ บุญแสน^{๑๖๐} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การจัดการงบประมาณเพื่อการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาในตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า สภาพปัญหาด้านการจัดทำแผนงบประมาณ ได้แก่ สภาพปัญหาด้านการจัดทำแผนงบประมาณ คือ บุคลากรขาดความเข้าใจในระเบียบกฎเกณฑ์และภาระงาน ขาดความรู้และทักษะการบริหารจัดการงบประมาณ บุคลากรบางส่วนขาดการมีส่วนร่วมในการทำงานและประสานงานได้ยากลำบาก ต้องปรับแผนงบประมาณตามนโยบายของผู้บริหารทั้งระดับโรงเรียนและระดับเขตพื้นที่

พระมหาสุทนต์ สุธาสโน (นุราช)^{๑๖๑} ได้ทำการวิจัย เรื่อง “ศึกษาบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธ ระดับประถมศึกษาเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร” ว่า การบริหารโรงเรียนเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารใช้อำนาจและทรัพยากรต่างๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในการจัดการดำเนินงานในโรงเรียนให้ไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการ การบริหารโรงเรียนประกอบด้วยผู้นำที่สำคัญ คือ ผู้บริหารโรงเรียน ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียนหรือผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียน

พระจักรพันธ์ ปณญารโ (แช่เตียว)^{๑๖๒} ได้ทำการวิจัย เรื่อง “การบริหารการเรียนการสอนโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร” ว่า การบริหารสถานศึกษาก็คือ การบริหารงานวิชาการ ถือว่าเป็นงานที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะจุดมุ่งหมายของการบริหารวิชาการอยู่ที่การสร้างนักเรียนให้มีคุณภาพ มีความรู้ มีจริยธรรม และมีคุณสมบัติตามที่ต้องการ งานวิชาการเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพ และความสำเร็จของโรงเรียน ความสำคัญของโรงเรียนมักจะพิจารณาจากคุณภาพของผลผลิต คือ ตัวนักเรียน ดังนั้น คุณภาพของผลผลิตจึงขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการดำเนินงานด้านวิชาการของโรงเรียน การบริหารด้านวิชาการจึงเป็นงานที่สำคัญของผู้บริหารโรงเรียนที่จะต้องรับผิดชอบในการใช้หลักการในการบริหารงานด้านนี้อย่างมีประสิทธิภาพ

พระเล็ง ปกสโร (วงษ์พันธุ์เสือ)^{๑๖๓} ได้ทำการวิจัย เรื่อง “การบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราชญ์บุรี เขต

^{๑๖๐}เชวงศักดิ์ บุญแสน, “การจัดการงบประมาณเพื่อการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาในตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๖๑}พระมหาสุทนต์ สุธาสโน (นุราช), “ศึกษาบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธ ระดับประถมศึกษาเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๖๒}พระจักรพันธ์ ปณญารโ (แช่เตียว), “การบริหารการเรียนการสอนโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๖๓}พระเล็ง ปกสโร (วงษ์พันธุ์เสือ), “การบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราชญ์บุรี เขต ๑”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

๑” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านการวางแผนหรือภาระงาน การวางแผนอัตรากำลัง ด้านการสรรหา และบรรจุแต่งตั้ง ด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ และด้านวินัยและการรักษา วินัย อยู่ในระดับมาก

ไพฑูรย์ ดอกบัว^{๑๖๔} ได้ทำการวิจัย เรื่อง “พฤติกรรมการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานช่วงชั้นที่ ๑ - ๓ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี” ผลการวิจัยพบว่า (๑) พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามทัศนะของครู หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย คือ การกำหนดเป้าหมาย การปฏิสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสาร ภาวะผู้นำ การควบคุมบังคับบัญชา การตัดสินใจ การจูงใจ และมาตรฐานการปฏิบัติงานและการฝึกอบรม (๒) ผลการเปรียบเทียบพฤติกรรมการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามทัศนะ ของครูหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษาขนาดกลางและขนาดใหญ่ไม่แตกต่าง กันในภาพรวมและรายด้าน

ธวัชชัย สิงห์จันทร์^{๑๖๕} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพการบริหารงานทั่วไปในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดชลบุรี” ผลการศึกษาพบว่า การบริหารงานทั่วไปในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อศึกษาสภาพปัญหา พบว่าการบริหารงานโดยไม่มีการปรึกษาหารือวางแผนงานกัน เป็นปัญหาที่พบมากที่สุด รองลงมาคือบุคลากรขาดความรู้ และขาดทักษะในการปฏิบัติงานเป็นอันดับสุดท้าย

สมควร ทิพย์จันทร์^{๑๖๖} ได้ทำการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาบุคลากรของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน” ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาได้สนับสนุนความต้องการในการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การสัมมนาทางวิชาการ การศึกษาต่อ การแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง โดยจัดหาสื่อวัสดุอุปกรณ์ที่ทันสมัย เช่น คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต และการนิเทศภายใน รวมถึงการชี้แจงแนะนำแนวทาง และการส่งเสริมให้บุคลากรเข้าร่วมทุกโครงการที่จัดโดยหน่วยงานภายนอก ส่วนปัญหาที่พบ ได้แก่ ขาดแคลนงบประมาณ มีภาระงานประจำและครอบครัว

^{๑๖๔}ไพฑูรย์ ดอกบัว, “พฤติกรรมการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานช่วงชั้นที่ ๑ - ๓ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๖๕}ธวัชชัย สิงห์จันทร์, “การศึกษาสภาพการบริหารงานทั่วไปในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดชลบุรี”, *วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๖๖}สมควร ทิพย์จันทร์, “การพัฒนาบุคลากรของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒), หน้า บทคัดย่อ.

สมัย อดทน^{๑๖๗} ได้ทำการวิจัย เรื่อง “การศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา ครูวิชาการและครูผู้สอนต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต ๑” ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ครูวิชาการ และครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ รองลงมาคือด้านการวัดผลประเมินผลและเทียบโอนผลการเรียนและด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษา

สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา คือ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการปฏิรูปการศึกษาระดับสถานศึกษา งานวิจัยหลายชิ้นที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ระบุตรงกันว่า ผู้บริหารที่ให้ความเอาใจใส่ต่องานวิชาการ พยายามให้กับการพัฒนาการเรียนการสอน มีคุณธรรม และมีภาวะผู้นำ กล่าวที่จะตัดสินใจ และมีมาตรฐานการปฏิบัติงาน มีทักษะเชิงมนต์มีทักษะเชิงมนุษยสัมพันธ์ และมีทักษะด้านมนุษย ทักษะด้านความคิดรวบยอด และทักษะด้านเทคนิค เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของสถานศึกษา ทำให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดี บุคลากรได้รับการพัฒนาและมีขวัญกำลังใจในการทำงาน

๒.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษาในต่างประเทศ

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษาในต่างประเทศ พบว่าที่ผ่านมาผู้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องข้างต้น พอสรุปได้ดังนี้

แมกนุสัน (Magnuson)^{๑๖๘} อ้างถึงในภาวินี ชินคา ได้ทำการวิจัยเรื่อง “คุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการบริหารโรงเรียน” พบว่า ควรมีคุณลักษณะทางด้านส่วนตัว คือ ควรมีความยุติธรรม มีความซื่อสัตย์ มีอารมณ์มั่นคง มีความรอบรู้ มีความเป็นกันเอง มีอารมณ์ขัน เปิดเผย เข้าใจง่าย มีความเยือกเย็นและรู้จักเห็นใจผู้อื่น และคุณลักษณะด้านวิชาชีพ เช่น มีความ สามารถติดต่อกับผู้อื่นได้ดี มีความรู้ในการบริหารดี รู้จักการมอบหมายงานสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี มีความสามารถในการตัดสินใจที่ดี มีความสามารถต่อการรับฟัง ความคิดเห็นของผู้อื่นได้ดี มีการวางแผนงานและการจัดหน่วยงานที่ดี ให้ความสำคัญต่อผู้ร่วมงาน รู้จักใช้อำนาจอย่างเหมาะสม

เซอร์จิโอวานนี และ คาร์เวอร์ (Sergiovanni and Carver)^{๑๖๙} อ้างถึงใน พระครูใบฎีกาสุนันท์ สุวิชาโน (สอนเล็ก) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

^{๑๖๗} สมัย อดทน, “การศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา ครูวิชาการและครูผู้สอนต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต ๑”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๕๑), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๖๘} แมกนุสัน (Magnuson) อ้างถึงในภาวินี ชินคา, “รูปแบบการบริหารงานด้วยหลักธรรมาภิบาลของ ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต ๑”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๕๒), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๖๙} เซอร์จิโอวานนีและคาร์เวอร์ (Sergiovanni and Carver) อ้างถึงใน พระครูใบฎีกาสุนันท์ สุวิชาโน (สอนเล็ก), “ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการการศึกษาตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษาโรงเรียนวัดขมิ้นมิตร อำเภอยะประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

การศึกษาตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษาโรงเรียนวัดชนนิมิตร อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ” พบว่าได้เสนอแนะผู้บริหารสถานศึกษาควรจะต้องแสดงความเป็นผู้นำใน ๓ ประการต่อไปนี้ ๑. พฤติกรรมของผู้บริหาร ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องแสดงความเป็นผู้นำ โดยการมีพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเกียรติและศักดิ์ศรีของตำแหน่ง จะต้องประสานกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม พฤติกรรมของผู้บริหารมีอิทธิพลต่อโครงสร้างกระบวนการ และวิธีการทำงาน และมีอิทธิพลต่อขวัญของครูอาจารย์ พฤติกรรมของนักเรียน เนื้อหาสาระของหลักสูตร หัวหน้าสถานศึกษาจะต้องแสดงพฤติกรรมของผู้บริหารใน ๒ ลักษณะคือ (๑) พฤติกรรมมุ่งมั่น คือมุ่งในการปฏิบัติภารกิจของกลุ่มให้สำเร็จ (๒) พฤติกรรมมุ่งคน คือสนใจในบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ให้ความสนใจในเรื่องเกี่ยวกับความมุ่งมั่น ความปลอดภัย การยอมรับนับถือ ศักดิ์ศรีคุณค่าในความเป็นคน ๒. พัฒนาคนอื่น การพัฒนาคนจะต้องพัฒนาทั้งที่ผู้เรียน และผู้สอน จะต้องพัฒนา ศักยภาพของผู้นำรุ่นใหม่ให้เกิดขึ้น หากบุคคลในสถานศึกษาได้รับการพัฒนาทั้งความสามารถและ จิตใจจนถึงระดับที่พึงปรารถนาแล้ว เชื่อได้ว่า สถานศึกษาย่อมสามารถบรรลุเป้าหมายได้ ๓. หน้าที่ของผู้นำกลุ่ม หน้าที่สถานศึกษาจะต้องแสดงบทบาทผู้นำของกลุ่มใน ๒ ประการคือ (๑) บทบาทในการปฏิบัติภารกิจของกลุ่ม คือผู้บริหารจะต้องแสดงบทบาทในการทำงานให้สำเร็จ (๒) บทบาทในการสร้างกลุ่ม เป็นบทบาทที่ทำให้กลุ่มคงอยู่ต่อไปได้และมีความเจริญ ผู้บริหารจะต้องสนใจพฤติกรรมของคน และสร้างความกลมเกลียวสมานฉันท์ภายในกลุ่มปลูก จิตสำนึกให้สมาชิกสนใจที่จะทำงานแบบใหม่ที่ดีกว่า

มาร์ค เบร์นาร์ดา เมสัน (Mark Bernarda Mason)^{๑๗๐} อ้างถึงในเฉลิมชัย สมท่า ได้ทำการวิจัยเรื่อง “จริยธรรมแห่งบูรณาการ : การป้องกันหลักการที่เป็นแกนของการศึกษาในยุคทันสมัยตอนปลาย ในระดับปริญญาเอก” พบว่า จริยธรรมเชิงบูรณาการมุ่งเน้นให้เอกัตบุคคลนับถือตนเองเห็นว่าตนเองดีเพียงพอ สง่างาม น่าเคารพนับถือ เป็นการนำเอาจริยธรรมไปใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงานได้จริงจัง ซึ่งเป็นเรื่องทันสมัยเหมาะกับกาลเทศะสอดคล้องคุณธรรมจริยธรรมในการเรียนการสอนชี้ให้นักเรียนถึงประโยชน์ของการประพฤติตนดี มีคุณธรรมตั้งแต่เล็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่

แคทซ์ (Katz)^{๑๗๑} อ้างถึงใน พระปรเมศวร์ ปญญาวิโร (แจ่มแจ้ง) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของครูผู้สอนต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาในเขตอำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์” พบว่า การที่ผู้บริหารจะปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดสัมฤทธิ์ผลในอาชีพของตน ผู้บริหารทุกระดับจะต้องมีทักษะ ๓ ประการ คือ (๑) ทักษะทางด้านมนุษย์ หมายถึง ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นมีความรู้ เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ และมี

^{๑๗๐} มาร์ค เบร์นาร์ดา เมสัน (Mark Bernarda Mason) อ้างถึงในเฉลิมชัย สมท่า, “การบริหารโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูผู้สอนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต ๑”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๑), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๗๑} แคทซ์ (Katz) อ้างถึงในพระปรเมศวร์ ปญญาวิโร (แจ่มแจ้ง), “ความคิดเห็นของครูผู้สอนต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาในเขตอำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

ความสามารถที่จะตระหนักในปัญหาด้านการกระตุ้นให้คนทำงาน (๒) ทักษะทางด้านความรู้ด้านเทคนิค หมายถึง ความสามารถที่จะใช้เทคนิคความรู้ วิธีการและเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์กับการทำงาน และในด้านการปรับปรุงวิธีการ ทำงานให้มีการพัฒนาไปสู่ความก้าวหน้ายิ่งขึ้น (๓) ทักษะทางด้านความคิดรวบยอด หมายถึง ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำงาน เพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายขององค์กร และความสามารถในการวางแผนการจัดองค์การ การกำหนดมอบหมายงาน การควบคุมตรวจสอบ การติดตามผลงาน และการประสานงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า วิธีการและรูปแบบของการบริหารสถานศึกษาต่าง ๆ อีกทั้ง คุณลักษณะที่พึงประสงค์และทักษะการบริหารงานโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษาการบริหารจัดการศึกษาที่มีคุณภาพของโรงเรียน โดยมีเป้าหมายสำคัญในการสร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพได้มาตรฐานทางการศึกษาของชาติและสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น เป็นที่ยอมรับและศรัทธาของนักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน โดยมีผลมาจากแนวทางการบริหารการจัดการโรงเรียนสู่คุณภาพ คือหลักการบริหารจัดการวัตถุประสงค์ของโรงเรียน พันธกิจโรงเรียน กลยุทธ์ของโรงเรียน เงื่อนไขความสำเร็จ

๒.๖.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธธรรม คือ หลักสัปปริสธรรม ๗

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสัปปริสธรรม ๗ พบว่า ที่ผ่านมามีผู้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องข้างต้น พอสรุปได้ดังนี้

เกศกัญญา อนุกุล^{๑๗๒} ได้ทำการวิจัย เรื่อง “การบริหารโครงการคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรปราการ เขต ๒” ว่า ผู้บริหารนั้นว่าเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์ต่อองค์กรอย่างมากเพราะเป็นผู้ชี้ขาดอนาคตของการดำเนินงานได้อย่างดี บทบาทและภารกิจของผู้บริหารคืองานหลักที่ผู้บริหารต้องปฏิบัติเพื่อความเจริญก้าวหน้าขององค์กร ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นได้ทั้งผู้บริหารและผู้นำในขณะเดียวกัน ส่วนผู้นำอาจไม่ใช่ผู้บริหาร แต่มีความสามารถในการนำหมู่คณะซึ่งอาจจะทำเพียงครั้งเดียว หรือบางครั้งบางคราว ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้เป็นทั้งผู้บริหารและผู้นำให้สามารถสร้างบรรยากาศทางวิชาการ เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนให้สูงขึ้น

พระครูอุทัยกิจพิพัฒน์ (วิรัตน์ สุกอินทร์)^{๑๗๓} ได้ทำการวิจัย เรื่อง “การศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานี ตามหลักสัปปริสธรรม ๗” ผลการศึกษาพบว่า แนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรมของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานี คือ พระสังฆาธิการควรนำหลักสัปปริสธรรมทั้ง ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และส่งเสริมให้มีการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมจะทำให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอุทัยธานี เกิดเอกภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

^{๑๗๒} เกศกัญญา อนุกุล, “การบริหารโครงการคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติ ตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรปราการ เขต ๒”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๗๓} พระครูอุทัยกิจพิพัฒน์ (วิรัตน์ สุกอินทร์), “การศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานี ตามหลักสัปปริสธรรม ๗”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

พระดณัย อนาวีโล (บุญสาร)^{๑๗๔} ได้ทำการวิจัย เรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมใน สถานศึกษา : กรณีศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาจังหวัดนครสวรรค์” ผลการศึกษาพบว่า (๑) หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักการบริหารสถานศึกษา ประกอบด้วยหลักสัปปุริสธรรม ๗ ว่าด้วยการครองตนเป็นธรรมของสัปปุริสชน คือ คนดี ประกอบด้วย รู้หลักการ รู้จุดหมาย รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชน และรู้บุคคล หลักสังคหวัตถุ ๔ ว่าด้วยการครองคน เป็นธรรมยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้สามัคคี ประกอบด้วยทาน คือ การให้ ปิยวาจา คือ วาจาอันเป็นที่รัก อตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ และสมานัตตตา คือ ความมีตนเสมอต้นเสมอปลาย และหลักอิทธิบาท ๔ ว่าด้วยการครองงาน เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วยฉันทะ คือ ความพอใจ วิริยะคือ ความเพียร จิตตะคือ ความคิดมุ่งไป และวิมังสา คือ ความไตร่ตรอง (๒) ผู้บริหารสถานศึกษานำหลักพุทธธรรมด้านการครองคนและด้านการครองงานไปใช้ในการบริหารสถานศึกษามากที่สุด และ (๓) บุคลิกภาพของผู้บริหารที่ควรยึดเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติคือ การเป็นผู้มีคุณธรรมในการบริหารจัดการและยึดหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม โดยที่คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีจะส่งผลทำให้เป็นที่ยอมรับจากบุคลากรทุกฝ่าย ทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพสูง บุคลากรมีขวัญกำลังใจที่ดี และผู้เรียนได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ สิ่งทีผู้บริหารสถานศึกษาต้องการในการปฏิบัติงานของบุคลากรในสถานศึกษา ได้แก่ การที่บุคลากรมีศรัทธาในวิชาชีพ ตั้งใจสอน มีคุณธรรม มุ่งมั่น ทุ่มีเท เสียสละ รักลูกศิษย์เหมือนลูกหลาน และปฏิบัติงานด้วยความเอาใจใส่ สำหรับผู้บริหารเห็นความสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วมว่า สามารถช่วยให้งานสำเร็จและบุคลากรมีความสุขในการทำงานแบบ “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมปรับปรุงแก้ไข และ ร่วมภาคภูมิใจ” สิ่งที่ทำให้ผู้บริหารรู้สึกพอใจในการบริหารงานของตน คือ การยึดมั่นในคุณธรรมให้การสนับสนุน

พระถนิต วฑฒโน (บุตรสวัสดิ์)^{๑๗๕} ได้ทำการวิจัย เรื่อง "การวิเคราะห์คุณสมบัติของผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ "พบว่า แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำที่ดีนั้นย่อมประกอบด้วยหลัก ๓ ประการ คือ หลักการครองตน ครองคนและครองงาน โดยมุ่งเน้นให้ผู้นำเกิดการพัฒนาดตน พัฒนาคคน และพัฒนาระบบการทำงาน ให้มีคุณภาพที่สมบูรณ์แบบทั้งสองด้าน คือ คุณภาพด้านจิตใจ และคุณภาพด้านความสามารถ นอกจากนั้นยังพบว่า ผู้นำที่ดีตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในพระพุทธศาสนาจะต้องยึดหลักธรรมเป็นคุณธรรมสำคัญสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของตน เพื่อให้สามารถดำเนินกิจการทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

^{๑๗๔} พระดณัย อนาวีโล (บุญสาร), “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา : กรณีศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาจังหวัดนครสวรรค์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๗๕} พระถนิต วฑฒโน (บุตรสวัสดิ์), “การวิเคราะห์คุณสมบัติของผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ๗”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

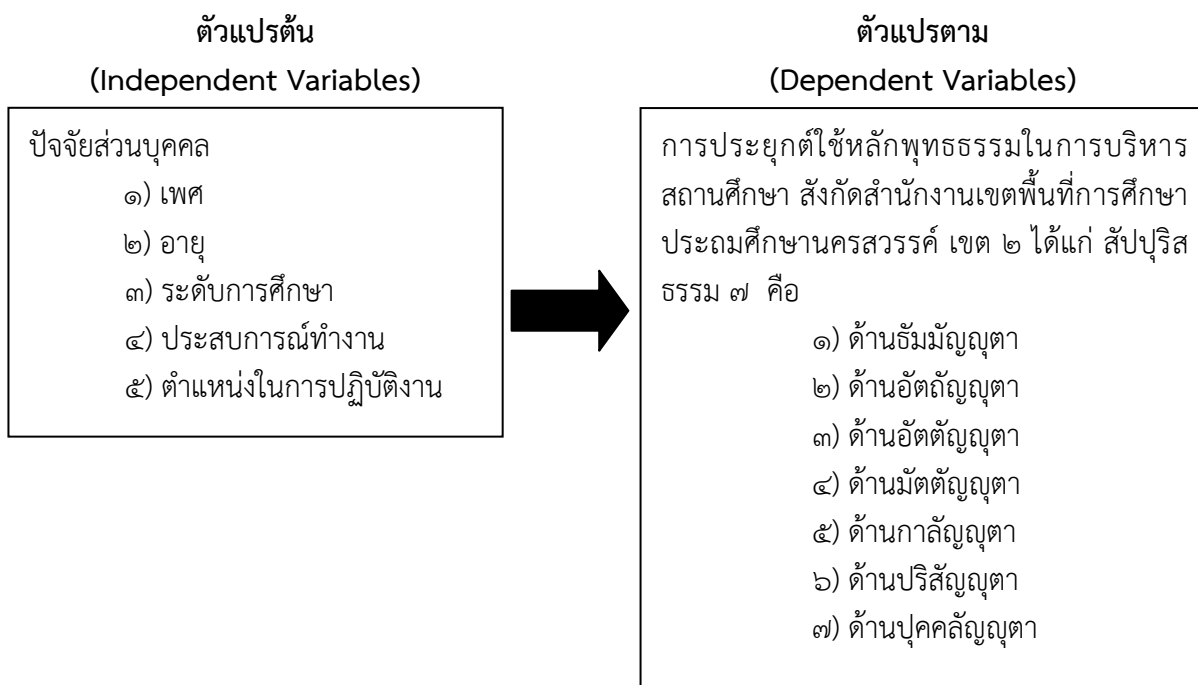
พระมหาจุ่งโรจน์ ธมฺมภูมเมธี (ศิริพันธ์)^{๓๗๖} ได้ทำการวิจัย เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า หลักสัปปุริสธรรม หมายถึง ธรรมของสัปปุริสชน คือ คนดี หรือคนที่แท้จริงที่มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ และถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่สมบูรณ์ ๗ ประการดังนี้ (๑) อัมมัญญตา เป็นผู้รู้จักเหตุผล คือเมื่อผู้นำตำแหน่ง จะทำหน้าที่อะไรก็ตามต้องรู้หลักการ รู้งาน รู้หน้าที่ ถึงกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับหน้าที่รับผิดชอบของตน โดยรู้ว่าสิ่งนี้เป็นเหตุแห่งสุข สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์ และจำให้มีความสุขแก่ผู้ใต้ปกครองได้อย่างไร และให้การช่วยเหลือตั้งตนอยู่ในหลักการนั้น (๒) อตฺถัญญตา รู้จักจุดมุ่งหมายและผล คือรู้จักจุดมุ่งหมายที่ตนกระทำว่ามีจุดมุ่งหมาย อะไรในการปกครอง คือปรารถนาให้ผู้ใต้ปกครองมีความสุขเป็นหลักในการปกครอง (๓) อตฺตัญญตา รู้จักตน คือรู้ตามความเป็นจริงว่า โดยชาติ โดยตระกูล โดยหน้าที่ โดยคุณธรรมและความรู้ที่ตนมีอยู่แล้ว จะประพจน์ตนให้สมกับที่เป็นผู้ปกครองว่าสิ่งที่ตนกระทำไป นั้นให้อะไรแก่ผู้ใต้ปกครอง (๔) มตฺตัญญตา รู้จักประมาณ คือรู้จักประมาณในการลงทัณฑ์ และการเก็บเกี่ยวภาษีอากรแต่พอควร รู้จักประมาณในการแบ่งปันความสุขแก่ผู้ใต้ปกครองให้ทั่วถึง (๕) กาลัญญตา รู้จักกาล คือรู้กาลอันควรในการทำกิจต่างๆ เวลาไหนควรจะทำอะไร (๖) ปริสฺสญญตา รู้จักชุมชน คือรู้จักิริยาที่พึงประพจน์ต่อชุมชนนั้นว่าแต่ละชุมชนมี ความต้องการอะไร ควรจะสงเคราะห์อย่างไรจึงเหมาะสม (๗) ปุคฺคลัญญตา รู้จักบุคคล คือรู้จักจิตของแต่ละบุคคลว่ามีความโน้มเอียงไปด้านใด ผู้ปกครองที่มีความเข้าใจหรือมีความรู้ในเรื่องดังกล่าว ย่อมสามารถช่วยให้สามารถทำงานกับบุคคลที่มีความหลากหลายได้อย่างเป็นเอกภาพและมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า สัปปุริสธรรม ๗ หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ธรรมของผู้ดี มี ๗ ประการ ดังนี้ คือ (๑) อัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักธรรม คือ เหตุผล เช่น รู้จักว่าการทำความดีเป็นเหตุแห่งความสุข ความขยันเป็นเหตุแห่งความสำเร็จ (๒) อตฺถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักธรรม คือ ผล เช่น รู้จักว่าความสุข เป็นผลแห่งการทำความดี ทุกข์เป็นผลแห่งการทำความชั่ว (๓) อตฺตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตน คือ ต้องรู้ลึกด้วยอยู่เสมอว่า เรามีชาติ มีเพศ ความรู้ความสามารถ กำลังความถนัด และคุณธรรม แคไหน เพียงไร แล้วต้องประพจน์ตนให้สมกับภาวะนั้นๆ และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นต่อไป (๔) มตฺตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ รู้จักความพอดีเช่นในการแสวงหาเครื่องยังชีพก็ต้อง แสวงหาในทางที่ชอบธรรม (๕) กาลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสมและ ระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจการทำหน้าที่การทำงานต่างๆ (๖) ปริสฺสญญตา ความเป็นผู้รู้จัก บริษัท ประชุม และสังคมว่าสังคมใดควรที่จะเข้าไปร่วมด้วย ต้องทำตัวเข้ากับสังคมได้โดยถูกต้องตามทำนองคลองธรรม (๗) ปุคฺคลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกคบบุคคล รู้ความแตกต่างแห่งบุคคล และรู้ที่จะปฏิบัติตนต่อบุคคล ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาควรสร้าง ภาวะหรือสร้างการยอมรับให้เกิดขึ้นกับผู้ตาม

^{๓๗๖} พระมหาจุ่งโรจน์ ธมฺมภูมเมธี (ศิริพันธ์), “การศึกษาวิเคราะห์หลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ รวมทั้งกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ : กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒” มีลำดับขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการวิจัยเป็นแบบเชิงพรรณนา (Description Research) โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) จากแบบสอบถาม (Questionnaire) และวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๐ จำนวน ๑,๘๒๕ คน

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๐ จำนวน ๑๕๐ โรงเรียน โดยใช้การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามตารางสำเร็จรูปของเครจซี่ และ มอร์แกน (Krejcie and Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ๔๐๗ คน

ตารางที่ ๓.๑ แสดงจำนวนกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร		กลุ่มตัวอย่าง	
ผู้บริหาร	ครู	ผู้บริหาร	ครู
๑๓๑	๑,๖๙๔	๙๗	๓๑๐
๑,๘๒๕		๔๐๗	

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ก. แบบสอบถาม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม โดยมีขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาหลักการทฤษฎีแนวทางการส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ จากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เคยมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้

๒. กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

๔. สร้างเครื่องมือการวิจัย

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และขอหนังสือจากศูนย์บัณฑิตศึกษาวิทยาลัยสงฆ์วังน้อยถึงผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗. ปรับปรุงแก้ไขและจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้บริหารและครูผู้สอน ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน และตำแหน่งในการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นแบบเลือกตอบ

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในการนำหลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ไปประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา ลักษณะแบบสอบถามเป็นคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) มี ๕ ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

- ๕ หมายถึง มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาในระดับ มากที่สุด
- ๔ หมายถึง มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาในระดับ มาก
- ๓ หมายถึง มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาในระดับ ปานกลาง
- ๒ หมายถึง มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาในระดับ น้อย
- ๑ หมายถึง มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาในระดับ น้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended Question) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒

๓.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. ขออนุญาตส่งผู้เชี่ยวชาญจากศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตนครสวรรค์

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จเสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบ และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๕ ท่าน ประกอบด้วย

๑) พระราชวรเมธี, ผศ.ดร.	ผู้อำนวยการวิทยาเขตนครสวรรค์
๒) พระครูศรีสุธรรมนิวิฐ, ดร.	ประธานหลักสูตรพุทธบริหารการศึกษา
วิทยาเขตนครสวรรค์
๓) พระมหาอุดร อุตโตโร, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรการบริหารการศึกษา
วิทยาเขตนครสวรรค์
๔) นายวรฤต เกื่อนช้าง, รศ.ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรการบริหารการศึกษา
วิทยาเขตนครสวรรค์
๕) นายจักรฤต ขำหล่น	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านพนาสวรรค์

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาดัชนีความสอดคล้อง (Item-Objective Congruence : IOC) ตั้งแต่ ๐.๕๐ – ๑.๐ เลือกข้อคำถามที่มีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและมีค่าความสอดคล้องมากกว่าหรือเท่ากับ ๐.๕๐ นำไปใช้ และสำหรับข้อคำถามที่มีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา และมีค่าความสอดคล้องน้อยกว่า ๐.๕๐ นำไปปรับปรุง และ/หรือแก้ไขเพิ่มเติมอีกครั้งตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านได้พิจารณาลงความเห็นในประเด็นความสอดคล้องของข้อคำถามรายข้อตรงกับวัตถุประสงค์และเนื้อหาหรือไม่ โดยได้กำหนดระดับความสอดคล้อง ดังนี้

ให้คะแนนเท่ากับ +๑	หมายถึง	เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเนื้อหา
ให้คะแนนเท่ากับ ๐	หมายถึง	เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อคำถามมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเนื้อหา
ให้คะแนนเท่ากับ -๑	หมายถึง	เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามไม่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเนื้อหา

นำผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่านมาคำนวณหาค่า IOC และคัดเลือกข้อคำถามจำนวน ๒๘ ข้อ โดยที่ค่าความสอดคล้องทั้งหมดมีค่าเท่ากับ ๐.๘๐

๓. หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) โดยนำไปทดลองใช้กับผู้บริหารและครูสอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา

(α coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach's Alpha coefficient)^{๑๗๗} ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๗๓๗

๔. นำแบบสอบถามที่ผ่านการทดลองใช้แล้วมาตรวจทาน ปรับปรุงและแก้ไข

๕. เมื่อปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบ และจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้แจกกลุ่มตัวอย่างจริงในการวิจัยต่อไป

ข. แบบสัมภาษณ์

การวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒” ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อใช้เก็บข้อมูลโดยเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง มีสาระสำคัญของการสัมภาษณ์ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ระดับผู้ทรงคุณวุฒิในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒

ตอนที่ ๒ การบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒

(๑) การนำเอาหลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ มาใช้ในการบริหารสถานศึกษา ในฐานะที่ท่านเป็นผู้บริหาร มีความคิดเห็นอย่างไร

(๒) การบริหารสถานศึกษาในยุคปัจจุบัน กับการบริหารสถานศึกษาที่นำเอาหลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ มาใช้ในการบริหารสถานศึกษา ท่านมีความคิดเห็นเป็นอย่างไร

(๓) ปัญหาอุปสรรคในการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม คือ สัปปุริสธรรม ๗ ในฐานะท่านเป็นผู้บริหารคิดว่ามีด้านใดบ้าง

(๔) ปัจจัยใดที่ส่งผลให้การบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม คือ สัปปุริสธรรม ๗ มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จในการบริหาร

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๗ รูป/คน โดยการใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยเริ่มจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารและแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านั้นด้วยตัวเอง โดยกำหนดเกณฑ์คุณสมบัติในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อสัมภาษณ์ไว้ ดังนี้

(๑) เป็นผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาโทขึ้นไป

(๒) เป็นผู้นักวิชาการศึกษาทางพระพุทธศาสนา หรือศึกษาทางด้านปรัชญาทางพระพุทธศาสนา

(๓) เป็นผู้มีความรู้ด้านหลักการบริหารการศึกษา

(๔) เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษาในสถาบันต่างๆ โดยอยู่ในวงการวิชาการทางการศึกษาหรือทางพระพุทธศาสนา

^{๑๗๗} สีน พันธุ์พนิจ, เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทจูนพับลิชชิงจำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔๑.

(๕) เป็นผู้ที่มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ทั้งพระพุทธรศาสนาและทางการศึกษา หรือ
อย่างใดอย่างหนึ่ง

(๖) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารการศึกษาน
เป็นไปตามหลักพระพุทธรศาสนา มาอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า ๕ ปี

(๗) เป็นผู้ไม่มีอคติในการที่จะให้ข้อมูลทั้งทางด้านพระพุทธรศาสนาและด้าน
การศึกษา

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ก. เชิงปริมาณ

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลแบบสอบถามตามขั้นตอน ดังนี้

(๑) ผู้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัยและ เอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่
เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธรธรรม คือ หลักสัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒

(๒) ผู้ศึกษาได้สร้างแบบสอบถามและขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากศูนย์
บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตนครสวรรค์ เพื่อขอความร่วมมือไปยังกลุ่มตัวอย่างที่จะทำการศึกษา หลังจาก
นั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

(๓) ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามกับกลุ่มเป้าหมาย คือ
ผู้บริหารสถานศึกษาและครูสอน จำนวน ๔๐๗ คน ซึ่งในการแจกแบบสอบถามผู้ศึกษาได้นำ
แบบสอบถามไปแจก และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง

ข. เชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์ ตามขั้นตอนดังนี้

(๑) ผู้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัยและ เอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่
เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธรธรรม คือ หลักสัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒

(๒) การขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ และขอหนังสือ
อนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Information) เพื่อขอเก็บรวบรวมแบบสัมภาษณ์
ทั้งหมด ๗ รูป/คน ได้แก่

๑. พระครูสิริศิริรักษ์	เจ้าคณะอำเภอแม่เปิน จังหวัดนครสวรรค์
๒. นายทองสุข อยู่ศรี	ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒
๓. นายจันทบูรณ์ เขตการ	รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒
๔. นายชาติ นิลวัชรภรณ์	ผู้อำนวยการ โรงเรียนอนุบาลลาดยาว
๕. นายอรรถพงศ์ เลิศวิกรานต์	ผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านคลองสมบูรณ์
๖. นายสมศักดิ์ ศิริวัฒนพงศ์	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเขาจกจัน
๗. นายมงคล แก้วแดง	ผู้แทนครูอาวุโสโรงเรียนบ้านพนาสวรรค์

(๓) สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๗ รูป/คน ช่วงวันที่ ๕ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๑ ถึงวันที่ ๑๐ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๑ รวมเป็นระยะเวลา ๖ วัน

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามเรียบร้อยแล้ว นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ดังนี้

สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูสอนที่มีต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม คือ หลักสัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency), ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐาน เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูสอนที่มีต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม คือ หลักสัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคล สถิติที่ใช้คือ การทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-Test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีการผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) เกณฑ์การพิจารณาค่าเฉลี่ย ดังนี้

ช่วงค่าเฉลี่ย	การแปลความหมาย
ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ – ๕.๐๐	แปลว่า มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ – ๔.๔๙	แปลว่า มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมมากค่า
ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ – ๓.๔๙	แปลว่า มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมปานกลาง
ค่าเฉลี่ย ๑.๕๐ – ๒.๔๙	แปลว่า มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมน้อย
ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ – ๑.๔๙	แปลว่า มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมน้อยที่สุด ^{๑๗๘}

การวิเคราะห์ข้อมูลคำถามปลายเปิด ผู้วิจัยจะทำการจัดกลุ่มข้อมูลตามประเด็นที่กำหนดไว้ให้ในแบบสอบถามปลายเปิด จากนั้นจะทำการวิเคราะห์โดยใช้การแจกแจงความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (In Depth Interview) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม คือ หลักสัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technique)

^{๑๗๘} กัลยา วาณิชย์ปัญญา, การใช้ SPSS for Windows วิเคราะห์ข้อมูล, ค่าเฉลี่ย Arithmetic Mean, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๓.

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒” ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น ๖ ตอน ดังต่อไปนี้

๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒

๔.๔ ผลการทดสอบสมมติฐานการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒

๔.๕ ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒

๔.๖ ผลการสัมภาษณ์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒

๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้สัญลักษณ์ทางสถิติดังนี้ต่อไปนี้

$\bar{X}$	แทน	ค่าเฉลี่ย(Mean)
S.D.	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
n	แทน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
z	แทน	เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย ๒ กลุ่ม
F	แทน	เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยมากกว่า ๒ กลุ่ม
SS	แทน	ผลรวมของกำลังสองของคะแนน
MS	แทน	ค่าเฉลี่ยผลรวมกำลังสองของคะแนน
Df	แทน	ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (Degree of freedom)
P	แทน	ค่าที่น้อยที่สุดของระดับความมีนัยสำคัญของข้อมูล
*	แทน	ค่ามีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับผู้บริหารและครูที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน และตำแหน่งในการปฏิบัติงาน รายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

(n=๔๐๗)

ที่	ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
๑	เพศ		
	ชาย	๑๔๘	๓๖.๓๖
	หญิง	๒๕๙	๖๓.๖๔
	รวม	๔๐๗	๑๐๐.๐๐
๒	อายุ		
	ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๑๒๔	๓๐.๔๗
	๓๑ – ๔๕ ปี	๑๓๖	๓๓.๔๒
	๔๖ ปีขึ้นไป	๑๔๗	๓๖.๑๑
	รวม	๔๐๗	๑๐๐.๐๐
๓	ระดับการศึกษา		
	ปริญญาตรี	๒๔๘	๖๐.๙๓
	ปริญญาโท	๑๕๖	๓๘.๓๓
	ปริญญาเอก	๓	๐.๗๔
	รวม	๔๐๗	๑๐๐.๐๐
๔	ประสบการณ์ทำงาน		
	๑ – ๕ ปี	๑๑๑	๒๗.๒๗
	๖ – ๑๐ ปี	๑๔๗	๓๖.๑๒
	๑๑ ปีขึ้นไป	๑๔๙	๓๖.๖๑
	รวม	๔๐๗	๑๐๐.๐๐
๕	ตำแหน่งในการปฏิบัติงาน		
	ผู้อำนวยการโรงเรียน	๕๔	๑๓.๒๗
	รองผู้อำนวยการโรงเรียน	๔๓	๑๐.๕๑
	ครูสอน	๓๑๐	๗๖.๒๒
	รวม	๔๐๗	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒” จำแนกได้ดังนี้

เพศ พบว่า พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๕๙ คน คิดเป็น ร้อยละ ๖๓.๖๔ และเป็นเพศชาย จำนวน ๑๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๓๖

อายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอายุอยู่ระหว่าง ๔๖ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๑๑ รองลงมา มีอายุระหว่าง ๓๑-๔๕ ปี จำนวน ๑๓๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๔๒ และน้อยที่สุดมีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี จำนวน ๑๒๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๔๗

ระดับการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน ๒๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๙๓ รองลงมา มีการศึกษาระดับปริญญาโท จำนวน ๑๕๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๓๓ และน้อยที่สุดมีการศึกษาระดับปริญญาเอก จำนวน ๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๗๔

ประสบการณ์ทำงาน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีประสบการณ์ทำงาน ๑๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๔๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๖๑ รองลงมา มีประสบการณ์ทำงาน ๖ - ๑๐ ปี จำนวน ๑๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๑๒ และน้อยที่สุดมีประสบการณ์ทำงาน ๑ - ๕ ปี จำนวน ๑๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๒๗

ตำแหน่งในการปฏิบัติงาน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีตำแหน่งเป็นครูสอน จำนวน ๓๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๖.๒๒ รองลงมา มีตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน ๕๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๒๗ และน้อยที่สุดมีตำแหน่งเป็นรองผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน ๔๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๕๑

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัมปฤติธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการบริหารงานวิชาการ ๒) ด้านการบริหารงาน งบประมาณ ๓) ด้านการบริหารงานบุคคล และ ๔) ด้านการบริหารงานทั่วไป แสดงด้วยค่าเฉลี่ย และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นต่อการ ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัมปฤติธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวม

(n=๔๐๗)

ที่	การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัมปฤติธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑.	ด้านการบริหารงานวิชาการ	๓.๙๑	๐.๒๓	มาก
๒.	ด้านการบริหารงานงบประมาณ	๓.๘๙	๐.๑๗	มาก
๓.	ด้านการบริหารงานบุคคล	๓.๙๐	๐.๑๗	มาก
๔.	ด้านการบริหารงานทั่วไป	๓.๙๑	๐.๑๗	มาก
รวมเฉลี่ย		๓.๙๐	๐.๑๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลัก พุทธธรรม ได้แก่ สัมปฤติธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ =๓.๙๐) และเมื่อพิจารณา รายละเอียดในแต่ละด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๓ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ ด้านการบริหารงานวิชาการ

(n=๔๐๗)

ข้อ	ด้านการบริหารงานวิชาการ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑.	มีความรู้ความเข้าใจในระเบียบกฎเกณฑ์และภาระงานของงานวิชาการ (ธัมมัญญา)	๓.๙๐	๐.๓๒	มาก
๒.	มีความมุ่งมั่นและมีความเพียรพยายามที่จะขับเคลื่อนงานวิชาการไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้ (อัทธัญญา)	๓.๙๕	๐.๒๔	มาก
๓.	มีวิสัยทัศน์และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการบริหารงานวิชาการ (อัตถัญญา)	๓.๙๑	๐.๓๒	มาก
๔.	มีการบริหารงานวิชาการให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์ต่อสถานศึกษา (มัตถัญญา)	๓.๙๐	๐.๓๐	มาก
๕.	มีการจัดทำนโยบายหรือโครงการเกี่ยวกับงานวิชาการได้เหมาะสมกับจังหวะและเวลา (กาลัญญา)	๓.๘๕	๐.๓๕	มาก
๖.	มีการประชุมพูดคุยวางแผนหารือกับบุคลากรด้านงานวิชาการอย่างเนื่องนิตย์ (ปริสัญญา)	๓.๙๗	๐.๒๖	มาก
๗.	มีการแต่งตั้งและจัดวางบุคลากรได้เหมาะสมกับงานวิชาการ (บุคคลัญญา)	๓.๙๐	๐.๓๐	มาก
รวมเฉลี่ย		๓.๙๑	๐.๒๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ ด้านการบริหารงานวิชาการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๙๑) และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อของด้านการบริหารงานวิชาการ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๔ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัจริยธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ด้านการบริหารงานงบประมาณ

(n=๔๐๗)

ข้อ	ด้านการบริหารงานงบประมาณ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑.	มีความรู้ความเข้าใจในระเบียบกฎเกณฑ์และภาระงานของงานงบประมาณ (ธัมมัญญา)	๓.๘๑	๐.๔๐	มาก
๒.	มีความมุ่งมั่นและมีความเพียรพยายามที่จะขับเคลื่อนงานงบประมาณไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้ (อตัณญญา)	๓.๙๕	๐.๒๖	มาก
๓.	มีวิสัยทัศน์และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการบริหารงานงบประมาณ (อตัณญญา)	๓.๘๖	๐.๓๖	มาก
๔.	มีการบริหารงานงบประมาณให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์ต่อสถานศึกษา (มัตตัญญา)	๓.๙๔	๐.๒๕	มาก
๕.	มีการจัดทำนโยบายหรือโครงการเกี่ยวกับงานงบประมาณได้เหมาะสมกับจังหวัดและเวลา (กาลัญญา)	๓.๙๐	๐.๓๐	มาก
๖.	มีการประชุมพูดคุยวางแผนหารือกับบุคลากรด้านงานงบประมาณอย่างเนืองนิตย์ (ปริสัญญญา)	๓.๙๖	๐.๒๕	มาก
๗.	มีการแต่งตั้งและจัดวางบุคลากรได้เหมาะสมกับงานงบประมาณ (บุคคลัญญา)	๓.๘๕	๐.๓๕	มาก
รวมเฉลี่ย		๓.๘๙	๐.๑๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัจริยธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ด้านการบริหารงานงบประมาณ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๘๙) และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อของด้านการบริหารงานงบประมาณ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๕ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ ด้านการบริหารงานบุคคล

(n=๔๐๗)

ข้อ	ด้านการบริหารงานบุคคล	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑.	มีความรู้ความเข้าใจในระเบียบกฎเกณฑ์และภาระงานของงานบุคคล (ธัมมัญญา)	๓.๙๓	๐.๓๐	มาก
๒.	มีความมุ่งมั่นและมีความเพียรพยายามที่จะขับเคลื่อนงานบุคคลไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้ (อัทธัญญา)	๓.๙๒	๐.๒๘	มาก
๓.	มีวิสัยทัศน์และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการบริหารงานบุคคล (อัตตัญญา)	๓.๘๗	๐.๓๓	มาก
๔.	มีการบริหารงานบุคคลให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์ต่อสถานศึกษา (มัตตัญญา)	๓.๙๐	๐.๒๙	มาก
๕.	มีการจัดทำนโยบายหรือโครงการเกี่ยวกับงานบุคคลได้เหมาะสมกับจังหวะและเวลา (กาลัญญา)	๓.๘๙	๐.๓๑	มาก
๖.	มีการประชุมพูดคุยวางแผนหารือกับบุคลากรด้านงานบุคคลอย่างเนืองนิตย์ (ปริสัญญญา)	๓.๙๔	๐.๒๙	มาก
๗.	มีการแต่งตั้งและจัดวางบุคลากรได้เหมาะสมกับงานบุคคล (บุคคลัญญา)	๓.๘๖	๐.๓๔	มาก
รวมเฉลี่ย		๓.๙๐	๐.๑๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ ด้านการบริหารงานบุคคล ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๙๐) และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อของด้านการบริหารงานบุคคล พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๖ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ ด้านการบริหารงานทั่วไป

(n=๔๐๗)

ข้อ	ด้านการบริหารงานทั่วไป	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑.	มีความรู้ความเข้าใจในระเบียบกฎเกณฑ์และภาระงานของงานทั่วไป (ธัมมัญญตา)	๓.๘๘	๐.๓๓	มาก
๒.	มีความมุ่งมั่นและมีความเพียรพยายามที่จะขับเคลื่อนงานทั่วไปไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้ (อัทธัญญตา)	๓.๙๔	๐.๓๕	มาก
๓.	มีวิสัยทัศน์และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการบริหารงานทั่วไป (อรรถัญญตา)	๓.๙๒	๐.๒๗	มาก
๔.	มีการบริหารงานทั่วไปให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์ต่อสถานศึกษา (มัตตัญญตา)	๓.๙๓	๐.๒๕	มาก
๕.	มีการจัดทำนโยบายหรือโครงการเกี่ยวกับงานทั่วไปได้เหมาะสมกับจังหวะและเวลา (กาลัญญตา)	๓.๙๑	๐.๓๑	มาก
๖.	มีการประชุมพูดคุยวางแผนหารือกับบุคลากรด้านงานทั่วไปอย่างเนื่องนิตย์ (ปริสัญญตา)	๓.๘๕	๐.๓๖	มาก
๗.	มีการแต่งตั้งและจัดวางบุคลากรได้เหมาะสมกับงานทั่วไป (บุคคลัญญตา)	๓.๙๑	๐.๒๙	มาก
รวมเฉลี่ย		๓.๙๑	๐.๑๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ ด้านการบริหารงานทั่วไป ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๙๑) และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อของด้านการบริหารงานทั่วไป พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๔.๔ ผลการทดสอบสมมติฐานการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒

สมมติฐานที่ ๑ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๗ แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามเพศ

(n=๔๐๗)

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการ บริหารสถานศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒	เพศ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
๑. ด้านการบริหารงานวิชาการ	ชาย	๑๔๘	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๗.๙๓	๐.๐๐*
	หญิง	๒๕๙	๓.๘๖	๐.๒๗๙		
๒. ด้านการบริหารงานงบประมาณ	ชาย	๑๔๘	๔.๐๐	๐.๐๒๓	๑๓.๗๖	๐.๐๐*
	หญิง	๒๕๙	๓.๘๔	๐.๑๘๔		
๓. ด้านการบริหารงานบุคคล	ชาย	๑๔๘	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๑๓.๒๖	๐.๐๐*
	หญิง	๒๕๙	๓.๘๕	๐.๑๘๖		
๔. ด้านการบริหารงานทั่วไป	ชาย	๑๔๘	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๑๒.๓๘	๐.๐๐*
	หญิง	๒๕๙	๓.๘๕	๐.๑๙๒		
รวมเฉลี่ย	ชาย	๑๔๘	๔.๐๐	๐.๐๐๖	๒๓.๖๘	๐.๐๐*
	หญิง	๒๕๙	๓.๘๕	๐.๑๐๑		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวมแตกต่างกัน (Sig= ๐.๐๐) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีเพศต่างกัน มีความเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ ทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

สมมติฐานที่ ๒ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๘ แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามอายุ

(n=๔๐๗)

การบริหาร สถานศึกษาทั้ง ๔ ด้าน	อายุ						f	Sig.
	ต่ำกว่า ๓๐ ปี		๓๑ - ๔๕ ปี		๔๖ ปีขึ้นไป			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. ด้านการบริหาร งานวิชาการ	๓.๙๖	๐.๑๐๙	๓.๗๗	๐.๓๔๗	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๔๖.๓๗	๐.๐๐*
๒. ด้านการบริหาร งานงบประมาณ	๓.๙๐	๐.๑๘๗	๓.๘๐	๐.๑๗๓	๓.๙๘	๐.๐๖๖	๔๙.๒๔	๐.๐๐*
๓. ด้านการบริหาร งานบุคคล	๓.๘๘	๐.๒๐๑	๓.๘๑	๐.๑๖๕	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๕๙.๑๗	๐.๐๐*
๔. ด้านการบริหาร งานทั่วไป	๓.๙๔	๐.๑๘๙	๓.๗๗	๐.๑๕๘	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๑๐๐.๓๗	๐.๐๐*
รวมเฉลี่ย	๓.๙๒	๐.๐๘๙	๓.๗๙	๐.๐๗๔	๓.๙๙	๐.๐๑๗	๓๔๕.๓๓	๐.๐๐*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวมแตกต่างกัน (Sig= ๐.๐๐) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ดังนั้น จึงได้ทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๙ - ๔.๑๓

ตารางที่ ๔.๙ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สปัจริยธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามอายุ โดยภาพรวม

(n=๔๐๗)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ		
		ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๓๑ - ๔๕ ปี	๔๖ ปีขึ้นไป
		๓.๙๒	๓.๗๙	๓.๙๙
ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๓.๙๒	-	๐.๑๓*	-๐.๐๗*
๓๑ - ๔๕ ปี	๓.๗๙	-	-	-๐.๒๐*
๔๖ ปีขึ้นไป	๓.๙๙	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายคู่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามอายุ โดยภาพรวม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุ ๓๑ - ๔๕ ปีและอายุ ๔๖ ปีขึ้นไป และผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุ ๓๑ - ๔๕ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุ ๔๖ ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามอายุ **ด้านการบริหารงานวิชาการ**

(n=๔๐๗)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ		
		ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๓๑ - ๔๕ ปี	๔๖ ปีขึ้นไป
		๓.๙๖	๓.๗๗	๔.๐๐
ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๓.๙๖	-	๐.๑๙*	-๐.๐๔*
๓๑ - ๔๕ ปี	๓.๗๗	-	-	-๐.๒๓*
๔๖ ปีขึ้นไป	๔.๐๐	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายคู่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามอายุ ด้านการบริหารงานวิชาการ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุ ๓๑ - ๔๕ ปีและอายุ ๔๖ ปีขึ้นไป และผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุ ๓๑ - ๔๕ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุ ๔๖ ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามอายุ **ด้านการบริหารงานงบประมาณ**

(n=๔๐๗)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ		
		ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๓๑ - ๔๕ ปี	๔๖ ปีขึ้นไป
		๓.๙๐	๓.๘๐	๓.๙๘
ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๓.๙๐	-	๐.๑๐*	-๐.๐๘*
๓๑ - ๔๕ ปี	๓.๘๐	-	-	-๐.๑๘*
๔๖ ปีขึ้นไป	๓.๙๘	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายคู่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามอายุ ด้านการบริหารงานงบประมาณ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุ ๓๑ - ๔๕ ปีและอายุ ๔๖ ปีขึ้นไป และผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุ ๓๑ - ๔๕ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุ ๔๖ ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามอายุ **ด้านการบริหารงานบุคคล**

(n=๔๐๗)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ		
		ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๓๑ - ๔๕ ปี	๔๖ ปีขึ้นไป
		๓.๘๘	๓.๘๑	๔.๐๐
ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๓.๘๘	-	๐.๐๗*	-๐.๑๒*
๓๑ - ๔๕ ปี	๓.๘๑	-	-	-๐.๑๙*
๔๖ ปีขึ้นไป	๔.๐๐	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายคู่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามอายุ ด้านการบริหารงานบุคคล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุ ๓๑ - ๔๕ ปีและอายุ ๔๖ ปีขึ้นไป และผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุ ๓๑ - ๔๕ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุ ๔๖ ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๑๓ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปริสธรรม ๗ ในบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามอายุ **ด้านการบริหารงานทั่วไป**

(n=๔๐๗)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ		
		ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๓๑ - ๔๕ ปี	๔๖ ปีขึ้นไป
		๓.๙๔	๓.๗๗	๔.๐๐
ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๓.๙๔	-	๐.๑๗*	-๐.๐๖*
๓๑ - ๔๕ ปี	๓.๗๗	-	-	-๐.๒๓*
๔๖ ปีขึ้นไป	๔.๐๐	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายคู่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามอายุ ด้านการบริหารงานทั่วไป พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุ ๓๑ - ๔๕ ปีและอายุ ๔๖ ปีขึ้นไป และผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุ ๓๑ - ๔๕ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุ ๔๖ ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

สมมติฐานที่ ๓ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๔ แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ **จำแนกตามระดับการศึกษา**

(n=๔๐๗)

การบริหาร สถานศึกษาทั้ง ๔ ด้าน	ระดับการศึกษา						f	Sig.
	ปริญญาตรี		ปริญญาโท		ปริญญาเอก			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. ด้านการบริหาร งานวิชาการ	๓.๘๖	๐.๒๘๓	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๒๐.๓๒	๐.๐๐*
๒. ด้านการบริหาร งานงบประมาณ	๓.๘๔	๐.๑๘๘	๓.๙๙	๐.๐๔๖	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๔๘.๒๐	๐.๐๐*
๓. ด้านการบริหาร งานบุคคล	๓.๘๔	๐.๑๘๗	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๕๗.๙๕	๐.๐๐*
๔. ด้านการบริหาร งานทั่วไป	๓.๘๕	๐.๑๙๔	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๕๐.๓๐	๐.๐๐*
รวมเฉลี่ย	๓.๘๔	๐.๑๐๑	๔.๐๐	๐.๐๑๒	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๑๗๘.๖๖	๐.๐๐*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวมแตกต่างกัน (Sig= ๐.๐๐) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ดังนั้น จึงได้ทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๕ – ๔.๑๙

ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามระดับการศึกษา โดยภาพรวม

(n=๔๐๗)

ระดับการศึกษา	$\bar{X}$	ระดับการศึกษา		
		ปริญญาตรี	ปริญญาโท	ปริญญาเอก
		๓.๘๔	๔.๐๐	๔.๐๐
ปริญญาตรี	๓.๘๔	-	-๐.๑๖*	-๐.๑๖*
ปริญญาโท	๔.๐๐	-	-	๐.๐๐*
ปริญญาเอก	๔.๐๐	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายคู่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามระดับการศึกษา โดยภาพรวม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามระดับปริญญาตรี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามระดับปริญญาโทและระดับปริญญาเอก และผู้ตอบแบบสอบถามระดับปริญญาโท มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามระดับปริญญาเอก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๑๖ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามระดับการศึกษา **ด้านการบริหารงานวิชาการ**

(n=๔๐๗)

ระดับการศึกษา	$\bar{X}$	ระดับการศึกษา		
		ปริญญาตรี	ปริญญาโท	ปริญญาเอก
		๓.๘๖	๔.๐๐	๔.๐๐
ปริญญาตรี	๓.๘๖	-	-๐.๑๔*	-๐.๑๔*
ปริญญาโท	๔.๐๐	-	-	๐.๐๐*
ปริญญาเอก	๔.๐๐	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายคู่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามระดับการศึกษา ด้านการบริหารงานวิชาการ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามระดับปริญญาตรี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามระดับปริญญาโทและระดับปริญญาเอก และผู้ตอบแบบสอบถามระดับปริญญาโท มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามระดับปริญญาเอก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๑๗ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามระดับการศึกษา **ด้านการบริหารงานงบประมาณ**

(n=๔๐๗)

ระดับการศึกษา	$\bar{X}$	ระดับการศึกษา		
		ปริญญาตรี	ปริญญาโท	ปริญญาเอก
		๓.๘๔	๓.๙๙	๔.๐๐
ปริญญาตรี	๓.๘๔	-	-๐.๑๕*	-๐.๑๖*
ปริญญาโท	๓.๙๙	-	-	-๐.๐๑*
ปริญญาเอก	๔.๐๐	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายคู่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามระดับการศึกษา ด้านการบริหารงานงบประมาณ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามระดับปริญญาตรี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามระดับปริญญาโทและระดับปริญญาเอก และผู้ตอบแบบสอบถามระดับปริญญาโท มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามระดับปริญญาเอก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๑๘ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปบุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามระดับการศึกษา **ด้านการบริหารงานบุคคล**

(n=๔๐๗)

ระดับการศึกษา	$\bar{X}$	ระดับการศึกษา		
		ปริญญาตรี	ปริญญาโท	ปริญญาเอก
		๓.๘๔	๔.๐๐	๔.๐๐
ปริญญาตรี	๓.๘๔	-	-๐.๑๖*	-๐.๑๖*
ปริญญาโท	๔.๐๐	-	-	๐.๐๐*
ปริญญาเอก	๔.๐๐	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายคู่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามระดับการศึกษา ด้านการบริหารงานบุคคล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามระดับปริญญาตรี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามระดับปริญญาโทและระดับปริญญาเอก และผู้ตอบแบบสอบถามระดับปริญญาโท มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามระดับปริญญาเอก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๑๙ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามระดับการศึกษา ด้านการบริหารงานทั่วไป

(n=๔๐๗)

ระดับการศึกษา	$\bar{X}$	ระดับการศึกษา		
		ปริญญาตรี	ปริญญาโท	ปริญญาเอก
		๓.๘๕	๔.๐๐	๔.๐๐
ปริญญาตรี	๓.๘๕	-	-๐.๑๕*	-๐.๑๕*
ปริญญาโท	๔.๐๐	-	-	๐.๐๐*
ปริญญาเอก	๔.๐๐	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายคู่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามระดับการศึกษา ด้านการบริหารงานทั่วไป พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามระดับปริญญาตรี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามระดับปริญญาโทและระดับปริญญาเอก และผู้ตอบแบบสอบถามระดับปริญญาโท มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามระดับปริญญาเอก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

สมมติฐานที่ ๔ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๐ แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ **จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน**

(n=๔๐๗)

การบริหาร สถานศึกษาทั้ง ๔ ด้าน	ประสบการณ์ทำงาน						f	Sig.
	๑ - ๕ ปี		๖ - ๑๐ ปี		๑๑ ปีขึ้นไป			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. ด้านการบริหาร งานวิชาการ	๓.๗๑	๐.๓๖๖	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๓.๙๘	๐.๐๕๗	๘๗.๔๒	๐.๐๐*
๒. ด้านการบริหาร งานงบประมาณ	๓.๙๓	๐.๐๗๒	๓.๙๓	๐.๑๒๒	๓.๘๔	๐.๒๒๘	๑๕.๑๗	๐.๐๐*
๓. ด้านการบริหาร งานบุคคล	๓.๘๒	๐.๒๑๒	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๓.๘๗	๐.๑๖๒	๔๗.๘๙	๐.๐๐*
๔. ด้านการบริหาร งานทั่วไป	๓.๗๖	๐.๒๑๘	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๓.๙๒	๐.๑๓๖	๘๕.๙๓	๐.๐๐*
รวมเฉลี่ย	๓.๘๑	๐.๐๙๘	๓.๙๘	๐.๐๔๑	๓.๙๐	๐.๑๐๑	๑๓๘.๘๒	๐.๐๐*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๐ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวมแตกต่างกัน (Sig= ๐.๐๐) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงานต่างกัน มีความเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ดังนั้น จึงได้ทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๑ - ๔.๒๕

ตารางที่ ๔.๒๑ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน โดยภาพรวม

(n=๔๐๗)

ประสบการณ์ทำงาน	$\bar{X}$	ประสบการณ์ทำงาน		
		๑ - ๕ ปี	๖ - ๑๐ ปี	๑๑ ปีขึ้นไป
		๓.๘๑	๓.๙๘	๓.๙๐
๑ - ๕ ปี	๓.๘๑	-	-๐.๑๗*	-๐.๐๙*
๖ - ๑๐ ปี	๓.๙๘	-	-	๐.๐๘*
๑๑ ปีขึ้นไป	๓.๙๐	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๑ เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายคู่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน โดยภาพรวม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงาน ๑ - ๕ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงาน ๖ - ๑๐ ปีและที่มีประสบการณ์ทำงาน ๑๐ ปีขึ้นไป และผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงาน ๖ - ๑๐ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงาน ๑๑ ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๒๒ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปบุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน **ด้านการบริหารงานวิชาการ**

(n=๔๐๗)

ประสบการณ์ทำงาน	$\bar{X}$	ประสบการณ์ทำงาน		
		๑ - ๕ ปี	๖ - ๑๐ ปี	๑๑ ปีขึ้นไป
		๓.๗๑	๔.๐๐	๓.๙๘
๑ - ๕ ปี	๓.๗๑	-	-๐.๒๙*	-๐.๒๗*
๖ - ๑๐ ปี	๔.๐๐	-	-	๐.๐๒*
๑๑ ปีขึ้นไป	๓.๙๘	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๒ เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายคู่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน ด้านการบริหารงานวิชาการ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงาน ๑ - ๕ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงาน ๖ - ๑๐ ปีและที่มีประสบการณ์ทำงาน ๑๐ ปีขึ้นไป และผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงาน ๖ - ๑๐ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงาน ๑๑ ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๒๓ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน **ด้านการบริหารงานงบประมาณ**

(n=๔๐๗)

ประสบการณ์ทำงาน	$\bar{X}$	ประสบการณ์ทำงาน		
		๑ - ๕ ปี	๖ - ๑๐ ปี	๑๑ ปีขึ้นไป
		๓.๙๓	๓.๙๓	๓.๘๔
๑ - ๕ ปี	๓.๙๓	-	๐.๐๐*	๐.๐๙*
๖ - ๑๐ ปี	๓.๙๓	-	-	๐.๐๙*
๑๑ ปีขึ้นไป	๓.๘๔	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๓ เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายคู่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน ด้านการบริหารงานงบประมาณ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงาน ๑ - ๕ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงาน ๖ - ๑๐ ปีและที่มีประสบการณ์ทำงาน ๑๐ ปีขึ้นไป และผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงาน ๖ - ๑๐ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงาน ๑๑ ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๒๔ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน **ด้านการบริหารงานบุคคล**

(n=๔๐๗)

ประสบการณ์ทำงาน	$\bar{X}$	ประสบการณ์ทำงาน		
		๑ - ๕ ปี	๖ - ๑๐ ปี	๑๑ ปีขึ้นไป
		๓.๘๒	๔.๐๐	๓.๘๗
๑ - ๕ ปี	๓.๘๒	-	-๐.๑๘*	-๐.๐๕*
๖ - ๑๐ ปี	๔.๐๐	-	-	๐.๑๓*
๑๑ ปีขึ้นไป	๓.๘๗	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๔ เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายคู่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน ด้านการบริหารงานบุคคล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงาน ๑ - ๕ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงาน ๖ - ๑๐ ปี และที่มีประสบการณ์ทำงาน ๑๐ ปีขึ้นไป และผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงาน ๖ - ๑๐ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงาน ๑๑ ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๒๕ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน ด้านการบริหารงานทั่วไป

(n=๔๐๗)

ประสบการณ์ทำงาน	$\bar{X}$	ประสบการณ์ทำงาน		
		๑ - ๕ ปี	๖ - ๑๐ ปี	๑๑ ปีขึ้นไป
		๓.๗๖	๔.๐๐	๓.๙๒
๑ - ๕ ปี	๓.๗๖	-	-๐.๒๔*	-๐.๑๖*
๖ - ๑๐ ปี	๔.๐๐	-	-	๐.๐๘*
๑๑ ปีขึ้นไป	๓.๙๒	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๕ เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายคู่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน ด้านการบริหารงานทั่วไป พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงาน ๑ - ๕ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงาน ๖ - ๑๐ ปีและที่มีประสบการณ์ทำงาน ๑๐ ปีขึ้นไป และผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงาน ๖ - ๑๐ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงาน ๑๑ ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

สมมติฐานที่ ๕ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีตำแหน่งในการปฏิบัติงานต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๖ แสดงการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ **จำแนกตามตำแหน่งในการปฏิบัติงาน**

(n=๔๐๗)

การบริหาร สถานศึกษาทั้ง ๔ ด้าน	ตำแหน่งในการปฏิบัติงาน						f	Sig.
	ผู้อำนวยการ		รองผู้อำนวยการ		ครูผู้สอน			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. ด้านการบริหาร งานวิชาการ	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๓.๘๙	๐.๒๖๐	๙.๔๓	๐.๐๐*
๒. ด้านการบริหาร งานงบประมาณ	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๓.๘๖	๐.๑๗๘	๒๙.๑๔	๐.๐๐*
๓. ด้านการบริหาร งานบุคคล	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๓.๘๗	๐.๑๗๙	๒๔.๖๖	๐.๐๐*
๔. ด้านการบริหาร งานทั่วไป	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๓.๘๘	๐.๑๘๔	๒๑.๗๗	๐.๐๐*
รวมเฉลี่ย	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๔.๐๐	๐.๐๐๐	๓.๘๗	๐.๑๐๘	๖๖.๓๓	๐.๐๐*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๖ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีตำแหน่งในการปฏิบัติงานต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวมแตกต่างกัน (Sig= ๐.๐๐) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีตำแหน่งในการปฏิบัติงานต่างกัน มีความเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ ทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ดังนั้น จึงได้ทำการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๗ – ๔.๓๑

ตารางที่ ๔.๒๗ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามตำแหน่งในการปฏิบัติงาน โดยภาพรวม

(n=๔๐๗)

ตำแหน่งในการปฏิบัติงาน	$\bar{X}$	ตำแหน่งในการปฏิบัติงาน		
		ผู้อำนวยการ	รองผู้อำนวยการ	ครูผู้สอน
		๔.๐๐	๔.๐๐	๓.๘๗
ผู้อำนวยการ	๔.๐๐	-	๐.๐๐*	๐.๑๓*
รองผู้อำนวยการ	๔.๐๐	-	-	๐.๑๓*
ครูผู้สอน	๓.๘๗	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๗ เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายคู่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามตำแหน่งในการปฏิบัติงาน โดยภาพรวม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามตำแหน่งผู้อำนวยการ มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามตำแหน่งรองผู้อำนวยการและตำแหน่งครูผู้สอน และผู้ตอบแบบสอบถามตำแหน่งรองผู้อำนวยการ มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามตำแหน่งครูผู้สอน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๒๘ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามตำแหน่งในการปฏิบัติงาน **ด้านการบริหารงานวิชาการ**

(n=๔๐๗)

ตำแหน่งในการปฏิบัติงาน	$\bar{X}$	ตำแหน่งในการปฏิบัติงาน		
		ผู้อำนวยการ	รองผู้อำนวยการ	ครูผู้สอน
		๔.๐๐	๔.๐๐	๓.๘๙
ผู้อำนวยการ	๔.๐๐	-	๐.๐๐*	๐.๑๑*
รองผู้อำนวยการ	๔.๐๐	-	-	๐.๑๑*
ครูผู้สอน	๓.๘๙	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๘ เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายคู่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามตำแหน่งในการปฏิบัติงาน ด้านการบริหารงานวิชาการ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามตำแหน่งผู้อำนวยการ มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามตำแหน่งรองผู้อำนวยการและตำแหน่งครูผู้สอน และผู้ตอบแบบสอบถามตำแหน่งรองผู้อำนวยการ มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามตำแหน่งครูผู้สอน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๒๙ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปริสรธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามตำแหน่งในการปฏิบัติงาน **ด้านการบริหารงานงบประมาณ**

(n=๔๐๗)

ตำแหน่งในการปฏิบัติงาน	$\bar{X}$	ตำแหน่งในการปฏิบัติงาน		
		ผู้อำนวยการ	รองผู้อำนวยการ	ครูผู้สอน
		๔.๐๐	๔.๐๐	๓.๘๖
ผู้อำนวยการ	๔.๐๐	-	๐.๐๐*	๐.๑๔*
รองผู้อำนวยการ	๔.๐๐	-	-	๐.๑๔*
ครูผู้สอน	๓.๘๖	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๙ เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายคู่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามตำแหน่งในการปฏิบัติงาน ด้านการบริหารงานงบประมาณ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามตำแหน่งผู้อำนวยการ มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามตำแหน่งรองผู้อำนวยการและตำแหน่งครูผู้สอน และผู้ตอบแบบสอบถามตำแหน่งรองผู้อำนวยการ มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามตำแหน่งครูผู้สอน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๓๐ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามตำแหน่งในการปฏิบัติงาน **ด้านการบริหารงานบุคคล**

(n=๔๐๗)

ตำแหน่งในการปฏิบัติงาน	$\bar{X}$	ตำแหน่งในการปฏิบัติงาน		
		ผู้อำนวยการ	รองผู้อำนวยการ	ครูผู้สอน
		๔.๐๐	๔.๐๐	๓.๘๗
ผู้อำนวยการ	๔.๐๐	-	๐.๐๐*	๐.๑๓*
รองผู้อำนวยการ	๔.๐๐	-	-	๐.๑๓*
ครูผู้สอน	๓.๘๗	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๐ เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายคู่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามตำแหน่งในการปฏิบัติงาน ด้านการบริหารงานบุคคล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามตำแหน่งผู้อำนวยการ มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามตำแหน่งรองผู้อำนวยการและตำแหน่งครูผู้สอน และผู้ตอบแบบสอบถามตำแหน่งรองผู้อำนวยการ มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามตำแหน่งครูผู้สอน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๓๑ แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปริสรธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามตำแหน่งในการปฏิบัติงาน **ด้านการบริหารงานทั่วไป**

(n=๔๐๗)

ตำแหน่งในการปฏิบัติงาน	$\bar{X}$	ตำแหน่งในการปฏิบัติงาน		
		ผู้อำนวยการ	รองผู้อำนวยการ	ครูผู้สอน
		๔.๐๐	๔.๐๐	๓.๘๘
ผู้อำนวยการ	๔.๐๐	-	๐.๐๐*	๐.๑๒*
รองผู้อำนวยการ	๔.๐๐	-	-	๐.๑๒*
ครูผู้สอน	๓.๘๘	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๑ เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายคู่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามตำแหน่งในการปฏิบัติงาน ด้านการบริหารงานทั่วไป พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามตำแหน่งผู้อำนวยการ มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามตำแหน่งรองผู้อำนวยการและตำแหน่งครูผู้สอน และผู้ตอบแบบสอบถามตำแหน่งรองผู้อำนวยการ มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้ตอบแบบสอบถามตำแหน่งครูผู้สอน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๔.๕ ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากคำถามปลายเปิด (Open-Ended) ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียงดังนี้

๑. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะด้านการบริหารงานวิชาการ

ปัญหาและอุปสรรค

- ๑.๑ ผู้บริหารไม่ค่อยตระหนักและเห็นถึงความสำคัญของงานวิชาการ
- ๑.๒ สถานศึกษาไม่ค่อยมีการปรับปรุงและพัฒนางานที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน
- ๑.๓ ไม่มีความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา ผู้ปกครอง และชุมชนในการพัฒนาการเรียนการสอนตามความต้องการของผู้เรียนและชุมชน
- ๑.๔ สถานศึกษาไม่มีการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
- ๑.๕ สถานศึกษาไม่มีการประเมินติดตามผลการปฏิบัติงานทางวิชาการเพื่อให้ได้มาตรฐานของงานวิชาการ

ข้อเสนอแนะ

- ๑.๑ สถานศึกษาต้องมีกลไกควบคุมมาตรฐานวิชาการของสถานศึกษาให้มีคุณภาพ
- ๑.๒ สถานศึกษาต้องมีการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยคำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ
- ๑.๓ สถานศึกษาต้องมีเครือข่ายการประสานงานความร่วมมือระหว่างครอบครัว ชุมชน เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการของสถานศึกษาในการพัฒนาผู้เรียน
- ๑.๔ สถานศึกษาต้องมีโครงสร้างการบริหารงานวิชาการที่ชัดเจน มีการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบให้ผู้ปฏิบัติงาน โดยคำนึงถึงความรู้ ความสามารถ และความเหมาะสมของผู้ปฏิบัติงาน
- ๑.๕ ผู้บริหารควรมีความตระหนักเห็นความสำคัญของงานวิชาการซึ่งเป็นงานหลักของสถานศึกษา เพราะความสำเร็จของสถานศึกษาส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน

๒. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะด้านการบริหารงานงบประมาณ

ปัญหาและอุปสรรค

- ๒.๑ ไม่มีงบประมาณเพียงพอในการพัฒนาระบบสารสนเทศให้ทันสมัย
- ๒.๒ ขาดการวางแผนการเงินของโรงเรียน และไม่มีการคาดการณ์ล่วงหน้าเกี่ยวกับการใช้จ่ายและดำเนินการเกี่ยวกับการเงินของโรงเรียน
- ๒.๓ ไม่มีการควบคุมการดำเนินงานทางการเงิน เพื่อให้มีประสิทธิภาพเป็นไปตามมาตรฐานและกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง

๒.๔ ไม่มีการจัดการเกี่ยวกับการรับและจ่ายเงินของโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๕ ผู้บริหารขาดความสามารถในการหาเงินเข้าโรงเรียนในกรณีที่มีงบประมาณของโรงเรียนไม่เพียงพอ

ข้อเสนอแนะ

๒.๑ ควรมีการวางแผนการเงินของโรงเรียน และมีการคาดการณ์ล่วงหน้าเกี่ยวกับการใช้จ่ายและดำเนินการเกี่ยวกับการเงินของโรงเรียน ซึ่งผู้บริหารจะต้องพิจารณาถึงผลกระทบกระเทือนที่มีต่อการให้ได้อมาหรือการจ่ายไปซึ่งการเงินของโรงเรียน

๒.๒ ควรมีการจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินของโรงเรียน เช่น ที่ดิน สิ่งก่อสร้าง วัสดุ ครุภัณฑ์ต่างๆ ของโรงเรียน เป็นต้น

๒.๓ ควรมีการควบคุมการดำเนินงานทางการเงิน เพื่อให้มีประสิทธิภาพ ให้เป็นไปตามมาตรฐานและกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วยระบบบัญชีและวิธีการต่างๆ ในการตรวจสอบเงินและทรัพย์สินของโรงเรียน

๒.๔ ผู้บริหารควรมีความรู้ความเข้าใจเรื่องการเงินของสถานศึกษาของตนเองและหน่วยงานที่ต้องเกี่ยวข้องด้วย เพื่อให้เกิดการพัฒนา

๒.๕ ผู้บริหารควรจะทำหน้าที่หาเงินหรือจัดตั้งงบประมาณเพื่อการศึกษาด้วย มิใช่มีหน้าที่เพียงแค่ว่าใช้เงินเพียงอย่างเดียว

๓. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะด้านการบริหารงานบุคคล

ปัญหาและอุปสรรค

๓.๑ บุคคลที่เข้ามาไม่มีความสามารถ หรือเหมาะสมกับตำแหน่งงานที่ทำ

๓.๒ บุคลากรที่เข้ามาไม่สามารถจัดลำดับความสำคัญของปัญหาก่อนและหลังได้ดี

๓.๓ บุคลากรไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทันต่อเหตุการณ์และเวลา

๓.๔ บุคลากรขาดความรับผิดชอบต่อนหน้าที่

๓.๕ ผู้บริหารขาดการกำหนดแผนหรือนโยบายในการบริหารงานบุคคลที่มีความเหมาะสมและพอดี

ข้อเสนอแนะ

๓.๑ ควรมีการเปิดโอกาสให้บุคคลหลายๆคนได้เข้ามามีโอกาสในการทำหน้าที่ ไม่ควรเจาะจงลงไปเป็นรายบุคคล

๓.๒ ควรให้บุคลากรที่ทำหน้าที่ได้มีเวลาในการเรียนรู้งานและแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า โดยการส่งเข้าอบรมงานเกี่ยวกับด้านงานบุคคล

๓.๓ ควรมีการฝึกให้ผู้รับผิดชอบงานบุคคลได้ใช้ความรู้ที่เรียนมาในการแก้ไขปัญหาและเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาก่อนและหลัง

๓.๔ ผู้บริหารควรหมั่นดูแลและประเมินการทำงานของบุคลากรงานบุคคลเป็นประจำ เพื่อให้มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่มากยิ่งขึ้น

๓.๕ ผู้บริหารควรมีการกำหนดแผนหรือนโยบายในการบริหารงานบุคคลให้เหมาะสมและพอดี

๔. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะด้านการบริหารงานทั่วไป

ปัญหาและอุปสรรค

- ๔.๑ ไม่มีการวางแผนออกแบบงานทำให้งานออกมาไม่มีประสิทธิภาพ
- ๔.๒ บุคลากรที่เข้ามารับผิดชอบ ไม่มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน
- ๔.๓ เทคโนโลยีที่มี ไม่สามารถตอบสนองงานที่รับผิดชอบได้
- ๔.๔ การทำงานไม่เป็นไปตามระบบที่กำหนดไว้
- ๔.๕ ไม่มีการติดตามประเมินผล และปรับปรุงงานให้มีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

- ๔.๑ ควรมีการศึกษาวิเคราะห์สภาพงานของสถานศึกษา ตลอดจนระเบียบกฎหมาย และแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง
- ๔.๒ ควรมีการวางแผนออกแบบงาน เพื่อให้การทำงานออกมามีประสิทธิภาพ
- ๔.๓ เทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ในระบบงานควรมีการตรวจสอบประสิทธิภาพ เพื่อสามารถตอบสนองกับงานที่รับผิดชอบ
- ๔.๔ ผู้บริหารควรมีประชุมเฝ้าระวังเพื่อให้งานเป็นไปตามระบบที่กำหนดไว้
- ๔.๕ ผู้บริหารควรมีการติดตามประเมินผลและปรับปรุงงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๔.๖ ผลการสัมภาษณ์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ๗ รูป/คน ซึ่งได้ให้แนวทางในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ ดังนี้

๑. การนำเอาหลักพุทธธรรม ได้แก่ สัมปยุตธรรม ๗ มาใช้ในการบริหารสถานศึกษา ในฐานะที่ท่านเป็นผู้บริหาร มีความคิดเห็นอย่างไร

“การนำหลักสัมปยุตธรรม ๗ ประการมาใช้ในการบริหารสถานศึกษานั้นว่าดีและมีประโยชน์ เพราะทำให้องค์กรมีความเข้มแข็ง บุคลากรมีความรักสามัคคีในหมู่คณะ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีภาวะผู้นำและผู้ตามที่ดี รู้จักใช้ผล รู้จักตน รู้จักกาลเวลา รู้จักพอประมาณ รู้จักบทบาทหน้าที่ และความแตกต่างระหว่างบุคคล”^{๑๗๙} “การบริหารสถานศึกษาตามหลักสัมปยุตธรรม ๗ นั้น ควรให้ทุกคนมีส่วนร่วม สำหรับการดำเนินงานของสถานศึกษา คือ เป็นรูปแบบการบริหารที่เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เพราะเน้นการทำงานแบบร่วมมือร่วมใจกัน งานจึงสำเร็จและบุคลากรก็มีความสุขในการทำงาน”^{๑๘๐} “หลักสัมปยุตธรรมเป็นหัวใจสำคัญในการบริหาร เพราะหลักสัมปยุตธรรมสามารถสร้างความศรัทธา และเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีกันในหมู่คณะ หากผู้บริหารมีเข้าใจในหลักสัมปยุตธรรมประกอบกับการทำงานแล้ว ครูและบุคลากรภายในสถานศึกษาย่อมเกิดความรัก ความศรัทธาต่อกัน มีความสามัคคี และอยู่กันฉันท์พี่น้อง”^{๑๘๑} “การนำหลักสัมปยุตธรรม ๗ มาใช้ในสถานศึกษา จะทำให้ผู้บริหารและครูมีสุขภาพจิตที่ดี และเกิดบรรยากาศในการทำงานที่มีความสุขอันจะส่งผลต่อความสามารถในการจัดการเรียนการสอนให้ดีและมีคุณภาพต่อผู้เรียนในที่สุด”^{๑๘๒} “การนำเอาหลักสัมปยุตธรรม ๗ มาใช้ในการบริหารสถานศึกษา จะทำให้ผู้บริหารและคณะครูร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันปรับปรุงแก้ไข และร่วมกันภาคภูมิใจ เป็นหลักธรรมในการบริหารเพื่อให้ทุกฝ่ายมีเป้าหมายร่วมกัน ได้ร่วมระดมพลังความคิด ร่วมกันทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การวางแผน การวิเคราะห์สภาพปัญหา การดำเนินการตามแผน การกำกับติดตาม การประเมินผลร่วมกัน ทำให้ทุกฝ่ายมีความเข้าใจตรงกัน ทำให้ผลงานออกมาดี และมีคุณภาพ”^{๑๘๓} “การนำหลักสัมปยุตธรรม ๗ ประการ มาเป็นแนวทางในการบริหารสถานศึกษา ผสมผสานกับแนวคิดตะวันตก อันจะเป็นส่วนส่งเสริมการใช้ความรู้ ความสามารถของบุคลากรให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องควบคุมยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่ให้บุคคลใช้ความรู้ความสามารถไปในทางที่ผิด หรือใช้แบบเกิน

^{๑๗๙} สัมภาษณ์ นายทองสุข อยู่ศรี, ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๘๐} สัมภาษณ์ นายจันทบูรณ์ เขตการ, รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๘๑} สัมภาษณ์ พระครูสิริศิริรักษ์, เจ้าคณะอำเภอแม่เปิน จังหวัดนครสวรรค์, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๘๒} สัมภาษณ์ นายชาติ นิลวัชรภรณ์, ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลลาดยาว, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๘๓} สัมภาษณ์ นายมงคล แก้วแดง, ผู้แทนครูอาวุโสโรงเรียนบ้านพนาสวรรค์, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ความพอดี”^{๑๘๔} “สมควรที่จะนำเอาหลักธรรม คือ หลักสัปปริสธรรม ๗ ประการ มาใช้ในสถานศึกษา เพราะผู้บริหารสามารถบริหารสถานศึกษาได้อย่างดีเยี่ยม เป็นแบบอย่างที่ดี ซื่อสัตย์ จริงใจ ใจกว้าง โปร่งใส มุ่งมั่น มีความเสียสละ ทุ่เม่ ยุติธรรม เอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น”^{๑๘๕}

๒. การบริหารสถานศึกษาในยุคปัจจุบัน กับการบริหารสถานศึกษาที่นำเอาหลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปริสธรรม ๗ มาใช้ในการบริหารสถานศึกษา ท่านมีความคิดเห็นเป็นอย่างไร

“ในยุคสมัยปัจจุบันนี้ต้องยอมรับว่า ผู้บริหารนั้นยังไม่ได้้นำเอาหลักสัปปริสธรรม ๗ มาใช้มากเท่าไร แต่บางคนก็มีการนำเอาไปใช้บ้างโดยที่ไม่รู้ เพราะหลักสัปปริสธรรมนั้นสามารถเปรียบเทียบกับภาวะผู้นำของผู้บริหารได้ ฉะนั้นแล้วหากผู้บริหารสามารถนำเอาหลักสัปปริสธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ย่อมจะเกิดผลดีต่อสถานศึกษาเป็นอย่างยิ่ง”^{๑๘๖} “การบริหารสถานศึกษาในปัจจุบัน ถ้าคิดในด้านเหตุผล ผู้บริหารในปัจจุบันบางท่านมักจะใช้ความรู้สึกในการบริหารสถานศึกษา หรือใช้อำนาจเกินขอบเขต โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะได้รับว่าเป็นอย่างไร ถ้าหากเปรียบเทียบกับการบริหารสถานศึกษาในปัจจุบันแล้ว ต้องยอมรับว่ายังขาดการนำเอาหลักสัปปริสธรรม ๗ มาปรับใช้ในการบริหารสถานศึกษา”^{๑๘๗} “การบริหารสถานศึกษาในปัจจุบัน เป็นการบริหารที่ทุกคนถือว่าตัวเองเป็นคนเก่ง ไม่ค่อยฟังใคร สิ่งใดที่ตนเองคิดว่าถูกก็จะปฏิบัติ ถ้าคิดว่าไม่ถูกก็จะไม่ปฏิบัติ หรือให้ความร่วมมือน้อย ซึ่งถือว่าเป็นอันตรายในการบริหารสถานศึกษาอย่างยิ่ง แต่ถ้ามีการนำเอาหลักสัปปริสธรรม ๗ มาประยุกต์ในการบริหารสถานศึกษา ย่อมจะเกิดผลดีต่อสถานศึกษาเป็นอย่างมาก”^{๑๘๘} “การบริหารสถานศึกษาในปัจจุบันค่อนข้างมีปัญหามาก เพราะปัจจัยภายนอกเข้ามามีบทบาทในการดำรงตนของนักเรียนในขณะนี้ ได้แก่ สื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทมากกับเด็กนักเรียนและเยาวชน เพราะสิ่งเหล่านี้มีผลดีและผลเสียอยู่คู่กัน หากขาดคนที่สามารถชี้นำไปในทางที่ถูกที่ควร ก็อาจทำให้เกิดผลเสียกับเด็กได้ เพราะฉะนั้นสถานศึกษาควรมีผู้บริหารที่นำเอาหลักสัปปริสธรรม ๗ มาใช้ในการบริหาร เพราะจะส่งผลดีต่อครูและนักเรียน”^{๑๘๙} “สถานศึกษาได้มีการบริหารตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ประการนั้น สถานศึกษานั้นจะสามารถพัฒนาสถานศึกษาได้ดี เพราะทุกคนรู้จักหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย สามารถทำงานเป็นทีม มีการปรึกษาหารือ โดยใช้คุณธรรมมาประยุกต์ใช้ ทำให้ทุกคนมีความสุขสนุกสนานกับการทำงาน”^{๑๙๐} “สถานศึกษาที่มีการนำเอาหลักธรรมคือสัปปริส

^{๑๘๔} สัมภาษณ์ นายอรรถพงศ์ เลิศวิกรานต์, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านคลองสมบูรณ์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๘๕} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ศิริวัฒนพงศ์, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเขาจกจัน, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๘๖} สัมภาษณ์ พระครูสิริศิริรักษ์, เจ้าคณะอำเภอแม่เปิน จังหวัดนครสวรรค์, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๘๗} สัมภาษณ์ นายทองสุข อยู่ศรี, ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๒, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๘๘} สัมภาษณ์ นายมงคล แก้วแดง, ผู้แทนครูอาวุโสโรงเรียนบ้านพนาสวรรค์, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๘๙} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ศิริวัฒนพงศ์, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเขาจกจัน, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๙๐} สัมภาษณ์ นายจันทบูรณ์ เขตการ, รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๒, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ธรรม ๗ ประการมาใช้ในการบริหารสถานศึกษา จะส่งผลให้สถานศึกษามีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลในทุกๆ ด้าน”^{๑๙๑} “การนำหลักธรรมคือหลักสัปปริสธรรม ๗ ประการ มาใช้ในการบริหารสถานศึกษานั้นก็ย่อมเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถกระทำได้และสมควรจะทำอย่างยิ่ง เพราะจะส่งผลดีมากกว่าผลเสียว่าการไม่นำเอาหลักธรรมมาใช้ในการบริหารสถานศึกษา เพราะฉะนั้นสถานศึกษาต่างๆ ควรส่งเสริมให้มีการนำเอาหลักธรรมมาเป็นส่วนสำคัญในการบริหารสถานศึกษา”^{๑๙๒}

๓. ปัญหาอุปสรรคในการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม คือ สัปปริสธรรม ๗ ในฐานะท่านเป็นผู้บริหารคิดว่ามีด้านใดบ้าง

“ปัญหาอุปสรรคในการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปริสธรรม ๗ น่าจะมาจากผู้บริหารสถานศึกษา เพราะในปัจจุบันบางท่านมักจะใช้ความรู้สึกในการบริหารสถานศึกษาหรือใช้อำนาจเกินขอบเขต โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะได้รับว่าเป็นอย่างไร”^{๑๙๓} “คิดว่าไม่มีนะ เพราะการนำเอาหลักสัปปริสธรรม ๗ มาใช้ในการบริหารสถานศึกษา มีแต่สิ่งที่ดี ทำให้ทุกคนมีกำลังใจในการทำงาน ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มกำลังความรู้ความสามารถ”^{๑๙๔} “การแข่งขันทางสังคมที่มีมากขึ้น การไม่รู้จักประมาณตนเอง การที่บุคคลหรือบุคลากรขาดคุณธรรมจริยธรรม และความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ปัญหาเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม คือสัปปริสธรรม ๗”^{๑๙๕} “ปัญหาอุปสรรคในการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม คือสัปปริสธรรม ๗ ประการ คือ ผู้บริหารขาดการรู้จักประมาณตนเอง ขาดการวางแผนในการบริหาร และยังขาดความเข้าใจและการยอมรับในหลักธรรม”^{๑๙๖} “ปัญหาอุปสรรคในการบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปริสธรรม ๗ น่าจะเกิดจากปัจจัยและสิ่งแวดล้อมภายนอกสถานศึกษา เพราะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และผู้บริหารขาดความเข้าใจในการนำเอาหลักสัปปริสธรรม ๗ มาใช้ในการบริหารสถานศึกษา”^{๑๙๗} “ปัญหาอุปสรรคในการบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปริสธรรม ๗ นั้น คือการยอมรับความคิดเห็นของผู้บริหารของบุคคลในองค์กร ด้านบุคคลในองค์กรมีความแตกแยกกันคือแบ่งกันเป็นกลุ่มๆ ไม่ลงรอยกัน ทั้งในด้านความคิด ทั้งในด้านปัญหาภายใน”^{๑๙๘} “การที่ผู้บริหารขาดคุณธรรมและไม่เข้าใจในหลักธรรม และบุคลากรภายในสถานศึกษา

^{๑๙๑} สัมภาษณ์ นายชาติ นิลวัชรภรณ์, ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลลาดยาว, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๙๒} สัมภาษณ์ นายอรรถพงศ์ เลิศวิกรานต์, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านคลองสมบูรณ์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๙๓} สัมภาษณ์ นายทองสุข อยู่ศรี, ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๙๔} สัมภาษณ์ พระครูสิริศิริรักษ์, เจ้าคณะอำเภอแม่เปิน จังหวัดนครสวรรค์, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๙๕} สัมภาษณ์ นายชาติ นิลวัชรภรณ์, ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลลาดยาว, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๙๖} สัมภาษณ์ นายมงคล แก้วแดง, ผู้แทนครูอาวุโสโรงเรียนบ้านพนาสวรรค์, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๙๗} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ศิริวัฒนพงศ์, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเขาจกจัน, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๙๘} สัมภาษณ์ นายจันทบูรณ์ เขตการ, รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ขาดคุณธรรมจริยธรรม เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปริสธรรม ๗”^{๑๙๙}

๔. ปัจจัยใดที่ส่งผลให้การบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม คือ สัปปริสธรรม ๗ มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จในการบริหาร

“ปัจจัยที่จะทำให้มีการบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปริสธรรม ๗ มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ คือ ตัวของผู้บริหารเอง ผู้บริหารทุกคนควรศึกษาหลักสัปปริสธรรม ๗ ให้เข้าใจเสียก่อนแล้วค่อยนำมาปรับใช้ให้เข้ากับสถานศึกษา”^{๒๐๐} “ผู้บริหารสถานศึกษาคือปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่จะบอกได้ว่าการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม คือ สัปปริสธรรม ๗ ประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพหรือไม่”^{๒๐๑} “ทุกปัจจัยของสัปปริสธรรม ๗ ประการ มีประโยชน์ต่อการบริหารสถานศึกษามาก เพราะทุกๆ ด้านจะผลที่ประสานกันอย่างต่อเนื่อง ถ้าเรานำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา จะทำให้องค์กรมีความเข้มแข็ง มีความเจริญก้าวหน้า และประสบผลสำเร็จในการบริหารสถานศึกษาได้”^{๒๐๒} “ปัจจัยที่จะทำให้การบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปริสธรรม ๗ มีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารทุกคนทุกท่านควาศึกษาหลักธรรมอย่างจริงจัง และนำหลักธรรมนั้นมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการบริหารสถานศึกษา เพราะหากผู้บริหารเอาใจใส่ในการบริหารตามหลักธรรมหรือ หลักสัปปริสธรรม ๗ แล้วก็จะสามารถบริหารงานในด้านต่างๆ สำเร็จได้”^{๒๐๓} “ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมให้บุคลากรภายในโรงเรียนได้เข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรม เพื่อเป็นการอบรมและขัดเกลาจิตใจให้สงบ และเมื่อเป็นเช่นนั้นก็จะส่งผลดีต่อผู้เรียน ทำให้การบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปริสธรรม ๗ เกิดประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จ”^{๒๐๔} “การบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ให้ประสบผลสำเร็จได้ คือบุคลากรภายในสถานศึกษาต้องมีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคม โดยเฉพาะต่ออาชีพของตนเอง ปฏิบัติตนเองให้เหมาะสมกับอาชีพ”^{๒๐๕} “การบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม คือ สัปปริสธรรม ๗ ให้มีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จได้นั้น คือควรมีการจัดทำนโยบายในการบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปริสธรรม ๗ อย่างชัดเจน ควรให้ครูและเจ้าหน้าที่ในสถานศึกษามีส่วนร่วมในการดำเนินการหลักของนโยบาย ควรมีการวัดผลประเมินผลในการบริหารตามหลักสัปปริสธรรม ๗ อย่างชัดเจน”^{๒๐๖}

^{๑๙๙} สัมภาษณ์ นายชาติ นิลวัชรภรณ์, ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลลาดยาว, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๐๐} สัมภาษณ์ นายทองสุข อยู่ศรี, ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๐๑} สัมภาษณ์ นายจันทบูรณ์ เขตการ, รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๐๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริศิริรักษ์, เจ้าคณะอำเภอแม่เปิน จังหวัดนครสวรรค์, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๐๓} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ศิริวัฒนพงศ์, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเขาจักจั่น, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๐๔} สัมภาษณ์ นายชาติ นิลวัชรภรณ์, ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลลาดยาว, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๐๕} สัมภาษณ์ นายมงคล แก้วแดง, ผู้แทนครูอาวุโสโรงเรียนบ้านพนาสวรรค์, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๐๖} สัมภาษณ์ นายอรรถพงศ์ เลิศวิกรานต์, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านคลองสมบูรณ์, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒” โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ ๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ และ ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ ตามทัศนะของผู้บริหารและครูผู้สอน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารและครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ จำนวน ๑๕๐ โรงเรียน ซึ่งมีจำนวนประชากรทั้งหมด ๑,๘๒๕ คน โดยใช้การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามตารางสำเร็จรูปของเครจซี และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ๔๐๗ คน เป็นการศึกษาแบบเชิงพรรณนา (Description Research) โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) จากแบบสอบถาม (Questionnaire) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เปรียบเทียบโดยการทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-Test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่างกันจึงทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยมีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) และสรุปข้อมูลข้อเสนอแนะแนวทางโดยวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารและครูสอน จำนวน ๔๐๗ คน วิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นประชากรตัวอย่าง เปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากร จำแนกเพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน และตำแหน่งในการปฏิบัติงาน และปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๑.๑ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถามพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๕๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๖๔ มีอายุตั้งแต่ ๔๖ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๑๑ มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน ๒๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๙๓ มีประสบการณ์ทำงาน ๑๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๔๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๖๑ และมีตำแหน่งเป็นครูสอน จำนวน ๓๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๖.๒๒

๕.๑.๒ ระดับความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒

ความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๙๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สรุปได้ดังนี้

๑) ด้านการบริหารงานวิชาการ ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๙๑ และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อของด้านการบริหารงานวิชาการ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๒) ด้านการบริหารงานงบประมาณ ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๘๙ และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อของด้านการบริหารงานงบประมาณ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๓) ด้านการบริหารงานบุคคล ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๙๐ และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อของด้านการบริหารงานบุคคล พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๔) ด้านการบริหารงานทั่วไป ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๙๐ และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อของด้านการบริหารงานทั่วไป พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๕.๑.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ เป็นการทดสอบสมมติฐาน โดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร ได้แก่ จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน และตำแหน่งในการปฏิบัติงาน โดยการทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-Test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่างกันจึงทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยมีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) มีรายละเอียดดังนี้

เพศ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวมแตกต่างกัน (Sig= ๐.๐๐) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีเพศต่างกัน มีความเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

อายุ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวมแตกต่างกัน (Sig= ๐.๐๐) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ระดับการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวมแตกต่างกัน (Sig= ๐.๐๐) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ประสบการณ์ทำงาน ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวมแตกต่างกัน (Sig= ๐.๐๐) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงานต่างกัน มีความเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการ

บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ทุกด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตำแหน่งในการปฏิบัติงาน ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีตำแหน่งในการปฏิบัติงานต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวมแตกต่างกัน (Sig= ๐.๐๐) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีตำแหน่งในการปฏิบัติงานต่างกัน มีความเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ทุกด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจเกี่ยวกับความคิดเห็นของบุคลากรต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

๕.๒.๑ ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒

จากผลการวิจัย พบว่า ความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน คือ ด้านการบริหารงานวิชาการ ด้านการบริหารงานงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารงานทั่วไป

แสดงให้เห็นว่าระดับความคิดเห็นของผู้บริหารและครูสอนที่มีต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน มีประเด็นที่จะนำมาอภิปราย ดังนี้

๑) ด้านการบริหารงานวิชาการ จากการศึกษาพบว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ด้านการบริหารงานวิชาการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๑$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการประชุมพูดคุยวางแผนหรือกับบุคลากรด้านงานวิชาการอย่างเนืองนิตย์ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = ๓.๙๘$) รองลงมาคือ มีความมุ่งมั่นและความเพียรพยายามที่จะขับเคลื่อนงานวิชาการไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้ ($\bar{X} = ๓.๙๕$) และอันดับสุดท้ายคือ มีการจัดทำนโยบายหรือโครงการเกี่ยวกับงานวิชาการได้เหมาะสมกับจังหวะและเวลา ($\bar{X} = ๓.๘๕$) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสถานศึกษาได้เห็นความสำคัญของการบริหารงานวิชาการเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **กุลทรี พิกุลแกม**^{๒๐๗} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานวิชาการที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขต

^{๒๐๗} กุลทรี พิกุลแกม, “การบริหารงานวิชาการที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต ๒”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาตรมหาบัณฑิต (บริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔).

พื้นที่การศึกษานครปฐม เขต ๒” ผลการศึกษาพบว่า ระดับการบริหารงานวิชาการที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต ๒ อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๒) ด้านการบริหารงานงบประมาณ จากการศึกษาพบว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร เขต ๒ ด้านการบริหารงานงบประมาณ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.89$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการประชุมพูดคุยวางแผนหรือกับบุคลากรด้านงานงบประมาณอย่างเนืองนิตย์ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.96$) รองลงมาคือ มีความมุ่งมั่นและมีความเพียรพยายามที่จะขับเคลื่อนงานงบประมาณไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้ ($\bar{X} = 3.95$) และอันดับสุดท้ายคือ มีความรู้ความเข้าใจในระเบียบกฎเกณฑ์และภาระงานของงานงบประมาณ ($\bar{X} = 3.81$) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการบริหารสถานศึกษาส่วนใหญ่ยังมีบุคลากรที่ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องงานงบประมาณ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **เชวงศักดิ์ บุญแสน**^{๒๐๘} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการงบประมาณเพื่อการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาในตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่า สภาพปัญหาด้านการจัดทำแผนงบประมาณ คือ บุคลากรขาดความเข้าใจในระเบียบกฎเกณฑ์และภาระงาน ขาดความรู้และทักษะการบริหารจัดการงบประมาณ

๓) ด้านการบริหารงานบุคคล จากการศึกษาพบว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร เขต ๒ ด้านการบริหารงานบุคคล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.90$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการประชุมพูดคุยวางแผนหรือกับบุคลากรด้านงานงบประมาณอย่างเนืองนิตย์ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.94$) รองลงมาคือ มีความรู้ความเข้าใจในระเบียบกฎเกณฑ์และภาระงานของงานบุคคล ($\bar{X} = 3.93$) และอันดับสุดท้ายคือ มีการแต่งตั้งและจัดวางบุคลากรได้เหมาะสมกับงานบุคคล ($\bar{X} = 3.86$) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการบริหารงานบุคคลต้องมีการประชุมพูดคุยกันอย่างเนืองนิตย์เพื่อให้งานดำเนินไปอย่างคล่องแคล่วและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระเล็ง ปกสโร (วงษ์พันธุ์เสือ)**^{๒๐๙} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราจีนบุรี เขต ๑” ผลการศึกษาพบว่า การบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า การประชุมวางแผนหรือกับบุคลากรภายในแผนกงานบุคคล มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงสุด

๔) ด้านการบริหารงานทั่วไป จากการศึกษาพบว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร เขต ๒ ด้านการบริหารงานทั่วไป โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.91$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า

^{๒๐๘} เชวงศักดิ์ บุญแสน, “การจัดการงบประมาณเพื่อการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาในตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (บริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓).

^{๒๐๙} พระเล็ง ปกสโร, “การบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราจีนบุรี เขต ๑”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

มีความมุ่งมั่นและความเพียรพยายามที่จะขับเคลื่อนงานทั่วไปไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้ ($\bar{X} = 3.94$) รองลงมาคือ มีการบริหารงานทั่วไปให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์ต่อสถานศึกษา ($\bar{X} = 3.93$) และ อันดับสุดท้ายคือ มีการประชุมพูดคุยวางแผนหรือกับบุคลากรด้านงานทั่วไปอย่างเนืองนิตย์ ($\bar{X} = 3.85$) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการบริหารงานทั่วไปยังไม่มีมีการปรึกษาหารือถึงแผนงานเลยทำให้ งานออกมาไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธวัชชัย สิงห์จันทร์^{๒๐๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพการบริหารงานทั่วไปในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดชลบุรี” ผลการศึกษาพบว่า การบริหารงานทั่วไปในโรงเรียน ประถมศึกษาขนาดเล็ก โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อศึกษาสภาพปัญหา พบว่าการบริหารงานโดย ไม่มีการปรึกษาหารือวางแผนงานกัน เป็นปัญหาที่พบมากที่สุด รองลงมาคือบุคลากรขาดความรู้ และ ขาดทักษะในการปฏิบัติงานเป็นอันดับสุดท้าย

๕.๒.๒ เปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อการประยุกต์ใช้หลัก พุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑) ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีเพศต่างกัน พบว่า มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลัก พุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวมแตกต่างกัน ($\text{Sig} = 0.00$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงเป็นไปตาม สมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีเพศต่างกัน มีความเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความคิดของเพศหญิงจะมีความคิดที่แตกต่างมากกว่าเพศชาย ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ อิศรเชษฐ์ ไทยเจริญ^{๒๐๑} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ความพึงพอใจของผู้ปกครองที่มีต่อการ บริหารงานโรงเรียนพิพัฒนศึกษา อำเภอดงพญา จังหวัดนครสวรรค์” ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบ แบบสอบถามส่วนมากเป็นเพศหญิง ผลการศึกษาเกี่ยวกับการบริหารงานโรงเรียนพิพัฒนศึกษา อำเภอดงพญา จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวม ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามสอดคล้องไปในทางเดียวกัน

๒) ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่างกัน พบว่า มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลัก พุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวมแตกต่างกัน ($\text{Sig} = 0.00$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงเป็นไปตาม สมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่

^{๒๐๐} ธวัชชัย สิงห์จันทร์, “การศึกษาสภาพการบริหารงานทั่วไปในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (การบริหาร การศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๖).

^{๒๐๑} อิศรเชษฐ์ ไทยเจริญ, “ความพึงพอใจของผู้ปกครองที่มีต่อการบริหารงานโรงเรียนพิพัฒนศึกษา อำเภอดงพญา จังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๕).

การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ ทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะช่วงอายุ ๔๖ ปีขึ้นไป เป็นช่วงอายุที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตมามากจึงมีความคิดเห็นที่แตกต่างออกไปจากช่วงอายุที่น้อยกว่า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **นภาดา ผูกสุวรรณ**^{๒๑๒} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การบริหารงานวิชาการตามทฤษฎีของครูโรงเรียนเทศบาลแหลมฉบัง ๓ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี” ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอายุตั้งแต่ ๔๕ ปีขึ้นไป ผลการศึกษาเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการตามทฤษฎีของครูโรงเรียนเทศบาลแหลมฉบัง ๓ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยภาพรวม ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามสอดคล้องไปในทางเดียวกัน

๓) ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระดับการศึกษาต่างกัน พบว่า มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวมแตกต่างกัน (Sig= ๐.๐๐) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ตอบแบบสอบถามที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีมีจำนวนที่มากกว่า ซึ่งทำให้มีความคิดเห็นที่แตกต่างมากกว่าผู้ตอบแบบสอบถามที่มีการศึกษาระดับปริญญาโทและปริญญาเอก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระเส็ง ปภสฺสโร (วงศ์พันธุ์เสือ)**^{๒๑๓} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราจีนบุรี เขต ๑” ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีการศึกษาระดับปริญญาตรี ผลการศึกษาเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราจีนบุรี เขต ๑ โดยภาพรวม ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามสอดคล้องไปในทางเดียวกัน

๔) ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงานต่างกัน พบว่า มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวมแตกต่างกัน (Sig= ๐.๐๐) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงานต่างกัน มีความเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์ทำงานตั้งแต่

^{๒๑๒} นภาดา ผูกสุวรรณ, “การบริหารงานวิชาการตามทฤษฎีของครูโรงเรียนเทศบาลแหลมฉบัง ๓ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี”, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓).

^{๒๑๓} พระเส็ง ปภสฺสโร, “การบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราจีนบุรี เขต ๑”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บริหารการศึกษา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

๑๑ ปีขึ้นไป ผ่านเหตุการณ์หรือประสบการณ์ชีวิตมามากกว่าจึงทำให้มีความคิดเห็นที่แตกต่าง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมควร ทิพย์จันทร์^{๒๑๔} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาบุคลากรของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน” ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีประสบการณ์ทำงานตั้งแต่ ๑๐ ปีขึ้นไป ผลการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากรของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน โดยภาพรวม ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามสอดคล้องไปในทางเดียวกัน

๕) ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีตำแหน่งในการปฏิบัติงานต่างกัน พบว่า มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ โดยภาพรวมแตกต่างกัน (Sig= ๐.๐๐) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีตำแหน่งในการปฏิบัติงานต่างกัน มีความเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ทุกด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ตอบแบบสอบถามที่มีตำแหน่งครูผู้สอนมีจำนวนที่มากกว่าหรืออาจเป็นเพราะในการบริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนเป็นผู้ได้บังคับบัญชาจึงทำให้มีมุมมองที่แตกต่างมากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เบญจวรรณ สกุลเนรมิตร^{๒๑๕} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การบริหารงานอย่างมีคุณภาพของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษาที่ ๑” ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีตำแหน่งเป็นครูสอน ผลการศึกษาเกี่ยวกับการบริหารงานอย่างมีคุณภาพของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาเขตการศึกษาที่ ๑ โดยภาพรวม ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามสอดคล้องไปในทางเดียวกัน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒” ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นที่ควรกำหนดเป็นนโยบาย เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ ดังต่อไปนี้

๑) ด้านการบริหารงานวิชาการ ผู้บริหารควรมีความตระหนักเห็นความสำคัญของงานวิชาการซึ่งเป็นงานหลักของสถานศึกษา เพราะความสำเร็จของสถานศึกษาส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน, มีกลไกควบคุมมาตรฐานวิชาการของสถานศึกษาให้มีคุณภาพ และมีการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยคำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ

^{๒๑๔}สมควร ทิพย์จันทร์, “การพัฒนาบุคลากรของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒).

^{๒๑๕}เบญจวรรณ สกุลเนรมิตร, “การบริหารงานอย่างมีคุณภาพของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาเขตการศึกษาที่ ๑”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๑).

๒) ด้านการบริหารงานงบประมาณ ผู้บริหารควรมีการวางแผนการเงินของโรงเรียน และมีการคาดการณ์ล่วงหน้าเกี่ยวกับการใช้จ่ายและดำเนินการเกี่ยวกับการเงินของโรงเรียน ซึ่งผู้บริหารจะต้องพิจารณาถึงผลกระทบกระเทือนที่มีต่อการให้ได้อมาหรือการจ่ายไปซึ่งการเงินของโรงเรียน, ควรมีการควบคุมการดำเนินงานทางการเงิน เพื่อให้มีประสิทธิภาพ และควรหาเงินหรือจัดตั้งงบประมาณเพื่อการศึกษาด้วย มิใช่มีหน้าที่เพียงแค่ใช้เงินเพียงอย่างเดียว

๓) ด้านการบริหารงานบุคคล ผู้บริหารควรมั่นดูแลและประเมินการทำงานของบุคลากรงานบุคคลเป็นประจำ เพื่อให้มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่มากยิ่งขึ้น, ควรมีการกำหนดแผนหรือนโยบายในการบริหารงานบุคคลให้เหมาะสมและพอดี และควรมีการเปิดโอกาสให้บุคคลหลายๆ คนได้เข้ามามีโอกาสในการทำหน้าที่ ไม่ควรเจาะจงลงไปเป็นรายบุคคล

๔) ด้านการบริหารงานทั่วไป ผู้บริหารควรมีการติดตามประเมินผลและปรับปรุงงานให้ มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ในระบบงานควรมีการตรวจสอบประสิทธิภาพ เพื่อสามารถตอบสนองกับงานที่รับผิดชอบ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑) ผู้บริหารควรจัดการโครงสร้างองค์กรให้มีสายบังคับบัญชาที่คล่องตัว การเชื่อมสายบังคับบัญชาให้แน่นแฟ้น และมีความจงรักภักดีต่อองค์กร เพื่อสนับสนุนนโยบายของผู้บริหารในระดับสูงเป็นอย่างดี

๒) ผู้บริหารควรมีการวางแผนงาน เพื่อให้หมู่สมาชิกหรือบุคลากรในองค์กรมีทิศทางในการปฏิบัติงานหรือทำงานร่วมกันอย่างกลมกลืนไปในทางเดียวกัน

๓) ผู้บริหารควรมีการบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ควรส่งเสริมและพัฒนาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานขององค์กร

๔) ผู้บริหารควรมีการวินิจฉัยสั่งการที่รวดเร็วแม่นยำ รวมทั้งข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย เพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจของผู้บริหารองค์กร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กร

๕) ผู้บริหารควรประสานงานในเชิงระบบในองค์กร หรือนอกระบบนอกองค์กร เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินกิจการอย่างมีประสิทธิภาพ ตรงตามนโยบายและวัตถุประสงค์ขององค์กร เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ทั้งในองค์กรและนอกองค์กร

๖) ผู้บริหารควรต้องมีการตรวจสอบข้อมูลผลการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ การรายงานข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ และเป็นข้อมูลที่เป็นมาตรฐาน เทียบตรง รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาสนับสนุนข้อมูล จะทำให้การบริหารองค์กรได้อย่างแม่นยำ รวดเร็วต่อผู้บริหาร

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต ๒” ผู้วิจัยขอเสนอให้ผู้สนใจได้นำไปศึกษาวิจัย ครั้งต่อไปในประเด็นดังต่อไปนี้

๑) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ เพื่อจะได้ทราบรายละเอียดเอกสารที่เกี่ยวข้องกับนโยบายและอุดมการณ์ในการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารตาม

หลักสี่ประการ ๗ ด้วยการสัมภาษณ์ (Interview) โดยแบบสัมภาษณ์ รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ว่า นโยบายและอุดมการณ์ ในการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดใกล้เคียง ว่าเป็นอย่างไร

๒) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยกระบวนการจัดการให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหาร โดยมุ่งเน้นที่การจัดการกับนโยบายและอุดมการณ์ ในการบริหารสถานศึกษาตามหลักสี่ประการ ๗ เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารที่เป็นรูปธรรม

๓) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับประสิทธิภาพและประสิทธิผล หรือเทคนิคในการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารในแต่ละด้าน คือ ด้านการบริหารงานวิชาการ ด้านการบริหารงานงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารงานทั่วไป เพื่อจะได้ทราบว่า มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล หรือมีเทคนิคการบริหารสถานศึกษาที่สามารถนำมาใช้เพื่อการพัฒนาในการบริหารสถานศึกษาได้

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

๑. หนังสือ :

กระทรวงศึกษาธิการ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒)

พ.ศ. ๒๕๔๕ และ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓. กรุงเทพมหานคร: อักษรพัฒนา, ๒๕๔๒.

_____. แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔).

กรุงเทพมหานคร: อักษรพัฒนา, ๒๕๕๑.

_____. กระบวนการจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร:
กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๗.

กิตติมา ปรีดีดิถ. การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: อักษรพัฒนา,
๒๕๔๒.

แก้วตา ไทรงาม พร้อมคณะ. ผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร:
สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา, ๒๕๔๘.

กัลยา วาณิชย์บัญชา. การใช้ SPSS for Windows วิเคราะห์ข้อมูล, ค่าเฉลี่ย Arithmetic Mean.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

จุฬพล สวัสดิ์ยากร. หลักการบริหารและมนุษยสัมพันธ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุวรรณภูมิ,
๒๕๔๒.

จันทร์ธานี สงวนนาม. ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการบริหารสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร: บุ๊คพอยท์,
๒๕๔๕.

จำเริญ จิตรลั้ง. “บทบาทของผู้บริหารในยุคของการปฏิรูปการศึกษา”. วิทยาสาร ๓. ปีที่ ๒๑
ฉบับที่ ๒ (สิงหาคม ๒๕๕๐): ๑๗-๒๑.

จิต ปุริโสดม. “การบริหารการศึกษา”. ใน บทความด้วยศรัทธาหาชัย. หน้า ๑๐. รวบรวมจัดพิมพ์
โดย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. นครศรีธรรมราช: ภาควิชา
พิมพ์, ๒๕๕๒.

ธ สุนทรายุทธ. หลักการและทฤษฎีทางการบริหารการศึกษา. ชลบุรี: ภาควิชาบริหารการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๑.

ธีระ รุญเจริญ. การบริหารเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร: เบลโล่การพิมพ์, ๒๕๔๕.

_____. ความเป็นมืออาชีพในการจัดและการบริหารการศึกษายุคปฏิรูปการศึกษา.
กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง จำกัด, ๒๕๕๐.

- ธีรภัทร วงษ์สว่าง. **การบริหารทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๕๗.
- นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์. **หลักการบริหารการศึกษา**. ฉะเชิงเทรา: สถาบันราชภัฏราชชนครินทร์, ๒๕๔๖.
- นิพนธ์ กิณางค์ และวรภาส ประสมสุข. “หลักบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม”. **ศึกษาศาสตร์**. ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๒ (มกราคม ๒๕๔๙): ๕๗-๕๘.
- บุรชัย ศิริมหาสาร. **ผู้นำพันธุ์แท้ (Authentic Leader)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว จำกัด, ๒๕๔๙.
- ปราชญา กล้าผจญ และสมศักดิ์ คงเที่ยง. **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๕.
- ปริญญ์ ต้นสกุล. **ศาสตร์แห่งการเป็นผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร: จิตจักรวาล, ๒๕๔๙.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. **การบริหารงานวิชาการ**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๖.
- พจน์ สะเพียรชัย. **การบริหารการศึกษาแบบนักบริหารมืออาชีพ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี: พันธุ์พันธ์การพิมพ์, ๒๕๔๙.
- พนัส หันนาคินทร์. **ประสบการณ์งานบริหารบุคลากร**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- พุทธทาสภิกขุ. **วิถีแห่งการเข้าถึงพุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: อักษรนำการพิมพ์, ๒๕๔๗.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรม ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส อาร์ พรินท์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.
- _____. **ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๔.
- _____. **ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๒.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๔๙.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ. **พุทธปัญญากับการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬา, ๒๕๓๘.
- พระอัครวิมลเถระ. **สัททนีติธามาลา คัมภีร์หลักบาลีมหาไวยากรณ์**. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖.
- ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และคณะ. **สถิติศึกษาทัศน์เจ็ดมุมมองการศึกษาใหม่และการเรียนการสอนนอกกรอบ ๗ ประการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- มหาอำมาตย์จตุรงค์พล. **แปลเรียบเรียง**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒.
- เมตต์ เมตต์การุณจิต. **การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัทบุ๊คพอยท์ จำกัด, ๒๕๔๗.
- เมธี ปลืณนันทน์. **การบริหารการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: เมธีทิปส์, ๒๕๒๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นานมีบุ๊ค, ๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖.

รังสรรค์ ประเสริฐศรี. **การจัดการสมัยใหม่ Modern Management**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๙.

รัตน์ ปัญญาภา. **หลักพุทธธรรม**. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๓.

เลิศดาว กลิ่นศรีสุข. **การบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: อักษราพิพัฒน์, ๒๕๕๐.

วิจิตร ศรีสอ้าน และคณะ. **หลักการแนวคิดทฤษฎีทางการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์การพิมพ์, ๒๕๔๘.

วินิจ เกตขา และคมเพชร ฉัตรศุภกุล. “สองทศวรรษหลักสูตรการศึกษาไทย”. **วารสารวิชาการ** ๓. ปีที่ ๔๔ ฉบับที่ ๒ (เมษายน ๒๕๔๔): ๔๑.

วิภาส ทองสุทธิ. **พฤติกรรมองค์การ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อินทภาส, ๒๕๕๒.

วิโรจน์ สารรัตน์. **การบริหารหลักการทฤษฎีและประเด็นการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๕.

วิศิษฐ์ กมลานนท์. **การบริหารโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนแออัด**. นนทบุรี: โรงเรียนประถม นนทบุรี, ๒๕๔๕.

ศิริพงษ์ เสาภายน. **หลักการบริหารการศึกษาและทฤษฎีแนวปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: บุ๊คพอยท์การพิมพ์, ๒๕๔๘.

สมคิด บางโม. **การบริหารการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระนคร, ๒๕๔๔.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **บาลีไวยากรณ์สมาสและดัตถิต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อุฎฐายี). **สัปปุริสธรรม**. กรุงเทพมหานคร: พงษ์การพิมพ์, ๒๕๐๙.

สมพงษ์ เกษมสิน. **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๔๒.

สิน พันธุ์พินิจ. **เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัททุนพัลลขซึ่งจำกัด, ๒๕๔๗.

สุพล วังสินธ์. “การพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้”. **วารสารวิชาการ**. ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๔ (มกราคม ๒๕๔๕): ๑๖-๑๗.

สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสีโยกฤษณ์. **หลักการบริหารเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประชาชน, ๒๕๔๙.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒. **แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๙**. นครสวรรค์: อนุชนการพิมพ์, ๒๕๕๙.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. แผนยุทธศาสตร์สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ.๒๕๕๗-๒๕๖๓). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๕๗.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. สถาบันส่งเสริมการประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๓.

_____. แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา เพื่อพร้อมรับการประเมินภายนอก. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดีการพิมพ์, ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐ - ๒๕๖๔). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๖.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), คู่มือการประเมินคุณภาพภายนอกรอบสาม (พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๘) ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ฉบับสถานศึกษา (แก้ไขเพิ่มเติม พฤศจิกายน ๒๕๕๔). กรุงเทพมหานคร: อนุชนการพิมพ์, ๒๕๕๔.

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. คู่มืองานการบริหารสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, ๒๕๕๐.

สุนทร โคตรบรรเทา. หลักการและทฤษฎีการบริหารการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญาชน, ๒๕๕๒.

อมรชัย ตันติเมธ. การบริหารสถานศึกษาปฐมวัย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๒.

อาคม วัดไธสง. หน้าที่ผู้นำในการบริหารสถานศึกษา. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๗.

๒. วิทยานิพนธ์ :

กุลทรี พิgulแกม. “การบริหารงานวิชาการที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครปฐม เขต ๒”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔.

กัลป์กร มั่นถาวรวงศ์. “บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการส่งเสริมการวิจัยในชั้นเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๕.

กัลยา วิลาวรรณ. “การปฏิบัติงานของผู้ช่วยผู้บริหารฝ่ายธุรการโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

เกศกัญญา อนุกุล. “การบริหารโครงการคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติ ตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามุทพรปราการ เขต ๒”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

คำพันธ์ อัครเนตร. “การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม”.

วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐.

แคทซ์ (Katz) อ้างถึงในพระปรเมศวร์ ปญฺญาวชิโร (แจ่มแจ้ง). “ความคิดเห็นของครูผู้สอนต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาในเขตอำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ชัยญา ชนะมาร. “การศึกษาคุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ตามทัศนะของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

เชวงศักดิ์ บุญแสน. “การจัดการงบประมาณเพื่อการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาในตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.

เซอร์จิโอวานนีและคาร์เวอร์ (Sergiovanni and Carver) อ้างถึงใน พระครูใบฎีกาสุนันท์ สุวิชาโน (สอนเล็ก). “ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการการศึกษาตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษาโรงเรียนวัดชนิมิตร อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ถาวร อาจนนลา. “พฤติกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต๑”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๔๙.

ทองพูน สวัสดิรักษ์. “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ธวัชชัย สิงห์จันทร์. “การศึกษาสภาพการบริหารงานทั่วไปในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดชลบุรี”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๖.

ธณิศวรร จิตขวัญ. “ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อการบริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษาจัดหัดนนทบุรี”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒.

นภาดา ผูกสุวรรณ. “การบริหารงานวิชาการตามทฤษฎีของครูโรงเรียนเทศบาลแหลมฉบัง ๓ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓.

นันทวรรณ อีสรานุวัฒน์ชัย. “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : กรณีศึกษาจากหลักพุทธธรรม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

บรรยวีสต์ ฝางคำ และ นฤมล ดวงแสง. “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและ ชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของ จังหวัดอุบลราชธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

เบญจวรรณ สกุลเนรมิตร. “การบริหารงานอย่างมีคุณภาพของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาเขตการศึกษาที่ ๑”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๑.

ปฏิภาณ ขาขุนทด. “ผู้บริหารการศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระครูอุทัยกิจพิพัฒน์ (วิรัตน์ สุกอินทร์). “การศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานี ตามหลักสัปปุริสธรรม ๗”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระจักรพันธ์ ปญฺญารโ (แช่เตียว). “การบริหารการเรียนการสอนโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระดณัย อนาวีโล (บุญสาร). “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา : กรณีศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาจังหวัดนครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระถนิต วฑฺฒโน (บุตรสวัสดิ์). “การวิเคราะห์คุณสมบัติของผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ๗”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหารุ่งโรจน์ ธมมภูมธี (ศิริพันธ์). “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำในพระพุทธานุสาเถรภาพ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาลำพึง อธิปญฺญ (เพ็ญภู). “การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของโรงเรียนนวมินทราชูทิศ มัชฌิม จังหวัดนครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหาสุทัศน์ สุทฺธสโน (นุราช). “ศึกษาบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธ ระดับประถมศึกษา เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระสามารถ อานนโท (เนตรแสง). “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระแสง ปภสโร (วงศ์พันธุ์เสือ). “การบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต ๑”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พิสุทธิ จันทระนทร. “การศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดสกลนครจำแนกตามขนาดโรงเรียน”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗.

เพ็ญภา พิลิก. “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา : กรณีศึกษาผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๒”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ไพฑูรย์ ดอกบัว. “พฤติกรรมกรรมการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานช่วงชั้นที่ ๑ - ๓ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๕๐.

มาร์ค เบอร์นาร์ดา เมสัน (Mark Bernarda Mason) อ้างถึงในเฉลิมชัย สมท่า. “การบริหารโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูปฏิบัติการสอนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต ๑”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๑.

แมกนุสัน (Magnuson) อ้างถึงในภาวิณี ชินคา. “รูปแบบการบริหารงานด้วยหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต ๑”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๕๒.

วรณยูพา วิโนทพรรษ์. “ศึกษากาการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒.

สมควร ทิพย์จันทร์. “การพัฒนาบุคลากรของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (บริหารการศึกษา)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.

สมบูรณ์ นนทสกุล. “รูปแบบการบริหารการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผนของผู้บริหารในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”. **วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๘.

สมัย ออดทน. “การศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา ครูวิชาการและครูผู้สอนต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต ๑”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๕๑.

โสภณา สุดสมบูรณ์. “การสังเคราะห์วิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษาในประเทศไทย”. **ดุษฎีนิพนธ์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐.

อรรถพ โยนิจ. “การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนก
สามัญศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙.

อิศรเชษฐ์ ไทยเจริญ. “ความพึงพอใจของผู้ปกครองที่มีต่อการบริหารงานโรงเรียนพัฒนศึกษา
อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๕.

๓. แบบสัมภาษณ์ :

สัมภาษณ์ นายทองสุข อยู่ศรี. ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒.
วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายจันทบูรณ์ เขตการ. รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์
เขต ๒. วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายชาติ นิลวัชรารณ. ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลลาดยาว. วันที่ ๕ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายอรรถพงศ์ เลิศวิกรานต์. ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านคลองสมบูรณ์. วันที่ ๖ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ศิริวัฒนพงศ์. ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเขาจกจัน. วันที่ ๖ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายมงคล แก้วแดง. ผู้แทนครูอาวุโสโรงเรียนบ้านพนาสวรรค์. วันที่ ๗ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูสิริศิริรักษ์. เจ้าคณะอำเภอแม่เปิน จังหวัดนครสวรรค์. วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๕๖๑.

๔. ภาษาอังกฤษ :

Barnard, Chester I. **The Function of the Executive**. Cambridge, Mass: Harvard
University Press, 1968.

Barrmes. “African American Parents Involvement in Their Children’s Schooling,”
Dissertation Abstracts International. 1995: 3152-A.

Candoli, I.C. and et al. **School Business Administration : A planning Approach**. 4 th
ed. Massachusetts: Allyn and Bacon, 1992.

Campbell, Ronald F. et al. **Introduction to Education Administration 5th ed**. Boston
,1980.

Flippo, Edwin B. **Principle of Personnel Management**. New York: Mc Graw-Hall Inc,
1970.

Good, Center V. **Dictionary of Education**. New York: McGraw – Hill. 1973.

Gorton. **School Administration and Supervision**. Dubuque: Wm.C. Brown,1983.

- Halpin, Andrew. **Theory and Research in Administration**. New York: Mcmillan Company, 1966.
- Holt, D.H. **Management printciples and practices**. New Jersey: Prentice – Hall, 1993.
- Hoy, Wayne K. & Cecil, Masker G. **Educational Administration Theory**. Research, and Practice, New York: McGraw – Hill Inc, 1996.
- Jordan, G.E.. “Project EASE : The Effect of a Family Literacy Project on Kindergarten Students’ Early Literacy Skills,” **Reading Research Quarterly**. New York: McGraw Hill, 2001.
- Joyce, M.. **Model of Teaching**. 4 th ed. Boston: Allyn and Bacon, 1992.
- Kohler, S.L.. “Identification of Stream Drift Mechanisms : an Experimental and Observational Approach,” **Ecology**. New York: Harper & Row, 1956.
- Sergiovanni. **Education Governance and Administrational**. New Jersey: Prentice-Hall, 1980.
- Simon, Herbert A. **Donald W. Simithburg and Victor A. Thomson**, Public Administration, New York: Alfred A, Knopf, 1966.
- Stoner, James A.F. and Charle. **Wankel Management**. (3nd ed). Philippines: Prentice-Hall, International, 1970.
- Terry,George R. **Principles of Management**. Illinois: Richard D. Irwin, Inc,1977.
- Theodore Sarbin and Raph H. Jurnur. **Role The Encyclopedia of social Science**. New York: Gordon and Breach Science Pubishers , 1995.
- Wagner, J.A., &Hollenbeck,J.R. **Management of organization behavior**. New Jersey: Prentice – Hall, 1995.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตนครสวรรค์ โทร ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

ที่ ศธ ๖๑๖๔.๑(๔)/๐๓๗

วันที่ ๙ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความเมตตาอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย

กราบนมัสการ พระราชวชิรเมธี, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ด้วย นางสาววิภา นามสกุล แต่งไทย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๑๕๒๐๒๐๓๗ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทางบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิจารณาแล้ว เห็นว่าพระเดชพระคุณท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี ยิ่ง ฉะนั้น จึงกราบนมัสการมาเพื่อขอเชิญพระเดชพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ รายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่แนบมาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้แล้ว หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณท่านด้วยดี จึงขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

(ดร.อัศเรข พรหมกำลป์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ วิทยาเขตนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อัมตไพจิตร

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตนครสวรรค์ โทร ๐๕๖-๒๑๔๙๗๐

ที่ ศธ ๖๑๖๔.๑(๔)/๐๓๘

วันที่ ๙ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความเมตตาอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย

กราบนิมัสการ พระครูศรีสุธรรมนิวิฐ, ดร ประธานหลักสูตรพุทธบริหารการศึกษ วิทยาเขตนครสวรรค์

ด้วย นางสาววิภา นามสกุล แดงไทย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๑๕๒๐๒๐๓๗ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษ บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทางบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิจารณาแล้ว เห็นว่าพระเดชพระคุณท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี ยิ่ง ฉะนั้น จึงกราบนิมัสการมาเพื่อขอเชิญพระเดชพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ รายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่แนบมาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้แล้ว หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณท่านด้วยดี จึงขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

(ดร.อัครเดช พรหมกัลป์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ วิทยาเขตนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อ.น.ส. วิภา นามสกุล / ด.ช. ๕
ม. ๕๙๑๕๒๐๒๐๓๗
๑๖ ก.พ. ๖๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตนครสวรรค์ โทร ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

ที่ ศธ ๖๑๖๔.๑(๔)/๐๓๙

วันที่ ๙ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความเมตตาอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย

กราบมนตรีการ พระมหาอุตร อุตตโร อาจารย์ประจำหลักสูตรการบริหารการศึกษา วิทยาเขตนครสวรรค์

ด้วย นางสาววิภา นามสกุล แต่งไทย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๑๕๒๐๒๐๓๗ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทางบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิจารณาแล้ว เห็นว่าพระเดชพระคุณท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี ยิ่ง ฉะนั้น จึงกราบมนตรีการมาเพื่อขอเชิญพระเดชพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ รายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่แนบมาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้แล้ว หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณท่านด้วยดี จึงขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

(ดร.อัครเดช พรหมกำลป์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ วิทยาเขตนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ได้รับตรวจแก้ไขเครื่องมือ
พระมหาอุตร อุตตโร, ดร.
๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตนครสวรรค์ โทร ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

ที่ ศธ ๖๑๖๔.๑(๔)/๐๓๙

วันที่ ๙ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติโครงการตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย

เรียน รศ.ดร. วรกฤต เกื่อนช้าง อาจารย์ประจำหลักสูตรการบริหารการศึกษา วิทยาเขตนครสวรรค์

ด้วย นางสาววิภา นามสกุล แต่งไทย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๑๕๒๐๒๐๓๗ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทางบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี ฉะนั้น จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูล ประมวลผลตามเอกสารที่แนบมาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้แล้ว หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

(ดร.อัศเดช พรหมกัลป์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ วิทยาเขตนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รับทราบ
นางสาววิภา นามสกุล
(๐๗.๐๓.๖๑๗๘ 15๐๓๖๐)

ภาคผนวก ข

ตารางสรุปค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถาม (IOC)

ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เพื่อการวิจัย
เรื่อง
การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒

ข้อที่	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	แปลผล
	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๑	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๒	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๓	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๔	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๕		
ข้อ ๑	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๒	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๓	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๔	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๕	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๖	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๗	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๘	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๙	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๑๐	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๑๑	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๑๒	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๑๓	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๑๔	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๑๕	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๑๖	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๑๗	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๑๘	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๑๙	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๒๐	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๒๑	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๒๒	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๒๓	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๒๔	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้

ข้อที่	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	แปลผล
	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๑	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๒	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๓	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๔	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๕		
ข้อ ๒๕	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๒๖	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๒๗	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
ข้อ ๒๘	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘๐	ใช้ได้

นางสาววิภา แดงไทย

สาขาวิชา การบริหารการศึกษา รุ่น ๕

รหัส ๕๙๑๕๒๐๒๐๓๗

ภาคผนวก ค

หนังสืออนุเคราะห์ให้ผลิตสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๖๔.๑(๔)/๓๙๙

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
วิทยาเขตนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเสนอแนะให้บัณฑิตศึกษาเพื่อประกอบการวิจัย

กราบนมัสการ พระครูสิริศิริรักษ์, ดร. เจ้าคณะอำเภอแม่เปิน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางสาววิภา นามสกุล แต่งไทย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๑๕๒๐๒๐๓๗ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมใน
สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒” ในการนี้ นิสิตมีความ
ประสงค์ขอสัมภาษณ์พระเดชพระคุณท่าน เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัยในครั้งนี้

ฉะนั้น จึงกราบนมัสการมาเพื่อขอความเมตตาอนุญาตให้บัณฑิตศึกษาได้สัมภาษณ์เพื่อประกอบใน
การวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความเมตตาอนุญาตจากพระเดชพระคุณท่านด้วยดี จึงขอกราบ
ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

กราบนมัสการมาด้วยความนับถืออย่างยิ่ง

(ผศ.ดร.อัครเดช พรหมกัลป์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ วิทยาเขตนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน:

นางสาววิภา นามสกุล แต่งไทย

โทร. ๐๙๓-๒๙๘๒๗๗๗

ที่ ศธ ๖๑๖๔.๑(๔)/๓๔๓

 เลขที่รับ..... 1009
 วันที่รับ..... ๑ ๙ ก.พ. ๒๕๖๑

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

วิทยาเขตนครสวรรค์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

☐ ออ.....	☐ เอกชน
☐ สจ	☐ สจ
☐ นิเทศ	☐ คสน.
☐ นม	☐ บุคคล
☐ หน้าตอง	☐

๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย

เรียน นายทองสุข อยู่ศรี ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางสาววิภา นามสกุล แต่งไทย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๑๕๒๐๒๐๓๗ นิสิตปริญญาโท
 หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมใน
 สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒” ในการนี้ นิสิตมีความ
 ประสงค์ขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัยในครั้งนี้

ฉะนั้น จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อประกอบในการวิจัยครั้งนี้
 หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ
 โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถืออย่างยิ่ง

(ผศ.ดร.อัครเดช พรหมกัลป์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ วิทยาเขตนครสวรรค์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน:

นางสาววิภา นามสกุล แต่งไทย

โทร. ๐๙๓-๒๔๘๒๗๗๗

19 ก.พ. ๖1

ที่ ศธ ๖๑๖๔.๑(๔)/๓๙๔

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
วิทยาเขตนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย

เรียน นายจันทบูรณ์ เขตการ รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางสาววิภา นามสกุล แต่งไทย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๑๕๒๐๒๐๓๗ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมใน
สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒” ในกรณีนี้ นิสิตมีความ
ประสงค์ขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัยในครั้งนี้

ฉะนั้น จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านให้หนังสือได้สัมภาษณ์เพื่อประกอบในการวิจัยครั้งนี้
หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ
โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถืออย่างยิ่ง

(ผศ.ดร.อัครเดช พรหมกัลป์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ วิทยาเขตนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน:

นางสาววิภา นามสกุล แต่งไทย

โทร. ๐๙๓-๒๙๘๒๗๗๗

นายจันทบูรณ์ เขตการ

(นายจันทบูรณ์ เขตการ)

รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒

๕๕ ก.พ. ๖๑

ที่ ศธ ๖๑๖๔.๑(๔)/๓๔๗

เลขรับท.....	19 ก.พ. 2561
วันที่.....	04/28
เวลา.....	14

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
วิทยาเขตนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย

เรียน นายสมศักดิ์ ศิริวัฒนพงศ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเขาจ๊กจั่น

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางสาววิภา นามสกุล แดงไทย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๑๕๒๐๒๐๓๗ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒” ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์ขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัยในครั้งนี้

ฉะนั้น จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อประกอบในการวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถืออย่างยิ่ง

(ผศ.ดร.อัครเดช พรหมกัลป์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ วิทยาเขตนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน:

นางสาววิภา นามสกุล แดงไทย

โทร. ๐๙๓-๒๔๘๒๗๗๗

นางสาววิภา นามสกุล แดงไทย
- รุณศิริ หวังดี

ที่ ศธ ๖๑๖๔.๑(๔)/๓๔๖

โรงเรียนบ้านคลองสมบูรณ์

เลขที่รับ.....214..

วันที่.....20/02/2561

เวลา.....13.34 น.

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
วิทยาเขตนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตขอให้ให้สัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย

เรียน นายอรรถพงษ์ เลิศวิกรานต์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านคลองสมบูรณ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางสาววิภา นามสกุล แต่งไทย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๑๕๒๐๒๐๓๗ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมใน
สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒” ในกรณีนี้ นิสิตมีความ
ประสงค์ขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัยในครั้งนี้

ฉะนั้น จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านให้สัมภาษณ์เพื่อประกอบในการวิจัยครั้งนี้
หวังเป็นอย่างยิ่งว่าได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ
โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถืออย่างยิ่ง

เรียน ผอ. รร.

ด้วย บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

(ผศ.ดร.อัครเดช พรหมกัลป์)

แจ้ง ขออนุญาตขอให้ให้สัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ควรมอบ ผอ.

วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ วิทยาเขตนครสวรรค์

ลงชื่อ.....

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน:

นางสาววิภา นามสกุล แต่งไทย

โทร. ๐๙๓-๒๙๘๒๗๗๗

ทราบ

(นายอรรถพงษ์ เลิศวิกรานต์)

ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านคลองสมบูรณ์

๑๒ ก.พ. 61

ที่ ศธ ๖๑๖๔.๑(๔)/๓๙๕

โรงเรียนอนุบาลลาดยาว

วันที่ 21/254

วันที่ 19 เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 254

บัณฑิตศึกษา, วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

วิทยาเขตนครสวรรค์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย

เรียน นายชาติ นิลวัชรภรณ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลลาดยาว

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางสาววิภา นามสกุล แต่งไทย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๑๕๒๐๒๐๓๗ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒” ในกรณีนี้ นิสิตมีความประสงค์ขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัยในครั้งนี้

ฉะนั้น จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อประกอบในการวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถืออย่างยิ่ง

() ความที่สุด ☒ บก☐ วิชาการ ☐ บุคคล() การเงิน-พัสดุ ☒ บริหารทั่วไปเพื่อ... ศึกษาในนาม... โรงเรียน

19 กพ ๖1

ผู้ประสานงาน:

นางสาววิภา นามสกุล แต่งไทย

โทร. ๐๙๓-๒๔๘๒๗๗๗

(ผศ.ดร.อัครเดช พรหมกัลป์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ วิทยาเขตนครสวรรค์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(ผู้ประสานงาน)

19 กพ. ๖1

ที่ ศธ ๖๑๖๔.๑(๔)/๓๔๘

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
วิทยาเขตนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อประกอบการวิจัย

เรียน นายมงคล แก้วแดง ผู้แทนครูอาวุโสโรงเรียนบ้านพนาสวรรค์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางสาววิภา นามสกุล แต่งไทย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๑๕๒๐๒๐๓๗ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒” ในการนี้ นิสิตมีความประสงค์ขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัยในครั้งนี้

ฉะนั้น จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อประกอบในการวิจัยครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถืออย่างยิ่ง

(ผศ.ดร.อัครเดช พรหมกล้วย)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ วิทยาเขตนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน:

นางสาววิภา นามสกุล แต่งไทย

โทร. ๐๙๓-๒๙๘๒๗๗๗

- กทม
- อ.พิจิตร
- อ.พิจิตร

ภาคผนวก ง

ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient)

RELIABILITY ANALYSIS – SCALE (ALPHA)

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
c1	105.41	8.381	.378	.722
c2	105.36	8.629	.347	.726
c3	105.40	8.417	.356	.723
c4	105.41	8.385	.412	.720
c5	105.46	8.037	.508	.711
c6	105.34	8.757	.233	.731
c7	105.41	8.203	.516	.714
c8	105.50	8.049	.436	.716
c9	105.36	8.939	.112	.738
c10	105.45	8.480	.275	.729
c11	105.37	8.855	.179	.734
c12	105.41	8.956	.078	.741
c13	105.35	8.796	.221	.732
c14	105.46	9.165	-.049	.752
c15	105.38	8.592	.290	.728
c16	105.39	8.880	.138	.737
c17	105.43	8.621	.233	.732
c18	105.41	9.005	.052	.742
c19	105.42	9.096	-.003	.746
c20	105.37	8.752	.202	.733
c21	105.44	8.642	.212	.733
c22	105.43	8.196	.473	.715
c23	105.37	8.760	.149	.738
c24	105.39	8.632	.309	.727
c25	105.38	8.644	.327	.727
c26	105.40	8.487	.336	.725
c27	105.46	8.333	.348	.723
c28	105.40	8.773	.193	.734

Reliability Coefficients

Alpha = .737

N of Items = 28

ภาคผนวก จ

หนังสืออนุมัติเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๖๔.๑(๔)๓๙๒

กรมบริหารงานบุคคล
วันที่ 207
วันที่ 19 ก.พ. 2561

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
วิทยาเขตนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้จัดส่งเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยในโรงเรียนประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒
เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางสาววิภา นามสกุล แต่งไทย เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๑๕๒๐๒๐๓๗ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมใน
สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการ
ศึกษาตามหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ดังกล่าว

ดังนั้น บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงเรียนมา
เพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการแจกแบบสอบถามเพื่อการวิจัยใน
โรงเรียนเขตพื้นที่ของท่าน หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณฯ ใน
ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถืออย่างยิ่ง

(ผศ.ดร.อัครเดช พรหมกัลป์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ วิทยาเขตนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

โทร. ๐๕๖-๒๑๙๙๗๐

โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๙

ที่ ศธ ๐๔๐๗๔/๒๐๙

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต ๒
๒๘๙ ม.๕ ต.สระแก้ว อ.ลาดยาว
จ.นครสวรรค์ ๖๐๑๕๐

๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้จัดส่งเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยในโรงเรียนประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒
เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนทุกโรงเรียนในสังกัด

ด้วย นางสาววิภา แดงไทย นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการ
บริหารการศึกษา บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ได้ทำการวิ
เรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครส
เขต ๒” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต ๒ ขอความอนุเคราะห์สถานศึกษา
สังกัดให้จัดส่งเข้าทำการเก็บข้อมูลการวิจัย เพื่อเป็นประโยชน์ทางการศึกษาต่อไป

จึงเรียนมาทราบ

ขอแสดงความนับถือ

_____ :

(นายทองสุข อยู่ศรี)

ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 2

กลุ่มบริหารงานบุคคล

โทร. ๐ ๕๖๒๗ ๒๓๗๙

โทรสาร ๐ ๕๖๒๗ ๒๓๗๗

ภาคผนวก ฉ
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒” อันจะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารสถานศึกษาที่พึงประสงค์ของผู้บริหารและคณะครูในการพัฒนาต่าง ๆ ต่อไป

ข้อมูลที่ได้จะแปลผลวิจัยในภาพรวม ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลของท่านเป็นความลับ และใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อนานหรือหน่วยงานของท่านแต่อย่างใด

แบบสอบถามนี้แบ่งเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในการนำหลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ไปประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเปิด (open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารและครูผู้สอนตามหลักพุทธธรรม ได้แก่ หลักสัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ มี ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารงานวิชาการ ด้านการบริหารงานงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารงานทั่วไป

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความเมตตาและอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามเป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

นางสาววิภา แดงไทย
นิสิตปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

ตอนที่ ๑ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง : โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ หน้าข้อความตามสภาพที่เป็นจริง

๑. เพศ

☐ ชาย

☐ หญิง

๒. อายุ

☐ ต่ำกว่า ๓๐ ปี

☐ ๓๑ - ๔๕ ปี

☐ ๔๖ ปีขึ้นไป

๓. ระดับการศึกษา

☐ ปริญญาตรี

☐ ปริญญาโท

☐ ปริญญาเอก

๔. ประสบการณ์ทำงาน

☐ ๑ - ๕ ปี

☐ ๖ - ๑๐ ปี

☐ ๑๑ ปีขึ้นไป

๕. ตำแหน่งในการปฏิบัติงาน

☐ ผู้อำนวยการโรงเรียน

☐ รองผู้อำนวยการโรงเรียน

☐ ครูสอน

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในการนำหลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ไปประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา

คำชี้แจง : โปรดอ่านข้อความต่อไปนี้อย่างรอบคอบ ว่าตรงกับความเป็นจริงในการปฏิบัติหน้าที่ของท่านมากที่สุด และโปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่กำหนด

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑. การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ กับการบริหารงานวิชาการ					
๑.๑ มีความรู้ความเข้าใจในระเบียบกฎเกณฑ์และภาระงานของงานวิชาการ (ธัมมัญญตา)					
๑.๒ มีความมุ่งมั่นและความเพียรพยายามที่จะขับเคลื่อนงานวิชาการไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้ (อตัลัญญตา)					
๑.๓ มีวิสัยทัศน์และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการบริหารงานวิชาการ (อตัลัญญตา)					
๑.๔ มีการบริหารงานวิชาการให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์ต่อสถานศึกษา (มัตตัญญตา)					
๑.๕ มีการจัดทำนโยบายหรือโครงการเกี่ยวกับงานวิชาการได้เหมาะสมกับจังหวัดและเวลา (กาลัญญตา)					
๑.๖ มีการประชุมพูดคุยวางแผนหารือกับบุคลากรด้านงานวิชาการอย่างเนืองนิตย์ (ปริสัญญตา)					
๑.๗ มีการแต่งตั้งและจัดวางบุคลากรได้เหมาะสมกับงานวิชาการ (ปุคคลัญญตา)					
๒. การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ กับการบริหารงานงบประมาณ					
๒.๑ มีความรู้ความเข้าใจในระเบียบกฎเกณฑ์และภาระงานของงานงบประมาณ (ธัมมัญญตา)					
๒.๒ มีความมุ่งมั่นและความเพียรพยายามที่จะขับเคลื่อนงานงบประมาณไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้ (อตัลัญญตา)					
๒.๓ มีวิสัยทัศน์และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการบริหารงานงบประมาณ (อตัลัญญตา)					
๒.๔ มีการบริหารงานงบประมาณให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์ต่อสถานศึกษา (มัตตัญญตา)					

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา	ระดับความคิดเห็น				
	มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
๒.๕ มีการจัดทำนโยบายหรือโครงการเกี่ยวกับงาน งบประมาณได้เหมาะสมกับจังหวะและเวลา (กาลัญญูตา)					
๒.๖ มีการประชุมพูดคุยวางแผนหารือกับบุคลากร ด้านงานงบประมาณอย่างเนืองนิตย์ (ปริสัญญูตา)					
๒.๗ มีการแต่งตั้งและจัดวางบุคลากรได้เหมาะสมกับ งานงบประมาณ (บุคคลัญญูตา)					
๓. การประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรม ๗ กับการบริหารงานบุคคล					
๓.๑ มีความรู้ความเข้าใจในระเบียบกฎเกณฑ์และ ภาระงานของงานบุคคล (ธัมมัญญูตา)					
๓.๒ มีความมุ่งมั่นและความเพียรพยายามที่จะ ขับเคลื่อนงานบุคคลไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้ (อัตถัญญู ตา)					
๓.๓ มีวิสัยทัศน์และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการ บริหารงานบุคคล (อัตถัญญูตา)					
๓.๔ มีการบริหารงานบุคคลให้คุ้มค่าและเกิด ประโยชน์ต่อสถานศึกษา (มัตถัญญูตา)					
๓.๕ มีการจัดทำนโยบายหรือโครงการเกี่ยวกับงาน บุคคลได้เหมาะสมกับจังหวะและเวลา (กาลัญญูตา)					
๓.๖ มีการประชุมพูดคุยวางแผนหารือกับบุคลากร ด้านงานบุคคลอย่างเนืองนิตย์ (ปริสัญญูตา)					
๓.๗ มีการแต่งตั้งและจัดวางบุคลากรได้เหมาะสมกับ งานบุคคล (บุคคลัญญูตา)					
๔. การประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรม ๗ กับการบริหารงานทั่วไป					
๔.๑ มีความรู้ความเข้าใจในระเบียบกฎเกณฑ์และ ภาระงานของงานทั่วไป (ธัมมัญญูตา)					
๔.๒ มีความมุ่งมั่นและความเพียรพยายามที่จะ ขับเคลื่อนงานทั่วไปไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้ (อัตถัญญู ตา)					
๔.๓ มีวิสัยทัศน์และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการ บริหารงานทั่วไป (อัตถัญญูตา)					
๔.๔ มีการบริหารงานทั่วไปให้คุ้มค่าและเกิด ประโยชน์ต่อสถานศึกษา (มัตถัญญูตา)					

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๔.๕ มีการจัดทำนโยบายหรือโครงการเกี่ยวกับงานทั่วไปได้เหมาะสมกับจังหวะและเวลา (กาลัญญุตตา)					
๔.๖ มีการประชุมพูดคุยวางแผนหารือกับบุคลากรด้านงานทั่วไปอย่างเนืองนิตย์ (ปริสัญญุตตา)					
๔.๗ มีการแต่งตั้งและจัดวางบุคลากรได้เหมาะสมกับงานทั่วไป (บุคคลัญญุตตา)					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเปิด (open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการประยุกต์ใช้พุทธธรรม ได้แก่ หลักสัปปุริสธรรม ๗ ในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒ มี ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารงานวิชาการ ด้านการบริหารงานงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารงานทั่วไป

๑. ปัญหาและอุปสรรค ในด้าน “การบริหารงานวิชาการ”

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะตามหลักสัปปุริสธรรม ๗

.....

.....

.....

.....

๒. ปัญหาและอุปสรรค ในด้าน “การบริหารงานงบประมาณ”

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะตามหลักสัปปุริสธรรม ๗

๓. ปัญหาและอุปสรรค ในด้าน “การบริหารงานบุคคล”

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะตามหลักสัปปริสธรรม ๗

.....

.....

.....

๔. ปัญหาและอุปสรรค ในด้าน “การบริหารงานทั่วไป”

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะตามหลักสัปปริสธรรม ๗

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม
นางสาววิภา แดงไทย (ผู้จัดทำแบบสอบถาม)
นิสิตปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์
เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒

ตอนที่ ๑ : ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ระดับผู้ทรงคุณวุฒิในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒

เพศ () ชาย () หญิง
 ชื่อ.....นามสกุล.....
 โรงเรียน/สถานที่ทำงาน.....
 อายุ.....ปี ระดับการศึกษา.....ตำแหน่ง.....
 บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....
 จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....เบอร์โทร.....

วัน/เดือน/ปี ผู้ให้สัมภาษณ์
 วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ตอนที่ ๒ : การบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒

๑. การนำเอาหลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ มาใช้ในการบริหารสถานศึกษา ในฐานะที่ท่านเป็นผู้บริหาร มีความคิดเห็นอย่างไร
๒. การบริหารสถานศึกษาในยุคปัจจุบัน กับการบริหารสถานศึกษาที่นำเอาหลักพุทธธรรม ได้แก่ สัปปุริสธรรม ๗ มาใช้ในการบริหารสถานศึกษา ท่านมีความคิดเห็นเป็นอย่างไร
๓. ปัญหาอุปสรรคในการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม คือ สัปปุริสธรรม ๗ ในฐานะท่านเป็นผู้บริหารคิดว่ามีด้านใดบ้าง
๔. ปัจจัยใดที่ส่งผลให้การบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม คือ สัปปุริสธรรม ๗ มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จในการบริหาร

ผู้สัมภาษณ์
 นางสาววิภา แดงไทย
 นิสิตปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

ภาคผนวก ซ

กลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของ Krejcie and Morgan

กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของ Krejcie and Morgan
 ตารางแสดงจำนวนประชากรและจำนวนกลุ่มตัวอย่าง ของ Krejcie and Morgan

จำนวน ประชากร	จำนวนกลุ่ม ตัวอย่าง	จำนวน ประชากร	จำนวนกลุ่ม ตัวอย่าง	จำนวน ประชากร	จำนวนกลุ่ม ตัวอย่าง
10	10	220	140	1200	291
15	14	230	144	1300	297
20	19	240	148	1400	302
25	24	250	152	1500	306
30	28	260	155	1600	310
35	32	270	159	1700	313
40	36	280	162	1800	317
45	40	290	165	1900	320
50	44	300	169	2000	322
55	48	320	175	2200	327
60	52	340	181	2400	331
65	56	360	186	2600	335
70	59	380	191	2800	338
75	63	400	196	3000	341
80	66	420	201	3500	346
85	70	440	205	4000	351
90	73	460	210	4500	354
95	76	480	214	5000	357
100	80	500	217	6000	361
110	86	550	226	7000	364
120	92	600	234	8000	367
130	97	650	242	9000	368
140	103	700	248	10000	370
150	108	750	254	15000	375
160	113	800	260	20000	377
170	118	850	265	30000	379
180	123	900	269	40000	380
190	127	950	274	50000	381
200	132	1000	278	75000	382
210	136	1100	285	100000	384

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อผู้วิจัย : นางสาววิภา แดงไทย
- วัน/เดือน/ปีเกิด : วันที่ ๑๙ เดือน สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๓
- สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ ๑๑๔ หมู่ที่ ๖ ตำบลนครสวรรค์ตก อำเภอเมืองนครสวรรค์
จังหวัดนครสวรรค์ รหัสไปรษณีย์ ๖๐๐๐๐
- ประวัติการศึกษา : พ.ศ. ๒๕๕๗ ครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคณิตศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
พ.ศ. ๒๕๕๗ วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาคณิตศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
- ประวัติการทำงาน : พ.ศ. ๒๕๕๗ ครูสอนโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย (จิรประวัติ) นครสวรรค์
อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์
พ.ศ. ๒๕๕๙ ครูสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดไพรเหนือ
อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์
พ.ศ. ๒๕๕๙ ครูผู้ช่วยโรงเรียนบ้านพนาสวรรค์
อำเภอแม่เปิน จังหวัดนครสวรรค์
- เข้าศึกษา : เข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการบริหารการศึกษา วิทยาเขตนครสวรรค์ เมื่อปีการศึกษา ๒๕๕๙
- ที่อยู่ปัจจุบัน : บ้านเลขที่ ๑๑๔ หมู่ที่ ๖ ตำบลนครสวรรค์ตก อำเภอเมืองนครสวรรค์
จังหวัดนครสวรรค์ รหัสไปรษณีย์ ๖๐๐๐๐
โทร. ๐๙๓-๒๙๘๒๗๗๗ , E:mail : wipaja_1990@hotmail.com